

Sociální determinanty justiční praxe v podmínkách okresního soudu

Bc. Milada Švejdová

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Milada ŠVEJDOVÁ**
Osobní číslo: **H128240**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Sociální determinanty justiční praxe v podmínkách okresního soudu**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce. S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- projevy násilí jako formy sociopatologického chování člověka,
- legislativní opatření v oblasti problematiky násilí,
- dítě - dospělý - rodina na straně poškozené,
- exkurz do cizozemské právní úpravy.

Součástí práce bude empirické šetření event. realizovaný výzkum (kvantitativní, kvalitativní, smíšený) zaměřený na hmotněprávní a procesně právní úpravu řízení v podmínkách okresního soudu

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Čírtková, L., **Moderní psychologie pro právníky**, 1. vydání, Praha: Grada publishing, 2008.

Kraus, B., Poláčková, V., et al., **Člověk – prostředí – výchova**, Brno: Paido, 2001.

Matoušek, O., Kodymová, P., Koláčková, J., **Sociální práce v praxi**, Praha: Portál, 2005.

Matoušek, O., Pazlarová, H., **Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny**, Praha: Portál, 2010.

Nakonečný, M., **Motivace lidského chování**, 1. vydání, Praha: Academia, 1996.

Ponešický, J., **Agrese, násilí a psychologie moci**, 1. vydání, Praha: Tri-ton, 2004.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková

Katedra práva a právní vědy

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

prof. JUDr. Dalibor Jílek, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Švejdrová Milada

Jméno, příjmení studenta

V Brně **170-01-2014**

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez věcného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na sociální determinanty justiční praxe u okresních soudů s podrobným zaměřením na jejich vznik, průběh i příčinu vzniku. Cílem je popsat a spojit právní pojetí problematiky řízení projednávaných u obecných soudů se sociálním dopadem do života účastníků řízení se začleněním tématu do kontextu sociální pedagogiky.

Praktická část je věnována případům z praxe a jejich popisům a rozborům.

Klíčová slova: sociální determinanty, sociální dopad, soud, sociální pedagogika, rodina

ABSTRACT

The thesis is focused on the social determinants of judicial practice in district courts with a detailed focus on their origin, course and cause of origin. The aim is to describe the concepts and combine legal management issues discussed at general courts social impact in the life of the parties to the inclusion of the topic in the context of social pedagogy. The practical part is devoted to cases from practice and their descriptions and analyzes.

Keywords: social determinants, social impact, court, social pedagogy, family

Chtěla bych tímto poděkovat všem, kteří mi byli oporou při sepisování následujících stránek, zejména PhDr. Mgr. et. Mgr. Zdeňce Vaňkové za účinnou odbornou pomoc, vedení a cenné připomínky při zpracování diplomové práce. Také bych chtěla poděkovat mé rodině a kolegyni Bc. Lucii Havlíkové za pomoc při úpravě diplomové práce a za morální podporu, kterou mi poskytovali v průběhu mého studia

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 SOUDY, SOUDNICTVÍ A SPRAVEDLNOST	11
2 GLOBALIZACE A SOCIÁLNÍ SOUVISLOSTI	14
2.1 PROJEVY NÁSILÍ JAKO FORMY SOCIOPATOLOGICKÉHO CHOVÁNÍ ČLOVĚKA	14
2.2 SUBJEKTIVNÍ POSTOJ ČLOVĚKA	16
3 MLADÍ LIDÉ	18
3.1 FAKTORY PŮSOBÍCÍ V OBLASTI NEFORMÁLNÍCH SKUPIN VRSTEVNÍKŮ	18
3.2 VRSTEVNICKÉ SKUPINY A SUBKULTURY MLÁDEŽE.....	21
4 STARŠÍ LIDÉ	32
4.1 NÁSILÍ NA SENIORECH	35
5 OBČANSKOPRÁVNÍ ŘÍZENÍ SPORNÉ	40
5.1 PODOBY NÁSILÍ A AGRESE NA PRACOVIŠTI	40
5.2 NÁSILÍ V RODINĚ	45
5.3 RODINA A ROZVOD	47
6 OBČANSKOPRÁVNÍ ŘÍZENÍ NESPORNÉ	51
6.1 NÁSILÍ NA DĚTECH	51
6.2 ŘÍZENÍ VE VĚCECH PÉČE O NEZLETILÉ	56
6.3 ŘÍZENÍ O NAVRÁCENÍ NEZLETILÉHO DÍTĚTE VE VĚCECH MEZINÁRODNÍCH ÚNOSŮ DĚTÍ	58
6.4 EXEKUČNÍ ŘÍZENÍ O VÝCHOVĚ NEZLETILÝCH DĚTÍ	61
7 EXEKUČNÍ ŘÍZENÍ	63
7.1 VÝKON ROZHODNUTÍ O VÝCHOVĚ NEZLETILÝCH DĚTÍ	66
7.2 VÝKON ROZHODNUTÍ O VYKÁZÁNÍ ZE SPOLEČNÉHO OBYDLÍ A NENAVAZOVÁNÍ KONTAKTŮ S OPRÁVNĚNÝM	67
8 TRESTNÍ ŘÍZENÍ	68
8.1 MLADISTVÍ DELIKVENTI, TRESTY A RESOCIALIZACE.....	68
8.2 FAKTORY ZVYŠUJÍCÍ PRAVDĚPODOBNOST KRIMINÁLNÍHO CHOVÁNÍ	70
8.3 PSYCHICKÉ CHARAKTERISTIKY DELIKVENTŮ	72
8.4 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	76
8.5 ZÁKLADNÍ FORMY POMOCÍ OBĚTEM	81
9 PORUCHY CHOVÁNÍ	84
9.1 MOŽNOST PRÁCE S JEDINCI S VÝVOJOVÝMI PORUCHAMI CHOVÁNÍ	87
9.2 PRINCIPY, CÍLE A PRIORITY	89
10 PŮSOBNÍ SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	92

10.1	SOCIÁLNÍ PRÁCE A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA	94
10.2	RIZIKOVÉ FAKTORY DNEŠNÍ SPOLEČNOSTI	97
10.3	ELIMINACE PATOLOGICKÝCH JEVŮ PROSTŘEDNICTVÍM KONCEPCE TVOŘIVÉ RESOCIALIZACE	106
10.4	CHARAKTERISTIKY OBĚTÍ A JEJICH RODIN	110
11	EXKURZ DO CIZOZEMSKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY	116
II	PRAKTICKÁ ČÁST	118
12	PRAKTICKÁ ČÁST	119
12.1	METODY VÝZKUMU	119
12.2	PROVEDENÍ VÝZKUMU	119
12.3	VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH ANALÝZA	120
12.4	VYHODNOCENÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI	131
	ZÁVĚR	134
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	136

ÚVOD

Základním cílem mé diplomové práce je analyzovat a vyhodnotit existující stav delikventního chování členů společnosti a zhodnotit vazbu mezi ekonomickou, rodinnou a sociální sférou jako svébytnými a relativně samostatnými celky a poukázat na původ příčiny jevů a nedostatky nepřijatelného chování spočívající v porušování legislativních norem státu s následnou sankcí s ohledem na společenský dopad sociálních determinant řešených v justiční praxi u okresních soudů.

Diplomová práce hledá odpověď na otázku, zda bude potvrzena závislost kvality života jedince i společnosti na daných podmínkách v sociálním kontextu a zabývá se důsledky sociálních problémů moderní společnosti jako věcmi veřejného zájmu.

Kontextový pohled na působení sociálních souvislostí života vede ke hledání souvislostí příčin a následků, vytvářejících určité tendence k tvorbě deviace ve vývoji a aktuálním stavu dané společnosti.

Dobré mravy jsou souhrnem základních společenských, kulturních a mravních norem, které jsou obecně zachovávány a uznávány podstatnou částí společnosti a které vyjadřují zásady morálky společnosti na určitém stupni jejího vývoje.

Existence celého lidstva je založená na chování a jednání lidí, které musí být v souladu s právními normami. Liší se od sebe jen formou produkce a aplikace. Právo představuje regulační systém společnosti, v níž žijeme. Každý mechanismus společnosti šíří to, co je pro ni podstatné. Kvalita života závisí na psychickém vývoji společnosti a na právních normách, které ovládají život většiny dnešních lidí, a kteří současně zodpovídají za sdílený pocit jistoty či nejistoty.

Práce je věnována příčině vzniku poruch chování, jejich dopadům a sankcím při porušení společenských norem jako projevu poruchy sociálně adaptačních schopností a dovedností. Současně se zabývá i možnostmi poskytujícími pomoc při eliminaci patologických jevů prostřednictvím koncepce tvořivé resocializace a zamýšlí se nad společenskou nepřijatelností chování, které není schopna či ochotna řada delikventů zhodnotit, a tedy ani usilovat o změnu vzorců chování a životního způsobu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOUDY, SOUDNICTVÍ A SPRAVEDLNOST

Snad každému člověku je dán smysl pro spravedlnost, ať už se jí dožaduje anebo před ní uniká. Představy o právu a spravedlnosti mají lidé v různých situacích různé, dokonce často protichůdné, protože do nich promítají své, rovněž často protichůdné zájmy. Jen dávné, primitivní lidské společenství mohlo připouštět soukromou spravedlnost: pomstu za trestný čin anebo jinou svépomoc jako násilné prosazování toho, co silnější jedinec sám za své právo považuje. Moderní společnost svěřuje ochranu práva a spravedlnosti do rukou soudů. Soudy jako instituce, postavení soudců a výkon jejich funkce se vyvíjely a měnily po staletí, spolu s jinými orgány státu. Teprve od minulého století se plně prosazuje v demokratických a právních státech tzv. dělba moci. Orgány státu se dělí na orgány zákonodárné, výkonné a soudní. Ty mají své přesně vymezené kompetence. Soudy jsou povolány především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům. Jen soud může rozhodovat o vině a trestu za trestné činy.¹

Hlavní principy v rozhodování soudů

Soudy a jednotliví soudci jsou ve svém rozhodování nezávislí. Jejich nestrannost nesmí nikdo ohrožovat. Soudcovská nezávislost znamená vázanost ústavními a jinými zákony České republiky. Soudce zákon nezávisle vykládá a aplikuje na souzený případ, avšak právo nevytváří a od zákona se odchýlit nesmí; je povinen právní předpisy vykládat podle svého nejlepšího vědomí a svědomí a je povinen rozhodovat nestranně, spravedlivě a bez průtahů a pouze na základě skutečností zjištěných v souladu se zákonem. Nezávislost je tedy pro soudce nutným prostředkem a vlastností k naplnění jeho ústavního poslání.

Ve sporu musí být nestranný, a vystupovat jako nezúčastněná třetí osoba a má povinnost objektivně tento spor projednat a o něm rozhodovat. Především pak musí být zákonným soudcem. V praxi tato skutečnost znamená, že si svého soudce nikdo nemůže vybrat či zvolit.

Soudní řízení bývá dvojinstanční. Proti rozhodnutí soudu v první instanci se lze odvolat a rozhodnutí bude přezkoumáno v instanci druhé. Existují i další, mimořádné opravné prostředky, které mají zaručit, že nesprávné či nezákonné rozhodnutí bude napraveno.

¹ *Ministerstvo spravedlnosti České republiky* [online]. MSP [cit. 2013-10-10]. Dostupné z <http://www.justice.cz/>

Významnou roli v ochraně práv představuje Ústavní soud České republiky, jež není součástí soudní soustavy. Představuje orgán ochrany ústavnosti. Na Ústavní soud se lze obracet s ústavní stížností, pokud bylo jiným orgánem zasaženo do ústavně zaručených základních práv a svobod.

Česká republika je členem Rady Evropy a smluvní stranou evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. To otevírá i českému občanu přístup k evropskému Soudu pro lidská práva ve Štrasburku, pokud vyčerpá všechny právní prostředky vnitrostátní a přesto se domnívá, že jeho základní lidská práva byla porušena.

Organizace jurisdikce a procesní řízení

Soudnictví lze chápat jako činnost nezávislých soudů, jako státních orgánů vykonávaná dle stanovených pravidel a spočívající v závazném řešení konkrétních případů dle právních norem. V objektivním pojetí pak jako pravomoc soudů představující rozsah záležitostí, které jsou povinny i oprávněny projednávat a rozhodovat.

Soudy, jejich složení a vnitřní organizace, způsob materiálního zabezpečení činnosti, vzájemné vztahy a poměr k jiným orgánům státní moci, řízení, kterým se před soudy postupuje, prostředky, jichž používají, aby splnily své úkoly, každodenní život osob u soudu činných, jejich hmotné a společenské postavení, zvyklosti, sklony a vzdělání, to vše je důležitou součástí státního života a právní kultury té nebo oné doby a neoddělitelně souvisí s existencí státu, jehož je soudní aparát integrální, neodlučitelnou součástí. Soudnictví je ovšem výplodem historického vývoje, právě tak jako celková podoba státu a práva a jeho konkrétní tvářnost odpovídá vždy obecným podmínkám příslušného stupně vývoje společnosti. Kromě toho se v soudní organizaci a v celé soustavě právní péče projevují i specifické rysy, které odpovídají zvláštním okolnostem vývoje země, jejímž potřebám soudnictví má sloužit. Způsob, jakým ten či onen společenský celek, národ, stát, společenská třída reagují na popudy historického vývoje a řeší problémy, které tento vývoj klade, je v mezích objektivně daných podmínek jejich tvůrčím, samostatným výkonem. Projevují se v něm specifické vlohy, tradice a individualita každého národa a jeho vlastní právní kultura, v níž se ovšem při vši její jedinečnosti zase odrážejí i obecné rysy kultury společnosti příslušného typu.²

² KLABOUC, J. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudovalo)*. Praha: Orbis, 1967, str. 5

Soudní řízení

Každý z účastníků řízení má právo na spravedlivý proces. Tato skutečnost vyplývá z čl. 6 Evropské Úmluvy a je rovněž formulována v Listině základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky. V obou dokumentech jsou jmenována i další základní, nezcizitelná a nezadatelná lidská práva, avšak právo na spravedlivý proces má zásadní význam pro podobu soudního řízení. Každý má právo, aby o jeho občanských právech a závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoliv trestního obvinění proti němu rozhodoval nezávislý, nestranný soud zřízený zákonem. Každý má dále právo, aby jeho věc byla spravedlivě, veřejně projednána v jeho přítomnosti, aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Každý, kdo stojí před soudem, musí mít rovné postavení, rovné zacházení, nikdo nesmí být v procesu znevýhodněn. Řízení musí být projednáno bez zbytečných průtahů. Zákonné rysy musí vykazovat každý soudní proces.

Účastníci řízení

Početná cílová skupina vymezuje osoby v nepříznivé sociální situaci, o snížení soběstačnosti v základních životních dovednostech z důvodu věku, zdravotního postižení, úrazu, přechodně špatného psychického stavu, bezdomovectví – neexistence přístřeší nebo velmi špatné bytové podmínky ohrožující zdraví nebo život – osoby bez přístřeší. Početná část postižených osob je ohrožena životními způsoby vedoucími ke konfliktu se společností. Další cílovou skupinou jsou děti, především jedná-li se o ohrožení vývoje dítěte, zejména o snížené dovednosti rodičů při péči o dítě, dále pak jedná-li se o dítě se zdravotním postižením, zanedbávané, zneužívané. Další účastníky pak vytváří naléhavé krize v osobním životě, kdy nejsou schopni v důsledku snížení schopností vlastními silami zvládnout svoji životní situaci.

2 GLOBALIZACE A SOCIÁLNÍ SOUVISLOSTI

Charakteristické pro dnešní dobu je především úsilí o globální uspořádání společnosti, informační propojenost světa a silové řešení problémů. Jako by historicky respektované atributy lidského rozumu a spolupráce postupně promarňovaly svoji příležitost k obecně humanistickému pojetí rozvoje společnosti, na bázi nebývalého vědeckotechnického, ekonomického a kulturního potenciálu. Převažující silové řešení ekonomických i sociálních problémů z globálního rozměru se přelévá až do individuálních vztahů a stává se základním nástrojem řízení i běžné mezilidské komunikace. Je zřejmé, že postupně vznikají závažné poruchy v chování společnosti. Poruchy, které mohou postupně vést až k rozvratu systému, jehož náhradu ale neznáme, neboť žádná ze současných teorií zatím nevyslovila základní postuláty pro strategické krizové řízení a eventuální transformaci současné postmoderní společnosti na společnost vyššího typu s dostatečnou přesvědčivostí.³

Polský sociolog Zygmund Bauman hovoří o dnešním světě jako o sociálním teritoriu, které je historicky bezprecedentní, které nemá analogii a pro nějž lidé nenacházejí vzorce, které by jim nabízely jednoznačné řešení. Nejednoznačnost a pluralita životních cest jsou tak jednou z hlavních charakteristik dnešní doby. Druhým podstatným rysem pak je ambivalence života lidí. Na jedné straně dnešní mladí lidé žijí ve společnosti neuvěřitelných možností, dynamických změn, napětí a mají příležitosti uspokojovat své touhy po poznání a seberealizaci. Na druhé straně jsou však vystaveni nároku uspořádání vlastního života ve společnosti, která je ambivalentní, individualistická, bez institucionálních opor a mladí jsou na utváření vlastní identity v posledku sami.⁴

2.1 Projevy násilí jako formy sociopatologického chování člověka

Situace člověka na počátku 21. století je označováno jako postmoderní. Pojem postmodernismus označuje teoreticky více či méně propracované názory na současný stav procesu modernizace, zejména na důsledky tohoto procesu. Proces modernizace ve svých důsledcích nepřináší jen pokrok, pozitiva, ale též hrozby, rizika, ale i proměny člověka, které nejsou jen humanizující, obohacující hodnotu lidství, ba právě naopak. Jako

³ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 7 - 8

⁴ VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Print -Typia, 2001, str. 20

paradigma postmodernismus vyhláší pluralitu postojů, názorů, přístupů, zvažování a pluralitu racionálního zpracování společenské reality v jejím vývoji a proměnách.⁵

Po pádu totalitního režimu začaly pronikat pomalu a postupně nové prvky západního myšlení, které po krátkém čase přivedly naši společnost do morálního zmatku a kulturního chaosu. V duchu demokracie a liberalismu se začaly převracet hodnoty, odmítaly se pravidla a normy. Objevil se pluralismus názorů pod rouškou svobody a kreativity. Všechny tyto změny se udály jako důsledek nového myšlení. Postmoderní jev je objevil postupně v různých umělecko-kulturních a sociálních oblastech. Později přešel do společensko-politického dění a nakonec se stal součástí běžného života lidí.⁶

V postmoderní společnosti se často setkáváme s různými společenskými problémy, které se povolují a v některých případech akceptují. Velkou roli sehrává i svoboda dnešních lidí. Není rozhodné, zda se jedná o mládež či dospělé, soupeří s vlastním vědomím svobodného rozhodování a tradičním kulturním dědictvím, náboženstvím, morálkou či etikou, výchovou apod.⁷ Svoboda člověka má svoje práva a povinnosti vůči chování a jednání lidské společnosti. Postmoderní společnost je nutno chápat jako nabídku způsobu života. Uvědomujeme si akt postupně ztrácející se kontroly nad lidskými jedinci ve společnosti, v níž přichází problém v podobě sociálně patologických jevů v postmoderně. Málokdo si uvědomuje rizika a nebezpečí postmoderního jevu na směřování lidské společnosti. Postmodernismus nepředstavuje klíčové řešení pro vývoj naší kultury a společnosti, protože prvky postmoderny zasahují negativně nejen všeobecnou sociálně-kulturní rovinu společenského života, ale zasahují i do speciálních oblastí.

V současné době roste v celém světě kriminalita spojená s násilím. Násilí se začíná projevat už ve školách, provází nás v osobním, rodinném i pracovním životě. V dnešní době není prioritní úcta k jiným, v dnešní době je zájem zaměřen na získávání peněz, majetku a úspěchu. Problémy, které jsou spojeny se všemi oblastmi společenského života se nedílně promítají i do sociálních sfér.

Souhrnný název sociální patologie se užívá pro označení nenormálních, všeobecně nežádoucích společenských jevů, které se ve stále hojnější míře objevují nejen ve

⁵ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR. *Senioři z pohledu sociální pedagogiky*. Brno: IMS, 2011, str. 6

⁶ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 46

⁷ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 47

společnosti, ve všech jejích sférách, ale také v prostředí rodin, ve škole i v mimoškolních zařízeních. Prostředí, které můžeme označit jako znevýhodněné, je živnou půdou pro spoustu problémů, jež souvisí s konzumním způsobem života.⁸

Je velmi obtížné přesně vymezit co je patologické, protože neumíme přesně definovat, co je normální. Obrovské množství vjemů a informací zpochybňuje jedince i společnost v nejrůznějších konáních. Pokud chceme porozumět tomu, co bývá označované jako patologické, musíme si určit hranice normality. Mnohé patologie se pohybují na hraně, neboť mnohé jsme začali vnímat jako něco zcela přirozeného, patřícího k našemu životu. Všeobecně můžeme konstatovat, že za normální lze pokládat sociální jevy a procesy, které jsou výsledkem konsensu a nepotřebují vždy znovu a znovu novou argumentaci pro vlastní zdůvodňování. Normalita má proto svoji subjektivní, statistickou, antropologickou a sociokulturní dimenzi a samozřejmě i dimenzi etickou. Normalita je opak stavu společnosti, ke kterému jedinci, skupiny a instituce přijímají a respektují ustálené, celospolečenské hodnoty a normy.⁹

2.2 Subjektivní postoj člověka

Jedna skupina je charakteristická skladbou lidí, kteří svůj život v postmoderní společnosti zvládají. Setkáváme se u nich s aktivním postojem k životu, úsilím o poznání a snahou dát svému životu smysl nad rámec konzumu, kariéry a hédonismu. Jsou schopni pracovat s informacemi a stále aktualizovat základnu pro adekvátní využívání těchto informací. Volný čas, jehož prožívání je dnes významným ukazatelem životního stylu, tráví aktivně a s důrazem na jeho kvalitu. V otázkách hodnotové orientace je možné tyto lidi popsat jako tzv. vnitřně řízené, s vysokou mírou hodnotového zakotvení. Naplňují své zájmy, přijímají zodpovědnost a participují na životě společnosti, ve které se orientují. O většině z nich můžeme říci, že mají vysoké vědomí osobní účinnosti, vědomí vlastní stability, pohody a kompetence zvládat život i s jeho problémy.

Druhou skupinu představují lidé, kteří mají se zvládáním života problémy. U těchto lidí se setkáváme s manipulovatelností a infantilizací, která je spojená s nezaměstnaností a nevzdělaností. Tito lidé jsou informacemi spíše zahlceni, než že by se v nich orientovali. Podléhají mediálnímu obrazu životního stylu spojenému s hédonistickým přístupem

⁸ ONDREJKOVIČ, P., a kol. *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda, 2001, str. 15

⁹ ONDREJKOVIČ, P., a kol. *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda, 2001, str. 11

k životu. Svůj volný čas pocítují jako prázdný prostor, který je nutné zaplnit zábavou bez námahy. Hledají vzrušení. Je zastoupena vnějškově řízenými lidmi, u nichž je velmi nízká míra hodnotového zakotvení, typická vyprázdňenost a nechť převzít zodpovědnost. Vědomí osobní účinnosti je u těchto zvláště mladých lidí velmi nízké, jsou emočně labilní a podvědomě touží po pomáhajícím vztahu.

Vztah k zátěžové situaci je otázkou dřívějšího sociálního učení, které vychází z vlastního sebepečení, životního cíle, pohledu na svět a způsobu, jak v minulosti řešily zátěžové situace subjektivně významné osobnosti. Po boku pevné osobnosti udělá totiž mladý člověk zásadní životní zkušenost, na níž pak buduje systém hodnot, životní orientaci, vztahy a postoje. Životní zkušenost je také zásadní pro tzv. vědomí osobní účinnosti, které je součástí sebepečení jedince. Pojímána je jako pocit vlastní schopnosti řídit a kontrolovat běh dění. Následné psychologické výzkumy potvrdily, že tato charakteristika je skutečně podstatným předpokladem zvládnutí náročných životních situací. Pro získání vědomí osobní účinnosti musí dospívající vyhodnotit svoji minulou zkušenost a na jejím základě získat pocit, že má dovednosti zvládnout podobný úkol i v budoucnosti. To však může získat i zástupnou zkušeností, kdy sledoval, jak se s úkolem vyrovnali jiní. Dále jde o schopnost strukturovat kroky vedoucí k dosažení cíle a v případě potřeby flexibilně měnit plán kroků včetně cíle. Výsledné jednání je pak navíc výrazně ovlivněno sociálními vlivy, jako je styl výchovy a způsob vzdělávání, které může vědomí osobní účinnosti jak posílit, tak i zřetelně utlumit.¹⁰

¹⁰ SVOBODA, M. *Sociálně-pedagogické přístupy práce s „neorganizovanou mládeží“ v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež*. České Budějovice, 2007, str. 33 - 34

3 MLADÍ LIDÉ

V posledních letech zaznamenáváme nárůst jevů, které označujeme za sociálně patologické. Jsou nechtěné, nežádoucí až nepřijatelné, jsou různorodé a každý takový jev má svoji míru společenské nebezpečnosti. Nejrizikovější skupinou doby představují mladí lidé. Tato skutečnost je především dána tím, že jim chybí odpovědnost vůči rodině a svému majetku a proto směřují k radikálním a jednoduchým řešením chyb a nedostatků ve společnosti, což v důsledku může způsobit příklon k extremistickým ideologiím.

Dalšími faktory jsou i otevřenost novým myšlenkám, popírání zavedených způsobů myšlení a chování, nedostatečná životní zkušenost, věkem daný egoismus, snaha veřejně demonstrovat svou příslušnost ke skupinám vrstevníků a zviditelnění. Členství ve skupinách jsou pro mládež atraktivní svou relativní stabilitou, soudržností členů, zdánlivou výjimečností a srozumitelností. O společenské nebezpečnosti se diskutuje i v případě vztahu příznivců v politických uskupeních a k používání násilí.¹¹

Společnost akceptuje spoluzodpovědnost za mladou generaci a snaží se vytvářet v mnohém podmínky pro její výchovu. Také si uvědomuje zranitelnost, ohroženost mladého člověka v jeho etapě vývoje do dospělosti vlivem širšího i nejbližšího sociálního prostředí. Pokud začnou projevovaly odchylky ve vývoji dospívajících jedinců, je dána oprávněná snaha společnosti tomu zabránit odbornými prostředky včetně prostředků právních.¹²

3.1 Faktory působící v oblasti neformálních skupin vrstevníků

V socializačním procesu osobnosti zaujímají významný vliv skupiny vrstevníků. Zapojení dítěte do skupiny je nezbytným předpokladem socializace. Jeho významnost se zvyšuje s věkem dítěte, současně se vzrůstající potřebou sdružovat se. Děti a mladiství, kteří nejsou dostatečně ztotožnění s normami společnosti, bývají při páchání trestné činnosti často pod vlivem skupinových mechanismů.

Rizikové chování se objevuje ve všech vrstvách. Pro část mládeže se stává součástí životního stylu, zábavou, východiskem z nudy, přičemž může jít pouze o dočasné experimentování. Mnohé formy rizikového chování jsou poměrně rozšířené, mohou tvořit

¹¹ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 118

¹² BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 129

součástí kulturního zázemí či tradic. Mládež vykazuje četné a úzké kontakty s rizikovým prostředím ve smyslu napojení na vrstevníky a kamarády, kteří experimentují s alkoholem a drogami.

Vážné přestupky vůči normám se vyskytují při neorganizovaném trávení volného času. Právě v těchto souvislostech se projevují individuální dispozice a postoje, důležitý je také specifický postoj k násilí.¹³

Existuje velké množství proměnných, které se vyskytují v životní dráze dospívajícího, a tuto variabilitu výskytu je nemožné postihnout. Přesto v současné kriminologii existuje v oblasti paradigmatu kriminálního vývoje pachatele několik akceptovatelných závěrů a zjištění o vývoji a průběhu kriminálního chování.

Věk počátků kriminálního chování je uváděno rozmezí od 8 do 14 let, k ustávení v páchání trestné činnosti dochází mezi 20. - 29. rokem. Prevalence kriminálního chování vrcholí v období pozdní adolescence mezi 15. – 19. rokem. Raný věk počátku predikuje poměrně dlouhé trvání kriminální kariéry a spáchání relativně většího počtu trestných činů. Ti, kteří se dopustí poměrně velkého počtu trestných činů v průběhu jednoho věkového rozpětí, mají vysokou pravděpodobnost spáchat také poměrně velké množství trestných činů v průběhu pozdějšího věkového období. Povaha kriminálního chování je všestranná. Také se jeví, že dosažením dospělosti jedinec mění skupinové chování za osamělé. Až do pozdní adolescence je většina antisociálních činů spáchána ve skupině, zatímco od 20. roku věku a výše je většina trestných činů spáchána jedním pachatelem. Chronický pachatel prezentuje časný počátek kriminálního chování, velkou četnost v páchání trestné činnosti a dlouhou kriminální kariéru.¹⁴

Jednou z hojně zkoumaných příčin deviací, působících na socializačním základě je citová deprivace (strádání) v dětství. Zcela mimořádný význam pro vývoj dítěte v raném věku má uspokojování potřeby pevné citové vazby k pečující osobě, resp. tzv. raného připoutání, nebo též symbiotického vztahu s pečující osobou. Není-li tato potřeba uspokojována, dochází u dítěte ke strádání, pro které se vžil termín citově sociální deprivace. Deprivace má vážné a dlouhodobé, mnohdy trvalé následky. Projevují se poměrně širokým spektrem příznaků, označovaných jako deprivacní syndrom. Jeho podstatou je, že jedinec ztrácí

¹³ PODANÁ Z., J. BURIÁNEK. *Česká mládež v perspektivě delikvence*. Praha: Filozofická fakulta University Karlovy v Praze, 2007, str. 76 - 77

¹⁴ VEČERKA, K a kol. *Sociálně patologické jevy u dětí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000, str. 197

způsobilost vnímat lásku druhých lidí k sobě a projevovat ji vůči nim; nedokáže se vcítovat do druhých a očekávat vcítění druhých vůči sobě; nedokáže rozpoznávat city druhých osob a komunikovat své vlastní citové stavy.¹⁵

Charakteristiky chování mládeže, u kterých se ukazuje možnost predikce delikventního chování, je nutné nadále sledovat a poznatky o rizikovém chování mládeže je možné využívat při řešení kriminality mládeže.

Status identity

Adolescent, jenž teprve tvoří svou identitu, je nejistý, hledá oporu v okolí, a to převážně u subjektivně významných osob, které již mají názor, jsou stabilní. Ti, ať už si to uvědomují, či nikoli, poskytují dospívajícímu zpětnou vazbu, potvrzení a případnou pomoc. Neméně důležitou roli pro adolescenta pak hrají interakce ve vrstevnické skupině, kde dospívající získává potvrzení od svých vrstevníků a prostor pro seberealizaci. Vnitřní krize adolescenta vyvolává u dospívajících různé statusy identity.

Vývojový psycholog James E. Marcia v tomto smyslu popsal čtyři statusy identity, které vysledoval u mladých lidí v průběhu adolescence. Jeho kritériem rozlišení statusů identity bylo, zda obsahují zmíněnou „krizi“, a dále rozměr „závazku“, který chápal jako převzetí zodpovědnosti za určitý cíl či životní program. Podle přítomnosti či nepřítomnosti těchto dvou dimenzí autor rozlišil:

- a) Předčasné uzavření identity, kdy mladý člověk přijal určité závazky, avšak bez kritických otázek. Příkladem je mladý člověk, který přijal hodnotový systém rodičů, aniž by hodnoty podrobil vlastnímu kritickému hodnocení.
- b) Stav moratoria identity, který přináší kritické otázky, avšak mladý člověk zatím není dostatečně vybaven, aby se jim postavil a odpověděl na ně. Charakteristické je, že se adolescentovi jeví dospělost příliš náročná a nepřitažlivá a proto ji odkládá. Odmítá se jakkoli zavazovat, experimentuje se životem, staví se nedůvěřivě k institucím. Charakteristika spočívá v přítomnosti životních krizí, které adolescenty většinou přesahují a vedou je k odkladu závazků spojených s dospělostí. Setkáváme se zde s nezodpovědností, experimentováním a nezájmem o dění kolem. Pokud tento stav trvá bez pomáhajícího vztahu, může vymizet i motivující krize, adolescent se stává lhostejný

¹⁵ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, Publishing, 2007, str. 65

a dostává se do stavu rozptýlené identity. V tomto stavu je pak už jen malý krůček do bezpečného prostředí specifických subkultur, které jsou přehledné, uchopitelné a s jasnými hodnotami.

c) Rozptýlení identity (tzv. difúzní identita), kde už si mladý člověk ani neklade kritické otázky, ani se neangažuje. Nemá vytvořený žebříček hodnot, neví čím je a je snadno manipulovatelný.

Tito rizikovní adolescenti bezmyšlenkovitě přebírají názory party a dochází u nich k sociálním deviacím.

d) Dosažení identity jako stav, kdy adolescent přijal zodpovědnost za svá rozhodnutí a odhodlal se odpovědět na otázky, které si kladl.¹⁶

3.2 Vrstevnické skupiny a subkultury mládeže

V období dospívání se u dětí a mládeže zvyšuje potřeba stát se členem nějaké neformální skupiny. Jedná se zejména o hledání pocitu sounáležitosti, opory a také prestiže či výjimečnosti. U nově příchozích se velmi rychle rozvíjí fascinace vedoucí postavou disponující autoritou, a tito noví členové začínají napodobovat chování vůdce skupiny. Dospívající vstupují do vrstevnických skupin také často s motivem vymezit se vůči konformní společnosti. Čím má jedinec bližší vztah ke skupině, méně jiných možností seberealizace a čím déle je členem této skupiny, tím méně je schopen objektivně hodnotit své jednání a snižuje se pravděpodobnost, že by skupinu opustil sám.

U problémových vrstevnických skupin jsou často normy chování definovány tak, že vedou k porušování práv ostatních. Některé skupiny jsou silně hierarchizovány a tvoří pouliční gangy, které je téměř nemožné ovlivnit zvenčí. Běžným požadavkem pro přijetí nového člena je absolvování určitého iniciačního rituálu. Často to bývá krádež, loupež nebo vyvolání rvačky. Tento rituál vlastně vede k tomu, že nový člen nejenže splnil úkol, čímž vyjádřil souhlas s protiprávními normami, ale zároveň se stal i viníkem, což může někdy sloužit jako nástroj vydírání jeho osoby. Členové těchto skupin svou příslušnost dávají najevo vnějšími znaky jako je oblečení, účes, doplňky, gesta a specifický slang.

¹⁶ SVOBODA, M. *Sociálně-pedagogické přístupy práce s „neorganizovanou mládeží“ v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež*. České Budějovice, 2007. str. 31

Zvláště pro chlapce může být zajímavou alternativou sebevyjádření členství ve skupině, která propaguje intoleranci a násilí. Takovéto skupiny jsou často zaměřeny rasisticky, xenofóbně a agresivně. Členství v této skupině dává možnost jednotlivci zažít jemu srozumitelný svět rozdělený na dobro a zlo.¹⁷

Členové problematických vrstevnických skupin

Nejčastěji jsou členy dospívající bez dobrého rodinného zázemí, kteří byli vychováni nejednotným způsobem a rodiče pro ně nebyli dostatečně čitelní. Stejně tak i dospívající se zkušeností s příliš autoritářskou nebo agresivní výchovou, dále žáci dlouhodobě školsky neúspěšní, neustále kritizovaní a zesměšňovaní.

Všichni zmiňovaní v takové partě nalézají jistotu, své místo, ocenění, pocit sounáležitosti a přátelství, podporu ostatních, také mohou projevit své schopnosti představující odvahu a sílu. Na těchto ziscích je jasně vidět, že dospívající, který necítí oporu jinde než v partě, nemá potřebu a ani důvod partu opouštět. To, že se pod vlivem party dopouští delikventního jednání, musí respektovat pravidla party a podrobit se jim, mu naopak může přinášet ještě další zisk. Ten spočívá ve vlastním zážitku násilí. Jeho subjektivně prožívaná odpovědnost za delikventní jednání je snížena a rozprostřena mezi ostatní členy, čímž u něj může vzniknout přesvědčení, že může cokoliv. Nejlépe před vstupem do takové party dospívajícího ochrání srozumitelná a podporující výchova, ve které jsou oceňovány jeho úspěchy, není vystavován opakovaným selháním a není přehnaně srovnáván se spolužáky nebo sourozenci. Když už se členem problematické skupiny stane, je důležité ukázat mu možnosti seberealizace i v jiném prostředí, poukazovat na komplikace, které z takového členství vyplývají a upravit kontext jeho výchovy jak v rodině, tak ve školním prostředí. Na stejném principu vstupuje dospívající i do specifických subkultur. Mezi nejčastější nebo nejznámější patří subkultury EMO, gothic, satanisté, hooligans, skinheads a další.

EMO styl a gothic styl

Jedná se vlastně o dvě trochu odlišné subkultury, ale mají mnoho společného. Obě tyto subkultury souvisejí se specifickou hudbou, odíváním a zejména prožíváním. Na počátku 80. let to byl jeden směr punku, dnes již hovoříme o gothic rocku. Vnější znaky spočívají zejména v černé barvě, smutné náladě a náládovosti, truchlení a temnotě. Typické je

¹⁷ Identifikační číslo ASPI ID:MER065032CZ, KREJČOVÁ, L., D. ČÁP, P. HROZEK.

výrazné temné líčení dívek i chlapců, piercing a stylizace do jakéhosi vampyrizmu. Hudba je syčená pocity zmaru, zoufalství, konfliktu, smutku a opuštění. Označení EMO má svůj původ ve slově emotions, tedy emoce. Vyznavači tohoto stylu jsou často fascinováni vším, co souvisí se smrtí, zmarem, melancholií a jsou zaměřeni na takovéto pocity i ve svém prožívání. Často jsou hodnoceni jako labilní, emotivní, frustrovaní a melancholičtí. Tento styl je také často spojován s depresemi a sebepoškozováním. Z větší části se spíše jedná o stylizaci a chuť šokovat nebo upoutat pozornost, ale nebezpečí sebepoškozování bychom neměli podceňovat. Sebepoškozování může být pouhým experimentem pod vlivem ostatních, ale také se často jedná o mechanismus zvládání zátěže nebo kompenzace pocitů viny. V některých případech se vlastně jedná o volání o pomoc a upozorňování na sebe. Nejvhodnější pomoc je naslouchání a nabízení pomoci, nikoliv odsuzování nebo přesvědčování. Vždy je důležité navázat spolupráci s rodinou a odborníky, nejčastěji psychology a psychiatry.¹⁸

Satanisté

Termín satanisté bývá občas spojován s výše jmenovaným stylem EMO a gothic. Některé vnější znaky mohou být podobné, ale v principu se jedná o úplně jinak strukturovanou a zaměřenou skupinu. Oblečení bývá černé a stejně tak i výrazné líčení, dále jsou pro sympatizanty typické některé doplňky jako např. obrácený kříž. Důležité je uvést, že příznivců pravého satanismu spojovaného s náboženskými projevy je u nás hrstka. Za satanisty se ale vydávají někteří dospívající, kteří jsou fascinováni hudbou s tématy hnusu, krve, zla a odmítají konvenční životní styl. U vyznavačů tohoto stylu nehrozí nebezpečí sebepoškozování, ale spíš vandalismu a páchání kriminálních činů. Samozřejmě, že je opět nezastupitelná prevence. Intervence by ale v případě páchání kriminální činnosti spočívala ve spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany a Policií ČR.

Hooligans a skinheads

Hooligans a skinheads si jsou podobní v soudržnosti, specifické disciplíně a projevovaném násilí. Každá skupina je ale orientována na jinou oblast. Hooligans jsou agresivní fanouškovskou skupinou, která je známa hlavně vyvoláváním bitek s radikálními fanoušky opačného sportovního týmu. Mají tendenci se vymezovat vůči ostatním fanouškům, na stadiónech vystupují jednotně a udržují si vědomí jisté síly. Jednotně skandují

¹⁸ Identifikační číslo ASPI ID:MER065032CZ, KREJČOVÁ, L., D. ČÁP, P. HROZEK.

a provolávají různá, často i rasistická hesla. Organizují se kolem vůdce, který i předem domlouvá čas bitky s protivníky včetně počtu rváčů a způsobu boje. Tato skupina nabízí svým členům výrazný pocit sounáležitosti, vnitřní pravidla a určitý pocit síly a moci. Nebezpečím bývá páchání trestné činnosti, jako je výtržnictví, poškozování cizí věci a ublížení na zdraví. Skinheads jsou naopak organizováni kolem xenofóbních a rasistických myšlenek. Celé hnutí obsahuje několik proudů, které se od sebe výrazně liší. Častým projevem je ale jednotnost v oblékání – džíny, boty „kanady“, oblečení vojenského charakteru a symboly síly, mužství či moci a samozřejmě oholené vlasy nebo ve vlasech vyholené symboly či nápisy. Zpravidla odmítají drogy jako projev slabosti, ale k alkoholu jsou tolerantní. Obecným pojítkem jsou jejich vyhraněné názory na Romy, přistěhovalce a nacionalismus. Členové mohou nejen šířit rasistické a xenofóbní myšlenky, ale mohou se i dopouštět takto motivovaných trestných činů. Je tu velké riziko násilnického chování. Takový jedinec bude mít pravděpodobně velmi vyhraněné názory a v diskusi bude prosazovat potřebu obecného pořádku, důležitost pravidel a kontroly.¹⁹

Skupiny dospívajících mají své cíle, vnitřní hierarchii a způsob komunikace. Výzkumy vrstevnických skupin mládeže ukazují, že uvnitř skupiny dospívající skrývají přirozené vlastnosti osobnosti, nasazují si často masku cynismu a povrchnosti. Projevení citu je považováno za slabost. Jedinec je stále konfrontován se skupinovými normami a hodnotami. Společenským a pedagogickým problémem se stávají skupiny, které jsou asociální, sociálně deviantní. Pro současnou společnost je typický neustálý nárůst deviačních projevů, věk pachatelů trestné činnosti se neustále snižuje a pro dospívající je typická trestná činnost v organizovaných, často vrstevnických skupinách. Z pedagogického hlediska je proto zájem o vrstevnické skupiny nezbytný.²⁰

U všech vrstevnických skupin nebo subkultur, které podporují rozvoj problémového chování, je často jediným řešením jedince z vlivu skupiny vymanit. Sám je pravděpodobně příliš identifikován s posláním, normami či jednáním skupiny, že ji sám neopustí. Navíc je od něj silně požadováno konformní chování ve vztahu k normám skupiny. V takovém okamžiku může pomoci nabídka spolupráce se střediskem výchovné péče, které může poskytnout dvouměsíční preventivně výchovný pobyt. Během tohoto pobytu je určitá šance, že se jedinec vymaní z vlivu skupiny a nahlédne některé jevy, které dříve nebyl

¹⁹ Identifikační číslo ASPI ID:MER065032CZ, KREJČOVÁ, L., D. ČÁP, P. HROZEK.

²⁰ PŘADKA, M. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, str. 32

schopen vnímat. Tímto se mu i usnadní následné vymezení se vůči takové skupině. Ostatní členové by měli vědět, že pobyt ve středisku nebyl trestem, ale nabídkou pomoci.²¹

Faktory působící v rodině

Nejplastičtějším věkovým stadiem zvláště vnímavým k vlivům okolí je dětství. Sociální vztahy mají řadu uzlových bodů, které se vytvořily v raném dětství. Soudí se, že výchova v rodině v mnohém předurčuje celý proces včleňování mladého člověka do společnosti a její kultury.

Nejzávažnějším pro vznik negativních jevů u mládeže je rodinné prostředí. Z výzkumů vyplývá, že děti podílející se na kriminalitě pocházejí častěji z funkčně neúplných rodin.

Existují v základě dvě krajní možnosti:

- a) nezáměr rodiny – o dítě s nedostatečným dozorem, není zájem uspokojovat jeho potřeby,
- b) příliš ochranné postoje rodiny, výrazné omezování samostatnosti mladého člověka, ten se pak může snažit o svou samostatnost i za cenu kriminogenního jednání.²²

Rozvod v rodině přináší dítěti problém ztráty jistoty. Výrazně se projevuje změna v zázemí rodiny, rozkolísává se pocit jistoty a bezpečného zázemí rodiny. Dítě často hledá důvody rozpadu vztahu rodičů; někdy může pociťovat vinu za danou situaci. Je také často konfrontováno s nutností identifikovat se s rodičem, v jehož péči zůstává, který často požaduje sdílení hořkosti a pocitů agrese adresovaných druhému partnerovi/rodiči. Nepohoda doma a projevy emočního zmatku se zvyrazňují v problematickém chování dítěte (od stažení se do ústraní až po snahu překonat danou situaci výbojností a agresivitou).

Úmrtí v rodině je bohužel rovněž neoddelitelnou součástí života, kterou se však daří v běhu dní přehlížet a ignorovat jako něco, co se týká těch druhých. Každého člověka konfrontuje s limity možností. Takovou konfrontaci musí i uvnitř sebe sama zvládnout jak dítě vystavené této situaci, tak i jeho blízcí.

²¹ Identifikační číslo ASPI ID:MER065032CZ, KREJČOVÁ, L., D. ČÁP, P. HROZEK.

²² Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 185

Pro okolí toho, kdo ztrácí blízkého, není vždy snadné jeho situaci pochopit. Společnost se konfrontací se smrtí vyhýbá; o to bezradnější se cítí před otázkami a pocity dítěte, které přechází od smutku, přes zdánlivý klid, až po hněv ve vztahu k tomu, koho ztratilo. Těžko chápe i to, když dítě dramaticky truchlí po zdánlivě snadno nahraditelných ztrátách (domácí mazlíčci). Vyhýbání se informacím o rizicích a konečnosti života nebo odmítání smutku mohou přinést více problémů, než se na první pohled zdá. Na průběh a intenzitu truchlení totiž působí řada proměnných: ne/očekávaná událost, emoční blízkost zemřelého, smysluplnost ztráty, vývojové stádium truchlícího (míra osobní vyzrálosti), možnost sdílet ztrátu a truchlení s okolím, rituál (nějaká forma ověřeného postupu rozloučení), akceptace okolím, pokud sociální okolí truchlícího chápe a přijímá význam, dosah a dopad ztráty.

Průběh vyrovnávání se s úmrtím nebo vážnou nemocí lze označit za proces vyrovnávání se se ztrátou. Po odeznění šoku a popření dochází k agresi. Jedinec se brání (nejčastěji slovním) útokem na okolní svět, je nepřijemný na lidi ve svém okolí a dokonce i ty, kdo se mu snaží pomoci velmi často také agrese vyplývá z přetlaku a pocitu stupňující se bezmoci. Po odeznění této fáze probíhá deprese – člověk se stává pasivním, viditelně plným beznaděje a smutku, bez možnosti vnímat i drobná pozitiva každodenního života. Po vyrovnání přichází smíření.

Tento vývoj neprobíhá lineárně. Nicméně znalost jeho průběhu může ulehčit porozumění situaci. Zejména stádium agrese je totiž velmi problematické k pochopení pro sociální okolí.

Podobnými fázemi truchlení vlastně prochází člověk i při ztrátě jiných důležitých možností a ztrátě některých kvalit života. Hlavním úkolem intervence v takovém případě je provázet člověka obdobím truchlení.

Nejvýznamnější pozitivní intervencí v dané situaci ovšem zůstává možnost a schopnost říci si o pomoc a nechat si podle potřeby pomoci. Ve sféře poradenství pro pozůstalé pracuje řada odborníků, psychoterapeutů i občanských sdružení, která disponují proškolenými specialisty i svépomocnými skupinovými aktivitami. Je nezbytné, aby i učitel dokázal unést, když se na něj žák obrátí s žádostí o pomoc. Prvním krokem je vždy udělat si čas na vyslechnutí, podpořit ho a teprve pak i prostřednictvím výchovného poradce získat pro žáka kontakty na odpovídající instituce.²³

²³ Identifikační číslo ASPI ID:MER065032CZ, KREJČOVÁ, L., D. ČÁP, P. HROZEK.

Řadu problémů přináší i přijetí nového partnera do rodiny. Vstup nového partnera do systému rodiny je většinou spojen s novými pravidly chování, rodinných interakcí, povinností atp. Nový partner s sebou přináší také problém přijetí nové rodinné konfigurace – úkol obtížný zejména v dospívání, kdy si dítě často hledá svoje limity a meze. V důsledku odporu k novému členu rodiny si často idealizuje předchozího rodiče, aby se posílilo v odmítnutí nového. Dílčí excesy v chování pak může uplatňovat i vůči jiným autoritám.

Tuto situaci bohužel někdy rodiče komplikují prostřednictvím popouzení dítěte proti druhému partnerovi. Oba bývalí partneři přitom stále zůstávají rodiči a často dochází k jejich protichůdnému výchovnému působení, které uvrhuje dítě do zmatku.

V této situaci je základní intervencí vychovatele možnost vyslechnout, střízlivě pracovat s informacemi a ve zvýšené míře využívat konkrétních dohod a domluvených postupů.²⁴

Alkohol a drogy

Jedním z důvodů proč mladý člověk může sáhnout po sklenici nebo po droze je nuda a lenivá zvědavost. Dítě, které není vázáno k rodině nebo ke zdravé skupině lidí mimo ni je více ohroženo. Děti se musí učit věci prakticky užitečné, společná práce navíc vyvolává pocit sounáležitosti. Děti si času stráveného s rodiči cení, i když se jedná o společnou práci v domácnosti, někdy dokonce právě proto. Dospívající mívají mnoho energie, s níž si často nevědí rady. Proto je vhodné jejich energii odvádět bezpečnými kanály. Je třeba umět je oceňovat, dávat jim najevo kladné city, ale také trvat na určitých hranicích. Je omyl se domnívat, že děti očekávají od rodičů neomezenou svobodu. Děti z rodin, kde neexistují žádná pravidla, která by se dodržovala a kde vládne chaos nebývají šťastné.

Děti jsou ovlivňovány hodnotami, které ctí jejich rodiče, a jejich příkladem. Není to samozřejmě vliv jediný, ale je důležitý. Hodnoty v rodině, které pomáhají dítěti odmítat alkohol nebo jiné drogy spočívají v pravdivě zdůvodněném přesvědčení o nevhodnosti alkoholu a jiných drog. Kladení důrazu na svobodu, nezávislé rozhodování a originalitu tam, kde je pití nebo zneužívání drog rozšířeno. Je třeba zdůrazňovat respekt vůči tělesnému a duševnímu zdraví a jeho ochranu a podporu. Schopnost se ovládat a být odpovědný za své jednání za všech okolností pomáhá odmítat látky, které tyto schopnosti oslabují.

²⁴ Identifikační číslo ASPI ID:MER065048CZ, KREJČOVÁ, L., D. ČÁP, I. ŠTĚTOVSKÁ.

Děti se od rodičů samozřejmě neučí jen ze slov, ale i z jiných činů. Ve výhodě jsou pochopitelně rodiče, kteří nepijí alkoholické nápoje nebezpečným způsobem, neopíjejí se, nekonzumují bez lékařského doporučení kvanta léků. Pokud jsou i nekuřáci, tím lépe. Umožňují dítěti setkání s jinými dospělými, kde alkohol není tím podstatným. Nenabízejí, zejména nevnučují alkohol hostům, ukazují, že je možné se dobře na úrovni bavit bez alkoholu a drog. Především rodiče mají sloužit dítěti jako vzor při hledání východiska ve složitých situacích, při rozhodování a plánování střizlivým způsobem.

V dospívání přirozeně roste vliv vrstevníků, ale to neznamená ztrátu rodinných vazeb. Dítěti musí blízký člověk pomoci rozlišovat mezi skutečným přátelstvím, jehož součástí je úcta k příteli a jeho zdraví a bezohlednými vztahy, které chtějí druhého spíš využít. Dítě je třeba učit, aby si vážilo vlastní osobnosti. Nemusí se vrstevníkům přizpůsobovat za každou cenu, pokud bude mít dost sebedůvěry. Sami mu musíme ukázat jeho přednosti, o nichž možná neví.

Děti ve výchově vedeme k poslušnosti a zdvořilosti a mnohdy je pro ně těžké postavit se na odpor, když je to třeba. To se samozřejmě týká i nabídky alkoholu nebo drog. Děti musí za správných okolností umět odmítat a stát si na svém. Nácvik odmítání rozvíjí sociální dovednosti dítěte. Zejména v dospívání je dobré zdůrazňovat, že záleží na něm, jestli dovednost odmítnout použije nebo ne. Kdo neumí odmítat, není svobodný, protože si nemůže vybrat. Kdo to umí, je ve výhodě.²⁵

Kriminogenní faktory v oblasti sociální

Výchova člověka se uskutečňuje za spolupůsobení celého systému výchovné činnosti státních i společenských složek po celý život člověka. Rozhodující význam je však přikládán rodině jako základní sociální skupině. Rodinná výchova má jednoznačně stěžejní úlohu při formování jedince. Rodina reguluje základní potřeby dítěte (emociální, výchovné, ekonomické) a vytváří se v ní vztah mezi rodiči a dětmi, kdy dítě přebírá od rodičů jejich hodnoty a formy chování. Neplní-li rodina své funkce, může to mít závažné následky na chování dítěte často vyústující až v trestnou činnost. Kriminalita mládeže je potenciální základnou pro celkový růst kriminality. O tom svědčí i prekriminalita (dětská delikvence), na niž se nejčastěji podílejí děti trpící nedostatkem citového vztahu ze

²⁵ Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 81 - 82

strukturně či funkčně narušených rodin. Mimořádný význam rodiny vyplývá i ze skutečnosti, že rodina je jednotkou odrážející různé společenské problémy, jako je životní styl, bydlení, zaměstnanost. Do jejího prostředí se prakticky promítá ekonomický, společenský a kulturní život společnosti a vliv společnosti na děti se uskutečňuje především prostřednictvím rodiny.

Formální skupinou mimo rodinu, se kterou dítě přijde do styku, je škola, jako významný činitel ve výchovném působení, kde rozvíjí svoje mravní a morální zásady. Nebylo jednoznačně prokázáno, že by se školní prostředí delikventních a nedelikventních dětí a mladistvých výrazně odlišovalo, respektive že by nedostatky ve školní výchově podněcovaly kriminalitu. Spíše se poukazuje na nevyužité možnosti ke zvýšení výchovného působení školy a na zanedbávanou občanskou, mravní a právní výchovu. Nežádoucí dopad také mívá nesprávné vyřizování kázeňských přestupků, když dojde k nespravedlivému potrestání nebo uniknutí viníka.

Dětská delikventce bývá často umožněna též lhostejností či nezájmem veřejnosti, případně nevhodnými příklady dospělých. Nejen negativní příklady protispolečenského chování, ale i jeho přehlížení dospělými má negativní dopady.²⁶

Vzájemný vztah mezi individuálními charakteristikami, sociálním mikroklimatem jedince a vlivem složení společnosti tvoří jeden z klíčových bodů pochopení delikventní osobnosti a vývoje delikventního chování jedince.

Chování člověka včetně kriminálního jednání je studováno více vědními disciplinami, je vyjadřováno pojmovým aparátem, který vymezuje chování vymykající se obvyklosti a normám dané společnosti.

Kriminalita (zločinnost) je takové jednání, kdy jsou porušovány trestně právní normy, obsažené v trestních kodexech.

Delikvence – označuje protiprávní jednání a zahrnuje 1. Delikty, které způsobily děti do 15. let věku, tedy jedinci, kteří nemají ještě trestněprávní odpovědnost. Toto jednání je označováno jako prekriminalita (čin jinak trestný) 2. Nebo jsou to delikty, které jsou vyřizovány v občanskoprávním řízení, přestupky.

²⁶ Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 82

Sociálně negativní jednání – zahrnuje výraz pro kriminální jevy, ale i takové, které nepostihuje trestní právo, ale jsou to jevy, které se odchyľuje negativně od akceptovatelných hodnot společnosti nebo hodnot pozitivně hodnocených a jsou spojeny s osobou jejich nositele.

Deviantní jednání je obecně chápáno jako jednání odchylné od normy a to ve smyslu pozitivním i negativním.²⁷

Veškeré úsilí je zaměřeno na předcházení souhrnně označených sociálně patologických jednání nebo udržení v nejmenší míře stav kriminality pro společnost na únosném stupni.

Etiologický přístup vyžaduje zabývat se jedincem od jeho dětských let, kdy již tehdy, zvláště při jeho určitých predispozicích, se mohou vyvíjet nejdříve poruchy chování, ze kterých se později může vzniknout antisociální a kriminální chování v případě, že jedinec nevstoupil na cestu k prosociální životní orientaci. Vnější faktory mohou této orientaci napomáhat nebo naopak bránit.

Prevence kriminality mládeže

Zahraniční kriminologie dospěla k poznatku, že represivní opatření proti mladým delikventům nemají předpokládaný účinek. Sama represe naopak prohlubuje antisociální zaměření mladých lidí, zvláště jsou-li represivní zákroky spojeny s odnětím svobody.

Zahraniční zkušenosti v oblasti prevence kriminality mládeže ukazují, že dobrou preventivní práci je třeba založit na dobré sociální politice a to ve dvou základních směrech:

1. V ochraně dětí a mládeže před kriminalitou na nich páchanou.
2. A u dětí a mládeže již ohrožených.

Potvrdí-li se podezření, že je na dítěti nebo mladistvém páchána trestná činnost, je potřebné přistoupit ke komplexním opatřením:

- a) Krátkodobým – spočívajících v rozhodnutí, je-li možno dítě ponechat v rodině, kde je týráno, zneužíváno, nebo situaci řešit okamžitě, neboť by mohla končit psychickou nebo fyzickou újmou dítěte.

²⁷ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 129

b) Dlouhodobým – možno rozdělit na – represivní – zaměřená na objasnění, kdo dítě týrá a jak má být potrestán, kontrolující – chrání dítě před poškozením důslednou kontrolou s pravidelnými prohlídkami, terapeutická – u nás nerealizovatelná pro nedostatek legislativy a finančních prostředků.

Program strategie sociální prevence a prevence kriminality představující společný dokument ministerstva spravedlnosti, ministerstva vnitra, ministerstva práce a sociálních věcí přijatý Vládou ČR svoje těžiště spatřuje právě v oblasti sociální práce s mládeží.²⁸ Strategie plní cíle stanovené v Programovém prohlášení vlády ČR - Vláda bude věnovat pozornost boji proti kriminalitě, zejména extremismu, drogové kriminalitě, kriminalitě nezletilých a kriminalitě páchané na dětech a ženách, se zaměřením na koordinaci odpovědných orgánů a včasné poskytování informací o rizikových stavech.²⁹

²⁸ Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 188

²⁹ *Ministerstvo spravedlnosti České republiky* [online]. MSP [cit. 2013-10-10]. Dostupné z <http://www.justice.cz/>

4 STARŠÍ LIDÉ

Charakteristika naší doby je dána několika sociálními fenomény, které determinují chod naší společnosti. Mezi tyto aspekty náleží i problematika stáří, stárnutí a života seniorů. V následujících letech bude tato problematika z politických, ekonomických, ale i sociálních důvodů stále aktuálnější a diskutovaným tématem. Stárnutí a stáří je jevem celospolečenským i zcela individuálním. Statistické výzkumy vypovídají o tom, že populace stárne. Období stáří a stárnutí je provázáno řadou regresivních změn v různých oblastech života jedince, a proto je tato životní etapa mnohdy chápána jako období nemohoucnosti a samoty. Je nezbytné přijmout opatření v řadě oblastí a změnit tak negativní přístup společnosti ke stárnutí populace a ke starším lidem. Pokud má dojít ke změně stereotypního pohledu, neobejde se tento proces bez analýzy životních potřeb a pochopení problémů současných seniorů. Přístup ke kvalitě života ve stáří vyžaduje komplexní pohled a spolupráci napříč celým spektrem vědních, ale i společenských oborů. Kvalita života seniorů je spojena nejen s ekonomickým, ale především společenským kontextem. Je ovlivněna životními zkušenostmi i životními podmínkami a jejich subjektivním vnímáním. Pohled na kvalitu života se mění s věkem, zdravotním stavem i sociálním postavením. V seniorském věku se do popředí hodnotového systému obecně dostává zdraví a vnímání osobní i společenské pohody.³⁰

Rostoucí počty seniorů tvoří heterogenní skupinu jak zdravých, tak i nemocných jedinců. Všichni mají nárok na odpovídající péči, která zachová jejich důstojnost i ve vysokém věku. Pod pojmem stárnutí se nejčastěji rozumí souhrn změn ve struktuře a funkcích organismu, které se projevují zvýšenou zranitelností a poklesem výkonnosti jedince.³¹ Spolu s involučními změnami dochází ke zhoršování odolnosti organismu současně doprovázenými sníženými adaptačními schopnostmi biologickými i psychosociálními.

Strategie závislosti může být i jednou ze strategií chápání vlastní role ve stáří. Sám neví co je pro něj nejlepší, nedokáže se rozhodnout a jeho jednání je velice lehce ovlivnitelné. Tento stav může být destruktivní v případě, kdy osoby z okolí seniora mají názory a chování v rozporu s potřebami seniora.

³⁰ DVOŘÁČKOVÁ, D. *Kvalita života seniorů v domovech pro seniory*. Grada Publishing, Praha: 2012, str. 25

³¹ LANGMEIER, J., D. KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: H & H, 1998, str. 184

Společnost a stáří

Problematika domácího násilí na seniorech je v současné době v České republice aktuálním tématem. V kontextu legislativních změn, které v této oblasti Česká republika realizovala, byli senioři zaraženi do ohrožených skupin obyvatel. Bohužel však vysoká latence tohoto jevu souvisí i s vnímáním senioru ve společnosti včetně dalších negativních jevů jako je ageismus. Česká republika prošla po roce 1989 obrovskými společenskými změnami. Celkově se společnost více zaměřila na rozvoj, výkon, ekonomické zajištění a konzum. Došlo k oslabení pozitivních vazeb v rámci rodiny jako základní sociální jednotky.

Problém s domácím násilím na seniorech se v české odborné literatuře objevuje teprve v devadesátých letech dvacátého století. Pojmově se ve světě začal užívat termín „elder abuse“ a v poslední době převažuje termín „elder mistreatment“.

Současný stav v České republice spíše ukazuje na nedostatek pozornosti společnosti vzhledem k závažnosti této problematiky. Velmi často je totiž tento způsob agrese vůči seniorům prováděn tzv. socializovanými způsoby. Rafinované zneužívání citového vydírání bývá nenápadné, společensky tolerovatelné a obtížné postihované. Zásadním problémem je pak nízké vzdělání profesionálů v této problematice.³²

Vztah společnosti jako celku k seniorům je důležitým ukazatelem, který hodně vypovídá o její vyspělosti a morální úrovni. V jednotlivých společnostech jsou poměrně velké rozdíly v tom, jaký postoj je vůči seniorům zaujímán. Současnou situaci v podmínkách české společnosti nelze hodnotit jako uspokojivou a bezproblémovou. Orientace naší společnosti na západní styl života nás odklonila od předchozích tradic. S devalvujícími postoji ke stárnutí se setkáváme velmi často. Závažné je to, že problém se posouvá do stále nižšího věku. Stále mladší lidé zesměšňují vše, co ke stáří patří, a stále mladší osoby jsou označovány jako staré a není jim dána možnost prokázat své schopnosti. Pomyslný žebříček morálních hodnot vzal za své a v současnosti je naše společnost silně pod vlivem povrchních či pomíjivých hodnot. Příkladů přirozeného respektu v chování a přístupu k seniorům, respektu ke stáří, uznání a ocenění, které by měly být naprostou samozřejmostí, kolem sebe mnoho nevidíme. Ti, kteří by měli jít příkladem a dodržovat morální principy je sami nejvíce pošlapávají. Dětem a mladým lidem chybí vzory

³² ZIMMELOVÁ, P. *Domácí násilí na seniorech – ekonomické zneužívání seniorů*. České Budějovice, 2007. Disertační práce

správného chování, protože tradiční funkce rodiny se také změnila a neplní všechny své funkce.³³

Problematika vztahů mezi pokoleními je predmetom pozornosti už najmenej troch generácií predstaviteľov sociálnych vied. Generačný konflikt je špecifickým konfliktom, ako rozpor v procese vývoja, kedy každá generácia vystupuje ako relatívne samostatná sociálne formujúca sa sila. Príčinou konfliktu je uznávanie alebo snaha uznávať rozdielne hodnotové systémy, ba i normy, podmieňujúce konanie sociálnych aktérov. Možno sa nazdávať, že vzťahy mladej generácie k staršej generácii rodičov ovplyvňujú predovšetkým sociálno-psychologické charakteristiky mládeže, ako i interakčné správanie starších generácií. Za ústredné znaky takejto charakteristiky v stredoeurópskom regióne pokladáme individualizáciu a globalizáciu. Obe sú rozhodujúce pre utváranie medzigeneračných vzťahov.³⁴

Ze širšího pohľadu je také nutno vnímať i postoj seniorů k sobě samým. Běžně se v životě setkáváme s mnoha situacemi, v nichž senioři ukázkově a zcela dobrovolně předvádějí, s jakou degradací se vnímají a prezentují. V české mentalitě starší generace obecně patří nízké sebevědomí a malá schopnost asertivně se prosadit. Vlastní nízké sebehodnocení se odráží v chování a jedinec bez zdravého sebeocnění pak k sobě logicky přitahuje potvrzení svých degradujících názorů.³⁵

Důležitým preventivním opatřením je systematická příprava na stáří a udržování aktivního stáří. To je něco, co může ovlivnit každý sám za sebe. Žádoucí je nepoddávat se stáří a přibývajícím létům, pečovat o udržování a zachování schopnosti pohybu i mentálních funkcí. Senior v kondici nepůsobí tak křehce a zranitelně, nevyvolává u jiných osob pocit moci a vzbuzuje spíše přirozený respekt. Také zpracování vztahu k sobě samému, respekt vůči vlastní osobě ovlivňuje, jak jsme vnímáni okolím. Proto platí, že na osobnostní rozvoj a zpracování svých problémů není nikdy pozdě. Odměnou je pak prožívání stáří v klidu, vyrovnanosti, úctě k sobě samému a projevech respektu a úcty okolí.³⁶

³³ MALÍKOVÁ, E., *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Praha: Grada Publishing 2011, str. 35

³⁴ ONDREJKOVIČ, P. *Medzigeneračné vzťahy v optike sociologickej teorie*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, Fakulta humanitních studií, 2013, ročník 1, číslo 1, str. 48 - 51

³⁵ MALÍKOVÁ, E., *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Praha: Grada Publishing 2011, str. 39

³⁶ MALÍKOVÁ, E., *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Praha: Grada Publishing 2011, str. 282

Na řešení problému vztahu a postoje společnosti ke stáří a ke snížení ageismu se musí podílet více determinant. Jedním z nich představuje přijetí sociálního začlenění stáří do běžného života. Jedná se o proces zaměřený na posilování okolností umožňujících jedinci využívání běžných společenských zdrojů posílením jeho kompetencí, schopností a dovedností.

4.1 Násilí na seniorech

Násilí na seniorech je velmi latentní záležitost. Vliv tradic a rodinného soužití ovlivňuje prezentování tohoto násilí, stejně tak jako velkou shovívavost vůči svým vlastním dětem. Vliv společenských norem a tradičních rolí v rodině u starších lidí přetrvává. Řeší se pouze násilí, které se pohybuje v určitých mezích únosnosti, ale přece jen je to věcí uvnitř rodiny, které se nezveřejňuje ani po letech. Senioři by možná některé z forem násilí řešili, ale pokud by existovala nezávislá instituce, kde by měli možnost dosáhnout nějaké nápravy a pomoci.

Již jsme zvyklí, že společnost řeší otázky násilí na ženách a na dětech, ale o starých lidech se mlčí. A jsou to právě oni, kteří se mnohdy velmi obtížně brání, nevědí, jak se mají bránit na koho se mohou obrátit a jak mohou své problémy řešit. Mají problémy vyjádřit své obavy, popsat je a nějak je zhodnotit, postavit se k nim protože se v převážné většině týkají především jejich rodiny, dětí, partnera.

O týrání seniora hovoříme v případě, když se u staršího člověka objeví různé poškození nebo újma na zdraví v oblasti fyzické, psychické nebo společenské. Na příčinách týrání seniorů jistě participuje více faktorů. Týrání seniorů (a dalších skupin závislých osob) svědčí o určité úrovni společnosti a jejím obraze. Za osoby nejvíce ohrožené týráním jsou považováni senioři, většinou nad 80 let, žijící osaměle, častěji ženy, nebo senioři v pobytových zařízeních. Nesoběstační senioři jsou daleko častěji obětí týrání než jejich zdatní vrstevníci a to bez ohledu na to, zda pobývají doma a pečuje o ně rodina nebo jsou v institucionální péči.

V České republice neexistuje speciální právní úprava řešící komplexně problematiku týraných osob. Existují však právní normy, které lze uplatnit v případech zjištěné chybné péče či dokonce týrání seniora. Stěžejní ochrana je poskytnuta trestním zákoníkem č. 40/2009 Sb.

Otázka seniorů je však daleko složitější pro pochopení tohoto problému je třeba poukázat na řadu dalších aspektů vyplývajících ze změn psychického stavu těchto osob, včetně zdravotního stavu a jejich dopadů v souvislosti se změnami společenského života a životního stylu. Tyto změny každý člověk velmi intenzivně vnímá i když jsou vysoce individuální. Člověk registruje úbytek zraku, sluchu, zhoršují se zvukové rozlišovací schopnosti, zpomaluje se motorika a psychická aktivita. Tyto změny jsou značně individuální a jsou ovlivněny dosavadním životním stylem. Dochází ke změnám v sensorické paměti, která ovlivňuje pozdější zapamatování a znovuvybavování, snižuje se kapacita primární paměti, což v mnoha případech způsobuje typické změny paměti ve stáří.

Mezi další úskalí seniorského věku patří i projevy nejrůznějších duševních onemocnění nejčastěji se vyskytujících v tomto věkovém období. Rozlišují se duševní onemocnění, která vznikají po 65. roku věku a jsou typická pro období stáří a choroby, které již vznikly v předchozím období a stářím dochází k jejich prohlubování a vzniku dalších onemocnění. Ve stáří se lze setkat i se specifickými projevy psychopatie, která může být vyvolána celou řadou změn a adaptací na nové podmínky života, různými formami depresí a neuróz, které jsou doprovázeny změnami hodnotového systému, pocity bezmocnosti a závislosti na svém okolí spojené s potřebou uznání, lásky a pochopení. Projevy duševních chorob ve stáří mohou být provázeny nedůvěrou, labilitou, emoční nevyrovnaností, které spolu se zapomnětlivostí mohou vyvolávat konflikty ve svém okolí. Osamění, zvýšený výskyt somatických onemocnění, zhoršené sociální a společenské podmínky vedou u starších lidí k vyššímu výskytu depresí a sebevraždnosti.

Všechna rizika a souvislosti objevující se ve starším věku samy o sobě neznamenaají omezení způsobilosti k právním úkonům. Všechny poměrně běžné psychické změny ale mají velký význam ve vztahu k právu a k orgánům činným v trestním řízení. Jedná se o výslechové situace, posuzování věrohodnosti výpovědi jako svědka, poškozeného nebo oběti nebo posuzování příčetnosti. Často dochází z důvodu obav z labelingu (odsouzení ze strany okolí) k tomu, že není objektivně posouzen duševní stav starého, nemocného člověka, který svým rozhodnutím může poškodit zájmy své vlastní nebo svého okolí.

Řada lidí, zvláště mladých, si pravděpodobně velmi obtížně dokáže představit tyto odlišnosti fungování lidské psychiky dané věkem a zpravidla posuzuje chování a rozhodování starších lidí stejně jako u sebe samých. Příliš si neuvědomují úskalí staršího věku a cítí je až tehdy, když se těmito lidem octne tvář v tvář, slyší jejich životní příběhy, radosti, úspěchy, ale i stesky a bezradnost nad svými životními osudy. Teprve tehdy člověk

opravdu ocení význam své rodiny, svých dětí, rodičů a nejbližších, kteří utvářejí životní cesty každého z nás.³⁷

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného seniora

Označený zkratkou EAN (elder abuse and neglect), Může být posuzován jako zvláštní kategorie stojící mimo kategorii domácí násilí. Násilí na seniorech v domácím prostředí totiž naplňuje všechny charakteristické rysy domácího násilí. Útoky se odehrávají na soukromé půdě, nebo na jiných místech, kam nedosahuje sociální kontrola. Ohrožená osoba je vždy v průběhu útoku izolována a zbavena tak možnosti přímé intervence zvenčí. Jistá polemika by se týkala toho, zda jsou skutečně role aktérů domácího násilí dané a neměnné. V případech týrání seniorů totiž není vždy možné s přesností identifikovat, kdo je oběť a kdo pachatel. Kromě toho se role ohrožené a násilné osoby mohou měnit a ne vždy můžeme jednoznačně určit, kdo koho ve vztahu senior – rodinný pečující vlastně týral a zneužíval. To je ovšem v protikladu k tvrzení, že status oběti a pachatele je v případě domácího násilí jednoznačně určen. Empirickým zjištěním bylo ověřeno, že zneužívání staří lidé pravděpodobně vyprovokovali násilí neustálou manipulací s nějakou věcí a nebo planou argumentací. Náročná, psychicky i fyzicky vyčerpávající péče o seniory a obtížná komunikace s nimi může být pro pečující zdrojem intenzivního stresu, zejména pro hrubost seniorů a jejich nemístné poznámky vůči pečujícím.

Nejasnost určení toho, kdo je týrajícím a kdo týraným se projevuje především dlouhodobém a intimním vztahu, jako jsou právě vztahy partnerské a vztahy rodič – dítě. Jedná se o oboustranný směr násilí, kdy je násilí používáno jako nástroj pro získání moci a kontroly jednoho aktéra nad druhým. Z provedených výzkumů vyplynulo, že děti měly pro napadení stejné důvody jaké udávali rodiče, kteří udeřili své dospělé dítě. V této souvislosti je důležité si uvědomit, že senior nemusí být vždy vděčným příjemcem péče a už vůbec nemusí být nekonfliktním členem rodiny. To však může platit i pro ostatní členy domácnosti.³⁸

³⁷ VYKOPALOVÁ H. *Násilí na seniorech*. Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta, 2002, str. 7 - 11

³⁸ ŠEVČÍK, D. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál 2011, str. 130

Sociální péče o seniory

Sociální služby v užším pojetí jsou v České republice součástí státního systému sociálního zabezpečení. Druhy sociálních služeb legislativně definuje zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb., a rozděluje je na sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Rozsah a forma pomoci a podpora poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb musí zachovávat lidskou důstojnost. Pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob v náležité kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob.³⁹

V systému sociálních služeb pro seniory chybí depistáž, tj. cílené vyhledávání seniorů, kterým hrozí sociální vyloučení. Chybí také terénní služby zaměřené na problematiku týrání, zanedbávání a špatného zacházení se seniory.⁴⁰

V celém systému sociálních služeb má specifické postavení sociální poradenství. Základní sociální poradenství je základní činností při poskytování všech druhů sociálních služeb. Poskytovatelé sociálních služeb jsou vždy povinni tuto činnost zajistit. Jedná se o bezplatné předání informací o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení a na základní sociální poradenství má nárok každá osoba. Odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob včetně poraden pro oběti trestných činů a domácího násilí a zahrnuje také sociální práci s osobami, jejich způsob života může vést ke konfliktu se společností.⁴¹

Společenské změny, které nastaly v posledních letech, ovlivnily a budou i nadále ovlivňovat kvalitu života lidí vyššího věku. Vzhledem k multidimenzionálnímu a objektivnímu charakteru této problematiky je obtížné vytvořit obecně platnou definici kvality života. Avšak je možné se zaměřit na hledání faktorů, které kvalitu života ovlivňují

³⁹ zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

⁴⁰ MATOUŠEK, O. *Sociální služby*, Praha: Portál, 2007, str. 92

⁴¹ DVOŘÁČKOVÁ, D. *Kvalita života seniorů v domovech pro seniory*. Grada Publishing, Praha: 2012, str. 84

a na porozumění potřebám, které se subjektivním vnímáním kvality života seniorů úzce souvisejí.⁴²

⁴² DVOŘÁČKOVÁ, D. *Kvalita života seniorů v domovech pro seniory*. Grada Publishing, Praha: 2012, str. 111

5 OBČANSKOPRÁVNÍ ŘÍZENÍ SPORNÉ

5.1 Podoby násilí a agrese na pracovišti

Pracovní prostředí nabývá významu v životě člověka v dospělosti. Jeho vlivy se však uplatňují také u mládeže v rámci praktické přípravy pro výkon budoucí profese. Jeho působení lze pozorovat i u dětí prostřednictvím práce a profese rodičů. Pracovní prostředí má především formální charakter. Kromě formálních skupin se však vytvářejí i neformální skupiny. Tyto vznikají spontánně a vztahy mezi členy jsou především založeny na emocích, bezprostředním kontaktu. Tam, kde jsou pozitivní emocionální vztahy, pracovníci pocítují větší uspokojení z výkonu profese.⁴³ Ne vždy na pracovišti dochází k uspokojení základních funkcí pracovního prostředí. Na vztah na pracovišti mají vliv i opačné faktory, především v důsledku nárůstu deviačních projevů.

Pri súčasnom odlišovaní reaktívnej (afektívnej) agresie, proaktívnej (inštrumentálnej) agresie a tyranizovania platí, že sa na pracoviskách vyskytujú všetky uvedené formy násilia a agresie. Pokiaľ sa typologie rozlišujú vo formách agresie na fyzickú a verbálnu, aktívnu a pasívnu a na priamu a nepriamu, na pracoviskách nájdeme dostatok príkladov na každú z ich kombinácií.⁴⁴

Mobbing představuje situaci, kdy na postiženého útočí alespoň jedenkrát týdně po dobu půl roku jedna nebo více osob. Nejčastěji se forma mobbingu vyskytuje na pracovišti mezi osobami stejně postavenými. Je latentní, dlouhodobá a rafinovaná.

Svojí podstatou a projevem představuje vážné ohrožení psychického i somatického zdraví jedince, který podléhá krutému chování spolupracovníků. Oběť ztrácí pozornost, sebevědomí a tím se snižuje i jeho produktivita práce. Je zaměřený více na psychický než fyzický teror. Je silným sociálním stresem a může zanechat vážné a mnohokrát i dlouhodobé následky na jedinci, stejně tak i na jeho okolí.

Bossing je stejný typ chování vykonávaný nadřízeným vůči podřízenému za tím účelem, aby jej buď přinutil k poslušnosti a přizpůsobení se, anebo aby jej vypudil z jeho pracovního místa. Touto agresí si vedoucí pracovník pomáhá udržovat svou pozici a osobní zájmy vydává za zájmy firmy. Psychické týrání provádí z pozice moci.

⁴³ PŘADKA, M. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, str. 32

⁴⁴ VÝROST, J., L. SLAMĚNÍK. *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada Publishing, 2001, str. 180,

Bullying je souhrnný název pro mobbing a bossing. Má spíše individuální povahu, je pro účastníka transparentní, neboť oběť zná svého tyrana. Terčem agresivního chování je dříve jedinec než skupina. Jedná se spíše o fyzické obtěžování, útoky a týrání. Vyskytuje se spíše na pracovištích, kde jsou zaměstnaní lidé s nižším intelektem, kteří neuvažují nad možnostmi lehčího odhalení fyzického násilí před psychickým.⁴⁵

Staffing je nátlakové rušivé jednání, které může vzejít od žárlivých nebo zlomyslných zaměstnanců namířené od podřízeného směrem k nadřízenému s cílem nátlaku vynutit si postavení, výhody nebo úlevy, které by pouhou prací nebylo možné dosáhnout.⁴⁶ Terčem se stává nadřízený s cílem jeho úplného zničení.

Šikana způsobuje oběti zjevné a okamžité utrpení a jeho bezprostředním následkem často bývá zisk a prospěch nejčastěji materiální povahy. Převažuje fyzická újma a jedná se o primitivnější formy násilí.

Sexual Harassment, pro naše podmínky zdomácněl výraz sexuální obtěžování. Představuje neustálé napadání se sexuálním podnětem, které je druhé straně značně nepříjemné. Projevuje se slovní formou nebo konativním chováním.

Mezi další formy nevyžádaného chování ze strany kolegů na pracovišti můžeme zařadit emotional abuse, whistleblowing, defaming – hlavní úlohu hrají média a jedná se o pomlouvání a otevřený útok na veřejnosti, z něhož profituje jiná firma, shaming – zahanbení, potupa, chairing – boj o nejvyšší pozice, stalking, dissen – jedinec, který je považován za strůjce všech nezdaru aj.⁴⁷

Zaměstnavatelé mnohdy těmito neřešenými praktikami dávají najevo jejich akceptaci a současně nevědomou podporu. Dochází pak k nevyřešeným konfliktům a na pracovišti panuje nezdravé klima doprovázené finanční ztrátou firmy. Průvodním jevem je častá fluktuace zaměstnanců. Vede k nárůstu výdajů na přijímací pohovory, na zaučování nových pracovníků na vyplácení nemocenských dávek a odstupného, přičemž nejhorší fakt představuje skutečnost, že odchází lidé, kteří mohou pro podnik znamenat velký pokrok.⁴⁸

⁴⁵ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 88

⁴⁶ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 85

⁴⁷ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 90

⁴⁸ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 86

Jejich odchodem může být posílena i konkurenční firma. Produktivita práce klesá nejen u oběti, ale i u samotného aktéra. Firmu tak obírá o zisk, který by mohl věnovat pracovní aktivitě. Neřešená nastalá situace se dotýká i ostatního okolí. Morálka klesá prudce dolů. Pokud stav psychického teroru přetrvává, mohou odejít i jiní zaměstnanci, kterým nevyhovuje takové vedení firmy a současně může sebou nést i následek v podobě poškození dobrého jména firmy, která připustila zavedení takovýchto praktik na svých pracovištích. Ve firmě pak zůstávají původci zla představovaní průměrnými pracovníky.

Pro rozvoj osobnosti mladého člověka a formování jeho životní orientace má pracovní kolektiv značný vliv. Pracovní nekázeň, nedůslednost, nevhodnost a hlavně nedostatek kontroly může často vést až k delikventnímu jednání. Práce a zaměstnání umožňují docílit pocit uspokojení, seberealizace a zvýšení sebevědomí. Pracovní činnost je pro většinu lidí nezbytným zdrojem příjmů k uspokojování nejrůznějších potřeb a zájmů. Je skutečností, že nezaměstnanost zejména mladých lidí představuje významný kriminogenní faktor, na který poukazuje řada kriminologických výzkumů.⁴⁹

Právní obrana a mediace

Každý z aktérů by měl být seznámen s následky svého chování, které mu hrozí v případě, že se oběť začne bránit a věc se rozhodne řešit cestou soudního postihu.

Pokud je oběť pouhým předmětem a jako takovou s ní mobber jedná, dochází tím k porušování jednoho ze základních lidských práv, které je chráněno Ústavou České republiky včetně Listiny základních práv a svobod přijatou usnesením předsednictva České národní rady č. 2 / 1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů, mezinárodními právními normami a právem EU, a to lidské důstojnosti, která odmítá takové zacházení s lidmi, které je vnímána jako pouhé prostředky k dosažení vlastních cílů a tedy vyjadřuje požadavek, aby s člověkem bylo zacházeno jako s člověkem a nikoli jako s věcí.

Jednáním směřujícím k ponižování lidské důstojnosti je i obtěžování včetně sexuálního, které je naší právní ústavou považováno za diskriminaci, tedy za jednání odporující zásadě rovného zacházení. Právo na rovné zacházení je upraveno v Listině základních práv a svobod v čl. 1, který uvádí, že lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech a že

⁴⁹ Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 82

základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné. Dle článku 3 se tato základní práva a svobody zaručují všem bez rozdílu, přičemž jako diskriminační důvody jsou uvedeny pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, víra a náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národní nebo sociálně jiné postavení. Lidská důstojnost je dále chráněna článkem 10, dle kterého má každý právo na zachování své lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a na ochranu svého jména.

Občanskoprávní rovinu zajišťuje úprava ochrany osobnosti v § 11 občanského zákoníku.

Mobbing je jednáním, které směřuje proti lidské důstojnosti a zasahuje tak do práva na ochranu osobnosti. Ochrana osobnosti je zakotvena v občanském zákoníku a spadá pod ní například ochrana života, zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, soukromí, jména a projevů osobní povahy. Pokud dojde porušením osobnostních práv zaměstnance ke vzniku škody, má tento zaměstnanec právo na její náhradu. Může se jí domáhat u zaměstnavatele nebo přímo u osoby, která mu škodu způsobila porušením právní povinností a to na základě obecné občanskoprávní odpovědnosti.

Podmínkou obtěžování obzvláště u mobbingu není prokázání zlého úmyslu pachatele, postačí, že snížení lidské důstojnosti a vytvoření zastrašujícího, nepřátelského, ponižujícího, pokořujícího nebo urážlivého prostředí, bylo záměrem nebo důsledkem takového chování.

V pracovně právní rovině je zákonná úprava pojata především v zákoníku práce č. 262/2006 Sb. § 1 a zaručuje ochranu uspokojivým a bezpečným pracovním podmínkám pro výkon práce. Rovně zacházení a zákaz diskriminace pak § 16.

Za mobbing je zodpovědný zaměstnavatel, který je mimo jiné povinný pečovat o vytváření a rozvíjení pracovněprávních vztahů v souladu se zákoníkem práce, ostatními právními předpisy a dobrými mravy a vytvářet vhodné pracovní prostředí a pracovní podmínky. Pokud dojde k porušení práv zaměstnanců, mají tito právo se bránit. Právní ochrany se domáhají vždy vůči zaměstnavateli a to i v případě, že obtěžovatelem nebyl on sám, ale jeho jiný zaměstnanec.

Zaměstnanec může podat stížnost na výkon a povinnosti vyplývajících z pracovněprávních vztahů, kterou je zaměstnavatel povinen projednat se zaměstnancem nebo na jeho žádost se zástupci zaměstnanců. Podáním stížnosti, není dotčeno zaměstnancovo právo domáhat se svých práv u soudu. Pokud se zaměstnanec domáhá svých práv vyplývajících

z pracovněprávních vztahů zákonným způsobem, nesmí jej za to zaměstnavatel postihovat nebo znevýhodňovat.⁵⁰

Častější případy jsou ty, kdy oběti svoji situaci neřeší. Bojí se donášení, mají strach z hanby při odhalení skrytého násilí, z tlaku agresora při odhalení, nedokáže formulovat správně nátlak, který je na jeho osobu neetickým chováním kolegů vyvolán a častěji se přidá ke skupinové pseudomorálce. Soudní spory bývají mnohdy velmi protahované. Efektivnější formou řešení sporu se nabízí mediace.

Český právní řád se zařadil mezi moderní právní systémy, které kladou důraz na dohodu stran a smírné řešení, které nejen že je úsporou pro soudy, ale především pro strany. Mediací se rozumí postup při řešení konfliktu za účasti jednoho nebo více mediátorů, kteří podporují komunikaci mezi osobami na konfliktu zúčastněnými tak, aby jim pomohli dosáhnout smírného řešení jejich konfliktu uzavřením mediační dohody.⁵¹

Mediace dle zákona o mediaci je uplatnitelná na oblast netrestních věcí. Mediace je zejména vhodná pro řešení věcí obchodních, pracovních, rodinných, občanskoprávních a částečně i správních, v nichž strany mají dlouhodobé či osobní vztahy.

V práci mediátora se nabízí pět stylů řešení konfliktu, které zahrnují přizpůsobení se, prosazení se, únik, kompromis a dohodu. Principy předpokládají nestrannost, vyváženost, neutralitu a nezávislost pracovníka. Mezi hlavní úkoly patří vysvětlení procesu mediace, aplikace jednotlivých fází a postupů. Náročným úkolem je usnadnit komunikaci, shromažďování informací, analýza informací a zprostředkování dohody. Stejně jako u ostatních metod sociální práce jsou důležité techniky aktivního naslouchání a následné přerámcování situace (obrátit pozornost od stížnosti). Mediace je šancí pro řadu konfliktních situací, kde se již jakoby nenalézalo řešení mezi účastněnými subjekty.⁵²

Emoční inteligence

Přínos přispívající ke zvýšení produktivity práce a zajištění příznivého klima na pracovišti je také spojován s uplatňováním emoční inteligence. Vyjadřuje úroveň schopnosti jedince nakládat se svými emocemi. Míra této schopnosti určuje, jak je konkrétní osoba schopná

⁵⁰ Šikana v práci. Mobbing free company. *Informace pro občany při porušování pracovněprávních předpisů zaměstnavatelem* [online] ©2012 [cit. 2013-10-05]. Dostupné z: <http://www.sikanavpraci.webnode.cz/pravni-obrana/>

⁵¹ zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci

⁵² GULOVÁ, L. *Sociální práce*. Praha: Grada Publishing, 2011, str. 60 - 61

zvládat různé sociální situace, především veškeré mezilidské vztahy, konfliktní a zátěžové situace. Jde o uplatnění velkého citu v různých situacích, jejich vnímání, předvídání reakcí a problémů, citlivé zasahování do situací a minimalizace dalších i stávajících problémů. Používání emoční inteligence je velkým přínosem, který zlepšuje kvalitu života především v mezilidských vztazích. Přispívá k výraznému zlepšení komunikace, vnitřního klidu, jistoty a sebedůvěry. Zvyšuje se sebepoznání a tím se zlepšuje nejen vztah k sobě samému, ale roste také pochopení pro druhé lidi, jejich situace, postoje a problémy. Umožňuje akceptovat druhé osoby bez podmínek a výhrad. Pomáhá k dosažení vlastních cílů a posiluje pocit spokojenosti. Zvyšuje se orientace jedince na pozitivní růst, rozvoj a na hledání rezerv v sobě samém.⁵³

5.2 Násilí v rodině

Jednotná definice domácího násilí v současné době neexistuje. Důvodem této terminologické nejednotnosti je především skutečnost, že domácí násilí je integrální součástí téměř všech kultur, které se od sebe v mnohých sférách odlišují.⁵⁴

Domácí násilí je dlouhodobé zneužívání moci, které se odehrává v rámci rodinných či partnerských vztahů, ale také po jejich rozpadu, většinou v rámci společného obydlí. Domácí násilí zahrnuje nejen fyzické a sexuální formy násilí, ale i psychické poškozování, sociální a ekonomické strádání. Poškozenými bývají zvláště děti, ženy, senioři, ale i jiné osoby, které se zneužívání moci svépomocně nemohou náležitě bránit.⁵⁵

Zločinu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 odst. 1, odst. 2 písm. d) trestního zákoníku se dopustí mimo jiné ten, kdo týrá osobu žijící s ním ve společném obydlí, páchá-li takový čin po delší dobu.⁵⁶

Zákonodárce záměrně nepoužil pojem společná domácnost, který používá zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Jedná se totiž o užší vymezení, než je termín společné obydlí. Společným obydlím je charakterizován specifický vztah mezi pachatelem a jeho

⁵³ MALÍKOVÁ, E., *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Praha: Grada Publishing 2011, str. 289

⁵⁴ Soudce, Soudcovská unie České republiky, roč. XV, č. 3/2013, 18.3.2013, str. 11

⁵⁵ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 112

⁵⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1072/2012

obětí, aniž by přitom společné obydlí představovalo obligatorní místo spáchání trestného činu.⁵⁷

Společné obydlí představuje byt nebo jiný prostor sloužící k bydlení a prostory (příslušenství) k nim náležející – byty, ale i rodinné domky, obytné chaty, hotelové domy, ubytovny, vysokoškolské koleje apod., tedy veškeré prostory sloužící k bydlení. Neklade se tedy důraz na vedení společné domácnosti, ale jen na faktický stav společného bydlení, ať už jeho důvodem je jakýkoli titul – vlastnictví nemovitosti, nájemní či podnájemní vztah i faktické společné bydlení na základě rodinných i jiných vztahů.⁵⁸

Prevence domácího násilí

Můžeme rozlišovat dva základní přístupy, které se nabízejí při řešení otázek souvisejících s problematikou domácího násilí. Jde jednak o přístup represivní v podobě kriminalizace domácího násilí do skutkové podstaty trestného činu, jednak o přístup preventivní, vedoucí k omezení projevů domácího násilí prostřednictvím opatření netrestní povahy.⁵⁹

K prevenci a eliminaci domácího násilí je třeba užít multidisciplinárního přístupu. Mezi relevantní pomáhající disciplíny patří sociální práce, sociální pedagogika, právo, činnost policie, zdravotnictví i sociální politika státu.

V dubnu 2011 schválila vláda ČR usnesením č. 262 Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011 -2 014 (NAP DN). Tento materiál zahrnuje všechny závažné oblasti problematiky domácího násilí (pomoc a podpora obětí, práce s dětmi jako svědky domácího násilí, vzdělávání odborníků, práce s násilnou osobou, včetně legislativních změn). Ministerstvo vnitra je ve spolupráci s Úřadem vlády ČR koordinátorem úkolů vyplývajících z akčního plánu. Jednotlivé resorty plní své úkoly vyplývající z NAP DN v rámci své gesce.

Jednou z nejdůležitějších priorit ministerstva vnitra v oblasti prevence domácího násilí, která koresponduje s úkolem v NAP DN, je podpora resocializačních a terapeutických programů pro práci s násilnou osobou a dalších systémových opatření (vytvoření manuálů a metodiky, vzdělávání odborníků, legislativní změny, vytvoření probačního programu

⁵⁷ JELÍNEK, J. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2009, str. 326

⁵⁸ Ministerstvo vnitra České republiky *Domácí násilí - institut vykazání a další informace* [online], ©2011 [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/domaci-nasili-institut-vykazani-a-dalsi-informace.aspx/>

⁵⁹ DURDÍK, T., *Nové přístupy k řešení problematiky domácího násilí v ČR*, Praha: Linde, 2004, roč 6, č. 12, str. 69

atd.). Ministerstvo vnitra v této souvislosti připravilo dlouhodobý projekt zaměřený na zefektivnění práce Policie ČR ve vztahu k násilné osobě. Tento projekt předpokládá zapojení policejních psychologů do následné práce s agresorem.

Především sociální pedagogové mají sehrát důležitou úlohu při identifikaci násilí a posléze v terapeutickém procesu při převýchově. V rámci sociální pomoci je možno sledovat rozlišení mezi krizovou intervencí, sociálními službami a sociálním poradenstvím. Násilí konané mezi nejbližšími příslušníky v rodině je potřebné řešit pomocí efektivních právních prostředků.

Způsob řešení domácího násilí nese zákon č. 273/2008 Sb., o Policii ČR v § 44 a následujících v podobě institutu vykazání. Významnou možností pro oběti domácího násilí, které chtějí řešit svou situaci, je možnost domáhat se ochrany cestou občanskoprávního řízení u soudu.⁶⁰

5.3 Rodina a rozvod

Výchovná funkce rodiny je akceptována v odborné i laické veřejnosti jako nezastupitelná. Dobré rodičovství má být milující, pečující, bezpečné, stálé, ochraňující a podpůrné. Je úhledným kamenem zdravého vývoje dítěte.⁶¹

Rodina je nejstarší společenská instituce. Plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční, emocionální a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Z hlediska sociologického je formou začlenění jedince do sociální struktury. Rodina spolu se školou plní významné výchovné funkce, které lze chápat jako komplementární.⁶² Rodinu lze tedy označit jako přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž si mohl vybrat jiné a přejímá to, co v něm je připraveno rodiči. V rodinném prostředí se lidé učí reagovat na svět kolem sebe, na situace, v nichž se postupně ocitají. Rodina je chápána jako sociální subsystém. Člověk se v ní celý život učí hrát základní sociální role. Obsah rolí v dnešních rodinách je velmi proměnlivý a je podmíněn kulturní a dobovou situací.⁶³ Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci, funguje jako

⁶⁰ Ministerstvo vnitra České republiky *Domácí násilí - institut vykazání a další informace* [online], ©2011 [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/domaci-nasilii-institut-vykazani-a-dalsi-informace.aspx/>

⁶¹ MATOUŠEK, O., H. PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010, str. 46.

⁶² PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ, J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, str. 248.

⁶³ PŘADKA, M. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, str. 26 – 27.

nejvýznamnější socializační činitel. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho v rozhodující fázi ovlivňovat.⁶⁴

Krize rodiny

Rodinné prostředí by mělo poskytovat v dostatečném množství a kvalitě mnohostranné podněty, ideálem je harmonické prostředí, ale současný stav rodinného prostředí je podrobován oprávněné kritice. Odborníci hovoří o krizi rodiny. Rodiče mají stále méně času na své děti a prarodiče, v životě rodiny převládají materiální hodnoty a někdy i starosti. Ubývá společných činností a prožitků. Dochází k vnitřní i vnější změně ve struktuře rodiny. V českých rodinách se objevuje dlouho neexistující problém nezaměstnanosti. Vyskytuje se mnoho rodinných problémů, včetně vysoké rozvodovosti.⁶⁵

Krize rodiny zasahuje především oblast rodinných funkcí. Projevuje se tím, že stále méně rodin je schopno udržet v souladu své jednotlivé úkoly a poslání a realizovat je ve své každodennosti.⁶⁶

V rodinách existují dvě rizikové podmínky, a to otevřené konflikty a agrese uvnitř rodin; ochlazené, odcizené a zanedbávající prostředí. Oba faktory působí negativně, a to jak přímo na zdravotní stav dětí, tak nepřímo narušením jejich schopností fyziologicky či behaviorálně reagovat na různé zátěže a vytvářet přiměřené emoční i regulační dovednosti.⁶⁷

Rodiče obvykle nedokáží a ani nechtějí brát rizikové signály chování svých dětí na vědomí. Velmi často se nezajímají o mimoškolní aktivity svých dětí, ve vztahu ke školní aktivitě je zájem minimalizován, nevěnují pozornost ani prostředí vrstevníků, s nimiž tráví volný čas. To vše vede k prohlubování obtíží a k narůstání krize v rodině.

Rozvod

Většina známých společností rozvod umožňovala nebo umožňuje, s výjimkou společností, v nichž bylo závazným světonázorem křesťanství.⁶⁸

⁶⁴ KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, str. 81

⁶⁵ PŘADKA, M. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, str. 26 - 27

⁶⁶ PROCHÁZKA, M. *Sociální Pedagogika*. Praha: Grada, 2012, str. 112 – 113

⁶⁷ PLAŇAVA, I., M. PILÁT. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. Brno: Barrister & Principal, 2002, str. 14

⁶⁸ MÜHLPACHR, P., *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, str. 177

Rozvod je trauma, které se často projevuje generalizovaným nepříznivým názorem o příslušnících opačného pohlaví.⁶⁹

Rozvod může být východiskem. Tím však bývá jen tehdy, pokud dokážeme jasně odhadnout, co dobrého a zlého nám přinese. Nelze tvrdit, že přinese jen to nejhorší. Takový názor bývá projevem deprese, všechno zlé může být k něčemu dobré. Na člověka negativně nepůsobí jen to, co se stalo, ale i to, co si myslí o možných následcích toho, co se stalo. Negativní myšlenky a katastrofické vize jsou leckdy větší zátěží než reálná skutečnost. Východiskem k úvahám o rozvodu bývá partnerská nespokojenost.⁷⁰

Rozvod manželství a rozpad rodiny je jedno z nejtěžších období, a to nejen pro přímé účastníky rozvodu – pro rodiče a děti, ale často i pro širší rodinu. Mnoho autorů zařazuje rozvod mezi projevy sociální patologie. Rozvod je na jedné straně považovaný za základní sanační opatření, které má zamezit konfliktům mezi manželi a skončit problematické spolužití. Na druhé straně, jak se nenaplní očekávání pozitivní změny, dochází k dalším frustracím, stresu a konfliktům i v době po rozvodu.

Rozvod znamená pro oba partnery zásadní změnu životních plánů; význam ztráty vztahu u každého z nich ovlivňuje další průběh jejich kontaktů v případě, že jsou rodiči. Tam, kde je ztráta partnera pro jednoho zvláště zraňující a neúnosná, přání pomstít se může na jednu stranu chránit před ochromující depresí, zároveň ale může ničivě ovlivnit možnosti rodičovské spolupráce. Smíření se s rozvodem je někdy dlouhodobou záležitostí, pocit křivdy a zrady zůstává léta nebo i po celý život.⁷¹

Rozvodové řízení

Řízení o rozvodu manželství je v našem zákonu o rodině upraveno v ustanoveních § 24 a násl. zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině. V ust. § 24 zákon upravuje podmínky pro řízení o klasický sporný rozvod. V průběhu řízení je třeba prokázat tzv. kvalifikovaný rozvrat, a předložit důkazy o tom, že manželství je hluboce a trvale rozvráceno a není možné obnovení manželského soužití. Ustanovení § 24a upravuje rozvod nesporný, označovaný též rozvod smluvený. Partneři oboustranně došli k závěru, že jejich manželské soužití po všech stránkách je vyhaslé a neschopné plnit své společenské funkce. Předpokladem ovšem je schopnost partnerů zvládnout emoce, které většinou rozvod

⁶⁹ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 2003, str. 133

⁷⁰ NOVÁK, T. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada, 2012, str. 10

⁷¹ GJURIČOVÁ, Š., J. KUBIČKA. *Rodinná terapie*. Praha: Grada, 2009, str. 40

manželství vyvolává, a uzavřít dohody o zásadních problémech, které rozvod manželství přináší.⁷²

Tvrdoštní klauzule pro ztížený rozvod je upravena v ust. § 24b, návrhu na rozvod, s nímž nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma, soud nevyhoví, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství.⁷³

Soud v rozvodovém řízení nezkontroluje jen hloubku manželského rozvratu, ale i jeho trvalost, zejména jedná-li se o manželství s dětmi. Soud ze zákona je totiž povinen vždy zajišťovat, zda manželství není přes všechna nedorozumění mezi partnery přece jen schopno plnit alespoň jednu ze svých nejdůležitějších funkcí, totiž společnou péči o nezletilé děti a vytváření vhodného a bezpečného výchovného prostředí. Jestliže se prokáže, že alespoň některá z funkcí manželství je zachována, ať již je to společná domácnost, nebo intimní soužití, soud může dojít k závěru, že rozvrat manželství není neodčinitelný a že je naděje na úplné obnovení manželských vztahů. V takovém případě může soud žalobu o rozvod zamítnout, zejména když dojde k závěru, že zachování manželství rodičů bude pro nezletilé děti přínosem.⁷⁴

Děti o rozvodu nerozhodují a nemají pak žádnou kontrolu nad tím, co se s nimi děje během něj a po něm. Jaký dopad bude rozvod na děti mít, velmi závisí na vyspělosti, zdravém rozumu a dobré vůli rodičů, stejně jako na věku, emocionální a psychické vyspělosti a pohlaví dětí.⁷⁵

Rozvodem se toho ale pro dítě nemusí změnit tolik a rodiče mohou pro děti v tomto směru hodně udělat: Zachovat dítěti jeho prostředí, podporovat vztahy dítěte s odloučeným rodičem a dalšími příbuznými, zachovat stejnou školu a podpořit zájmy dítěte.⁷⁶

⁷² FRANCOVÁ, M., J. DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, str. 7

⁷³ zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině

⁷⁴ FRANCOVÁ, M., J. DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, str. 5-6

⁷⁵ COLOROSOVÁ, B. *Krizové situace v rodině*. Praha: Ikar, 2008, str. 95

⁷⁶ GJURIČOVÁ, Š., J. KUBIČKA. *Rodinná terapie*. Praha: Grada, 2009, str. 103 – 104

6 OBČANSKOPRÁVNÍ ŘÍZENÍ NESPORNÉ

6.1 Násilí na dětech

Specifická je ovšem situace, kdy v rodině dochází k týrání či zneužívání dítěte. Rozeznat to je často velmi těžké. Ve smyslu ust. § 198 týrání svěřené osoby dle trestního zákona se za týrání považuje takové nakládání se svěřenou osobou, které se vyznačuje vyšší hrubostí a bezcitností a které postižený pociťuje jako těžké příkoří. Speciální pozornost je věnována formě násilí ze strany nejbližších příslušníků rodiny vůči dítěti označená Zdravotnickou komisí Rady Evropy syndromem CAN (Syndrome of Child Abuse and Neglect), syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. V důsledku patologického chování dospělých vůči dítěti dochází k poškození jeho fyzického i psychického stavu a má negativní vliv na vývoj dítěte.

Představuje soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte a jeho postavení ve společnosti, zvláště v rodině. Tyto příznaky mohou vzniknout následkem aktivního ubližování nebo nedostatečné péče, kdy dítě trpí zanedbáváním jeho důležitých životních potřeb. Toto chování lze chápat jako zneužití fyzické síly či psychické nadřazenosti a moci dospělého nad komplementárně podřízeným a závislým dítětem. Týrání fyzické je prakticky vždy spojené s týráním psychickým. Není však vyloučeno ani týrání pouze psychické.

Psychické násilí vykonávané na dětech může mít různé formy: nadávky, ponižování, zesměšňování, pohrdání, vyhrožování, odmítání, zavrhování, přehlížení, vydírání, manipulace, nerespektování soukromí, přetěžování, kladení nerealistických požadavků na dítě, násilná izolace, obviňování dítěte, vystavování dítěte závažným domácím konfliktům, vtlačování dítěte do role dospělého – rodič hledá v dítěti psychickou oporu, vnucuje mu roli soudce mezi rodiči, nedostatečný zájem, absence projevů lásky.

Emocionální týrání se ale může skrývat i za původně pozitivně míněným jednáním jako je přehnané ochraňování, resp. naučená bezmocnost, krajně liberální výchova. Děti, kterým nejsou stanoveny mantinely, mají sklony k egocentrické orientaci a nejistotě.

V chování dítěte pak může být patrné určité opoždění ve vývoji, horší prospěch, chybí potřeba komunikace, objevuje se nedůvěřivost, impulzivita, pasivita nebo naopak agresivita, častý strach z potrestání, neodpovídající sebevědomí, tendence k sebeobviňování, sebeubližování, neurotické projevy, poruchy příjmu potravy, deprese,

vyšší nemocnost, neschopnost navazovat a udržovat přátelské vztahy, nedostatek empatie, nedůvěra k lidem nebo přílišné lpění na nich, vyhýbání se kontaktu s rodinou. Takové děti se také mnohem častěji stávají obětí šikany nebo naopak agresory. Celkově bývají spíše neoblíbené mezi vrstevníky i učiteli.

Při trestném činu týrání svěřené osoby ovšem současně nastává ze zákona oznamovací povinnost – tj. povinnost oznámit trestný čin. Pokud tedy získá osoba z okolí hodnověrným způsobem poznatky o tom, že někdo připravuje, páchá nebo již spáchal čin, který lze posoudit jako týrání dítěte, má podle platných zákonů oznamovací povinnost. Ten, kdo tuto povinnost nesplní, se sám dopouští trestného činu. Sem také směřuje základní intervence v takové situaci. Oznámení je možné provést i anonymně. Souběžně je nutno informovat i orgán sociálně právní ochrany dítěte. Rozhodnutí v této věci náleží do rukou policie v součinnost s ostatními orgány činnými v trestním řízení.

Velmi vážný problém představuje rovněž pohlavní zneužívání dětí § 187 trestního zákoníku. Ve smyslu trestního zákoníku se trestného činu pohlavního zneužívání dopustí ten, kdo vykoná soulož s dítětem mladším patnácti let nebo kdo je jiným způsobem pohlavně zneužije.

Zneužívané děti se přitom z nejrůznějších důvodů často bojí svěřit a snášejí utrpení i poměrně dlouhou dobu nebo se rozhodnou zveřejnit své zkušenosti až v pozdější dospělosti.

Zneužívání se v chování dětí může projevat mj. apatií a nezájmem o kontakty s vrstevníky, úzkostí, agresivitou, napadáním vrstevníků, potížemi se soustředěním, zhoršením prospěchu, informovaností o sexu, která neodpovídá věku dítěte, neadekvátním sexuálním chováním nebo sexuálně laděnými hrami, poruchami příjmu potravy, úteký z domova, sebepoškozováním, nebo dokonce pokusy o sebevraždu. Často se také užívá označení syndrom CSA – Child Sexual Abuse). Je také možno pozorovat náhlé, zdánlivě nevysvětlitelné, nepřátelství k určité osobě, hlad po pozornosti a citu jiných dospělých, disociativní poruchu chování. Dítě si vytváří lepší svět fantazií, který mu umožňuje vyrovnat se s traumatickou realitou, nebo poruchy spánku včetně nočních můr. Problémy se projevují i v somatické rovině.

Většina těchto problematických jevů je jakýmsi metaforickým voláním o pomoc a neuvědomovanou snahou upozornit na sebe. Přítomnost těchto jevů v chování dítěte ovšem nemusí vždy znamenat indikace tak závažného problému, jakými je tělesné či

sexuální zneužívání. Pokud se však bez zjevné příčiny začnou vyskytovat ve větším množství, měli bychom uvážit i tyto možnosti pro vysvětlení daných potíží a problémového chování dětí. Příležitostně je i popsáno obvinění ze sexuálního zneužití, které bylo zcela vymyšleno jako pomsta např. novému partnerovi rodiče. Všechny tyto důvody apelují na nutnost spolupráce s dalšími odborníky jako prevenci unáhleného hodnocení zjištěných projevů. Velmi často může odhalení zneužití zkomplikovat i přirozený mechanismus dítěte, pomocí kterého se adaptuje na pro něj neřešitelnou situaci. Hovoří se o tzv. syndromu přizpůsobení. Dítěti se nevěří, často i ti nejbližší jsou proti němu. Dokonce jsou známy tendence obviňovat a odmítat jej, někdy ve snaze udržet alespoň navenek zdání funkční rodiny, jindy jako zoufalá snaha dospělého odmítnout neuvěřitelnou realitu. Dítě je často zastrášováno a je mu vyhrožováno. Typickou reakcí u dětí je potom odvolávání výpovědi. Vzhledem k tomu, že pohlavní zneužívání není často pouze jednorázový akt, nezbyvá dítěti než se mu přizpůsobit. V této fázi mají děti tendenci obviňovat samy sebe, cítí svůj podíl viny.

Intervence a řešení takových situací patří do rukou odborníků a pověřených institucí. Je ale nesmírně důležité dítě přesvědčit, že má právo na pomoc v obtížné situaci a že je možné najít důvěryhodného dospělého, který mu pomůže.

Zanedbávání je na rozdíl od ostatních typů syndromů CAN úzce spjato i s kulturní, společenskou a ekonomickou úrovní společnosti potažmo s nízkou socioekonomickou úrovní rodin. Chudoba rodiny a její sociální vyloučení může rodiče v jejich péči o dítě výrazně omezovat.⁷⁷

Stát by měl činit všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným, duševním násilím, urážením nebo zneužíváním včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním či nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním.⁷⁸ Rodičům pečujícím o své děti se dostává pomoci ústavním právem zakotveným v Listině základních práv a svobod, jež deklaruje povinnost státu pomáhat rodinám, které se ocitnou v obtížné sociální situaci tak, aby byly schopny vykonávat své základní funkce, zejména aby byly schopny pečovat o děti.

Pokud se i přes veškeré výchovné opatření nedaří stabilizovat narušené funkce rodiny a výchova dítěte je vážně ohrožena nebo narušena nebo pokud rodiče nemohou péči o dítě

⁷⁷ BECHYNOVÁ, V., M. KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, str. 35 - 39

⁷⁸ zákon č. 104/1991 Sb., úmluva o právech dítěte, čl. 19

zabezpečit, může soud svěřit dítě do výchovy i jiné osoby než rodiče nebo stanovit ústavní či dokonce ochrannou výchovu.

Děti mohou být odloučeny od rodičů proti jejich vůli pouze na základě rozhodnutí soudu.⁷⁹

Výchovná nedostatečnost rodiny byl právě jedním z důvodů úředního zásahu do zákonem garantované nedotknutelnosti práv a povinností rodičů při řádné výchově dětí.

Signály a následky ohrožených dětí

Mnoho z toho, co na první pohled vypadá především jako porušení tělesné integrity dětí, má také závažné psychické, sociální, mravní i duchovní následky. Zneužívání a týrání působí na dítě dlouhodobě stresově a tento stres jako společný jmenovatel následků zasahuje jádro osobnosti dítěte; může dojít až k tomu, co se označuje jako psychická smrt osobnosti, když úplně selže sebeúcta a sebehodnocení. Takový stres se projevuje také somaticky, změnou osobnosti, která vede ke zhoršení interpersonálních vztahů a funkcí v rodině, zaměstnání i společnosti, projevuje se pocity prázdnoty, beznaděje, existencí na okraji, odcizením postojů nepřátelství a nedůvěry vůči světu, sociálním stažením se. To vše může vést i k sebevražednému chování.⁸⁰

Zneužívání zasahuje dítě jako silný traumatizující zážitek ve všech oblastech jeho psychického zdraví, vyvolává, v němž hluboké rozrušení a řadu trýznivých pocitů, které není schopno samo zvládnout, a proto je často potlačuje nebo přesouvá do jiné roviny. Následky se projevují v narušení vztahu dítěte k sobě samému, v prožívání, chování, v interpersonálních vztazích, v nedůvěře k lidem a v postojích dítěte. Zneužívání deformuje pojetí společenských norem a morálky a představuje rizikový faktor pro rozvoj sociálněpatologického chování.

Tyto následky jsou tím hlubší, čím mladší bylo dítě postižené zneužíváním, čím déle zneužívání trvalo, čím více ataků se odehrálo a čím byly brutálnější. Záleží samozřejmě na tom, jak závažné formě zneužívání bylo dítě vystaveno, v jak těsné citové vazbě se svým zneužívatelem dítě žilo a zda našlo/venašlo podporu ve své rodině a v nejbližším okolí. Negativní dopad mají vleklá soudní řízení s několikanásobnými výsledky a reviktimizace dalšími pachateli (dítě se opět stane obětí). Nezpracované utrpení, které někdy působí obětí potíže celý život, i když zdánlivě zapoměly na jeho příčiny, se projevuje

⁷⁹ zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, § 46

⁸⁰ MILFAIT, R., *Komerční sexualizované násilí na dětech*. Praha: Portál, 2008, str. 60

v nezvyklém chování, opožděném vývoji, duševních problémech a v psychosomatických symptomech.

Sexuální zneužití

Oběti sexuálního zneužití mají problémy s chováním, které se podle projevu rozdělují na interní a externí. Děti s internalizovaným chováním mívají sklon se izolovat a nekomunikovat s druhými. Bývají úzkostné, samy sebe vidí negativně, identifikují se s rolí oběti; opakovaně se dostávají do situace týrání a zneužívání; podřizují se. Vyskytují se u nich somatické potíže, poruchy příjmu potravy a už zmíněné závislosti, sebepoškození nebo sebevražedné tendence.

Děti s externalizujícím chováním, které se vyskytuje hlavně u chlapců, mohou být agresivní, nepřátelské, destruktivní, provokativní, násilnické a negativistické. Jejich chování nese znaky sexualizace a mohou mít i sklon k mučení nebo zabíjení zvířat.

Všechny oběti nejsou poškozeny stejnou měrou. Některé trpí trvale, jiné dočasně. Málokdy lze poškození rozpoznat hned, někdy se projevuje až po letech. Každý člověk má pochopitelně jiné možnosti, jak zpracovat události, které jej ohrožují.⁸¹

Následky špatného zacházení jsou dlouhodobé a ničivé. Opakované agresivní projevy násilníků vedou ke vzniku posttraumatického stresového syndromu. Nálada dítěte je trvale změněná, dítě může být agitované nebo apatické. Tyto děti trpí sníženým sebevědomím, úzkostmi a depresemi, poruchami příjmu potravy, mají horší vztahy k vrstevníkům i k dospělým. Vykytuje se u nich agresivita obrácená proti vlastní osobě. Starší sexuálně zneužívané děti jsou někdy nápadně svádivým chováním adresovaným i jiným osobám než jen těm, které je zneužívají. Mohou tak někdy samy rozšířit okruh osob, jež se k nim chovají nevhodně. Sexuální zneužívání v dětství je v řadě případů předehrou k prostitučnímu chování v dospělosti.⁸²

Děti jsou velmi často svědkem domácího násilí a v důsledku toho mohou přejímat podobné chování do svých budoucích rodin – chlapci se většinou ztotožní s násilným otcem naopak dívky se samy stávají oběťmi násilí. V souvislosti s páchaným domácím násilím je vhodné navštívit orgán sociálně právní ochrany dětí, který může s mnohým pomoci. V první řadě se

⁸¹ MILFAIT, R., *Komerční sexualizované násilí na dětech*. Praha: Portál, 2008, str. 61

⁸² MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ., J. KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2010, str. 31

zde může uskutečňovat v případě, že žena opustí domov a nepřeje si, aby násilník věděl, kde se nachází, setkání otce s nezletilými dětmi, na což má právní nárok. Současně vystupuje v soudním řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem jako jejich opatrovník. Postižený rodič nebo orgán sociálně právní ochrany dětí může navrhnout předběžné opatření, jímž bude zatímně upraveno výživné pro nezletilé děti, nebo odevzdání dětí do péče druhého rodiče. Dále soud může, vyžaduje-li to zájem dítěte, styk s druhým rodičem zakázat nebo omezit a rozhoduje o přiznání, omezení, zbavení či pozastavení rodičovské zodpovědnosti.⁸³

6.2 Řízení ve věcech péče o nezletilé

Předmětem těchto řízení není řešení sporu o právo mezi dvěma stranami s protikladnými zájmy, přestože v konkrétních případech řízení o nezletilých v praxi ke konfliktním situacím dochází. Problematiku péče o nezletilé zařazuje občanský soudní řád systematicky mezi nesporná řízení, neboť v nich jde o úpravu poměrů nezletilých dětí k rodičům a dalším osobám, nebo naopak o vztah těchto osob k nezletilým dětem. Všechna řízení, týkající se nezletilých dětí, mohou být zahájena soudem i bez návrhu. V praxi jsou však tato řízení zahajována zpravidla na návrh nebo z podnětu fyzických nebo právnických osob, které se dozví o nutnosti soudně upravit poměry nezletilého dítěte. Procesní ustanovení, která se týkají postupu řízení při úpravě poměrů nezletilých, jsou formulována se zřetelem k zájmu nezletilého dítěte.

Stěžejním úkolem je výchova a snaha o dosažení korektivních změn v osobnosti a způsobech chování.

Rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům. Nositelem rodičovské zodpovědnosti se rodič stává pouze na základě existence právního vztahu rodičovství a za podmínky, že má plnou způsobilost k právním úkonům. Pokud je potřeba upravit výkon rodičovské zodpovědnosti k dítěti, mají do doby, než je pravomocným soudním rozhodnutím dítě svěřeno do výchovy (v podstatě do osobní péče) jednoho z rodičů, oba rodiče k dítěti stejná práva a povinnosti.

⁸³ Koordinace organizace proti domácímu násilí. *Dopady domácího násilí na děti a právní úpravy* [online] ©2007 Sdružení Koordona [cit. 2013-09-16]. Dostupné z: <http://www.koordona.cz/domaci-nasili/legislativa/12-dopady-domaciho-nasili-na-deti-a-pravni-upravy.html>

Při výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.

Zásah do rodičovské zodpovědnosti je nejvýznamnějším zásahem do právního vztahu mezi rodiči a dětmi. Proto je k tomuto zásahu oprávněn pouze soud.

Soud může výkon rodičovské zodpovědnosti pozastavit, omezit, případně může rodiče jeho rodičovské zodpovědnosti zbavit.

Právní úprava péče o dítě

Předpisem nejvyšší právní síly je Ústava České republiky, zákon č. 1/1993 Sb., jejíž součástí je Listina základních práv a svobod. Podle článku 2 odstavec 3, 4 Ústavy a článku 2 odstavec 2, 3 Listiny může stát do právních vztahů, tedy i rodinně právních, svou mocí zasahovat a vztahy regulovat pouze v případech, kdy tak stanoví zákon.

Základem rodinného práva je zákon o rodině upravující manželské a rodinné vztahy, tj. osobní a majetkové vztahy mezi manžely, rodiči a dětmi.⁸⁴ Významné místo zaujímá i zákon o sociálně právní ochraně dětí. Cílem sociálně právní ochrany je blaho dítěte. V případě, kdy není rodina schopna zajistit blaho a ochranu dítěte, je nutné, aby toto blaho a ochranu zajistil stát a společnost. Sociálně právní ochranou dětí se rozumí ochrana práva dítěte na zdravý vývoj, řádnou výchovu a ochranu svých oprávněných zájmů.⁸⁵

Ochranu práv a zájmů nezletilých dětí zajišťují i mezinárodní dokumenty. Právní úprava postavení rodiny byla ovlivněna přijatou Deklarací práv dítěte Valným shromážděním OSN.

Úmluva o právech dítěte je považována za nejvýznamnější právní dokument v oblasti ochrany dětských práv. ČSFR Úmluvu ratifikovala v roce 1991 a následně byla převzata ČR zákonem č. 104/1991 Sb. Úmluva výrazně posiluje postavení dítěte ve společnosti a zdůrazňuje potřebu jeho ochrany. Čl. 3 zavazuje smluvní státy k povinnosti zajistit blaho dítěte. Čl. 19 upravuje povinnost smluvních stran činit všechna potřebná zákonodárná, právní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným, duševním

⁸⁴ zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině

⁸⁵ zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně

násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbávání či nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním. K tomu mají státy zavádět vhodné sociální programy na prevenci násilí a na pomoc obětem. Úmluva o právech dítěte deklaruje pomoc státu dítěti a rodině v tíživé sociální situaci, v jejímž důsledku může dojít k zanedbávání. Vytváří tak právní rámec pro prevenci tohoto jevu.⁸⁶

Jedním z hlavních úspěchů Rady Evropy ve vztahu k právům dítěte bylo dojednání a uzavření Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod v roce 1950, která je právním základem činnosti Evropského soudu pro lidská práva. Soud poskytuje ochranu práv rodičům, pokud se nemohou domoci svého práva na vnitrostátní úrovni.

Se vstupem České republiky do Evropské unie vyvstala potřeba harmonizace práva členských států i v oblasti rodinného práva. Unifikace práva je regulována prostřednictvím nařízení, představujícím sekundární právo Evropské unie a je přímo závazná a aplikovatelná. Právo na ochranu a péči nezbytnou pro zdravý vývoj dítěte zaručuje článek 7 a 24 Listiny základních práv Evropské unie.

6.3 Řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí

Předmětem řízení je rozhodnutí soudu o navrácení nezletilého dítěte pod jurisdikci státu, z něhož bylo přemístěno.

Problematika občanskoprávních aspektů mezinárodních únosů dětí je aktuální téma. Pro dnešní dobu je typická relativizace vzdáleností, rostoucí volný pohyb osob, intenzivní migrace obyvatel různých zemí a kontinentů. Na základě těchto faktorů vzniká platforma pro vznik rodinných svazků. Tyto rodinné svazky jsou často zranitelnější pro cizost prostředí, ve kterém se jeden z partnerů nachází. I to může být jeden z důvodů, proč dochází ke konfliktním situacím, které vygradují odchodem partnera i s dětmi do země jeho původu. Problém nastává v okamžiku, kdy rodič dětí přemístí bez vědomí druhého partnera. Dopouští se tím protiprávního jednání. Právní terminologie nazývá tyto situace mezinárodními únosy dětí.

Svévolné unesení dítěte je nežádoucí a nelze tento stav podporovat. Únosce tímto jednáním zasahuje, jak do práva druhého rodiče na výchovu a styk s dítětem, tak i do práva dítěte na

⁸⁶ BECHYNOVÁ, V., M. KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, str. 45

oba rodiče. Cílem proto je, aby dítě bylo v co nejkratší době navráceno do místa, odkud bylo uneseno a aby o poměrech k dítěti nerozhodoval jeden z rodičů, ale soud.

Prameny právní úpravy mezinárodních únosů dětí

Mezi prameny práva upravující problematiku mezinárodních únosů dětí, jimiž je Česká republika vázána jsou Úmluva o právech dítěte, publikovaná jako sdělení Ministerstva zahraničních věcí (dále jen MZV) č. 104/1991 Sb., jako první závazný právní dokument upravující dětská práva pro země, které ji ratifikovaly a který je v historii dětských práv z tohoto pohledu zlomový. V zájmu ochrany nezletilého dítěte mladšího šestnácti let před neoprávněným přemístěním jedním z rodičů byla přijata na Haagské konferenci dne 25. října 1980 Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, kterou je Česká republika vázána od roku 1998 (Sdělení MZV č. 34/1998 Sb.). Jedná se o základní právní dokument upravující problematiku mezinárodních únosů. Za situace, že rodiče dítěte spolu žijí v jednom státě a není rozhodnuto o výkonu osobní péče o dítě, není možné, aby jeden z rodičů bez souhlasu druhého rodiče s dítětem trvale vycestoval do jiného státu.

Výjimka z obecné povinnosti příslušného orgánu rozhodnout o navrácení dítěte je upravena v čl. 13 Úmluvy. Jde o situace, kdy druhý rodič ve skutečnosti buď nevykonával právo péče o dítě, případně s přemístěním dítěte souhlasil či později se s tím smířil, případně je vážné nebezpečí, že návrat by dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace.

Nařízení Rady EU č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 s účinností od 1. 5. 2005 (tzv. Brusel II. bis) je v tomto směru ještě přísnější než Úmluva. Stanoví rovněž poměrně krátké lhůty pro rozhodování soudů o vrácení dítěte do země jeho obvyklého bydliště. Umožňuje totiž „navrácení dítěte do obvyklého bydliště i v případě, že dítěti hrozí nebezpečí fyzické či duševní újmy, ale jen za podmínky, že jsou přijata vhodná opatření k zajištění ochrany dítěte po jeho navrácení“. Ustanovení tohoto právního dokumentu jsou modifikovaná pro členské státy Evropské unie, s výjimkou Dánska.

Vztah Bruselu II bis k Úmluvě je komplementární, to znamená, že v rámci EU se přednostně použije Brusel II bis ohledně stejného okruhu otázek, které řeší i Úmluva.

Nemalého významu požívá i Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí, publikovaná jako sdělení MZV č. 66/2000 Sb. a Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí, publikovaná jako sdělení MZV č. 141/2001 Sb.

Na národní úrovni je upraven postup při řešení problematiky mezinárodních únosů zákony č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním. Instrukce Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva vnitra, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva práce a sociálních věcí č. j. 132/2007 – Org.

Občanský soudní řád prošel v roce 2008 změnou týkající se mezinárodních únosů dětí. K 1. 10. 2008 nabyla účinnosti novela č. 295/2008 Sb. zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu. Touto novelou bylo zavedeno do právního pořádku České republiky řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí jako specifický druh řízení. Až do účinnosti novely neexistovala konkrétní úprava této problematiky a případy, o kterých rozhodovaly soudy byly řešeny podle ustanovení § 176 a násl. občanského soudního řádu, péče soudu o nezletilé a podle ustanovení již zmíněných výše uvedených mezinárodních dokumentů. Novela zavedla také koncepční změny ve výkonu rozhodnutí odnětím dítěte.

Smyslem těchto pramenů práva je co nejrychlejší navrácení dítěte do místa, z něhož bylo protiprávně přemístěno s důrazem na respektování blaha a zájmu dítěte.⁸⁷

Jak vyplývá z Haagské úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, každý smluvní stát musí určit ústřední orgán, sloužící k výkonu povinností uložených Haagskou úmluvou. V případě České republiky byl jako ústřední orgán zřízen Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně k 1. 4. 2000 na základě z. č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Jeho hlavními úkoly jsou zajištění sociálně právní ochrany dětí ve vztahu k zahraničí a dále výkon pravomoci a povinností ústředního orgánu, které vyplývají z výše zmíněných mezinárodních dokumentů.

⁸⁷ Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Výstupy pracovní skupiny pro otázky mezinárodních únosů dětí a výkonu rozhodnutí odnětím dítěte* [online]. MSP [cit. 2013-10-10]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=4520&d=172693>

Pojem „mezinárodní únosy“ evokuje trestněprávní problematiku, neboť pojem „únos“ v českém právu používá trestní zákoník. Český trestní zákoník č. 40/2009 Sb. upravuje problematiku únosu v § 200 únos dítěte a osoby stížená duševní poruchou a § 201 ohrožování výchovy dítěte.⁸⁸

6.4 Exekuční řízení o výchově nezletilých dětí

K řízení je výlučně místně příslušný okresní soud, v jehož obvodu má nezletilý bydliště [§ 88 písm. c) občanského soudního řádu]. Ve věcech mezinárodních únosů dětí je příslušný okresní soud, v jehož obvodu má sídlo Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí; tím je podle § 9 odst. 2 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, Městský soud v Brně.

Volba exekučního prostředku je na úvaze soudu, odvíjející se od okolností konkrétního případu. Výjimka platí při exekuci opírající se o rozhodnutí o navrácení dítěte přijaté v řízení ve věcech mezinárodních únosů dětí, soud takovou možnost nemá a musí vždy nařídít odnětí dítěte.

System včasné intervence

Vláda ČR přijala usnesením ze dne 17. března 2011 č. 191 materiál Hodnocení systému péče o ohrožené děti – Národní projekt System včasné intervence. Na základě tohoto usnesení bude v letech 2011-2015 realizován národní projekt System včasné intervence, jako součást procesu transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti.

Na realizaci projektu se budou podílet zejména ministerstva práce a sociálních věcí a vnitra. S ohledem na cílovou skupinu – ohrožené a rizikové děti a jejich rodiny - je tento projekt zařazen mezi priority Strategie, jako jeden ze specifických projektů, které budou podporovány.

Národní koordinační mechanismus pátrání po pohřešovaných dětech

V doporučení Výboru OSN pro práva dítěte ze 17. června 2011 je tento projekt (dále jen „NKMPPD“) přímo označen jako jeden z několika progresivních počínů České republiky v rámci plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte a Opčního protokolu k Úmluvě o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů. Ministerstvo vnitra je gestorem

⁸⁸ KOPROVÁ, M. *Očanskoprávní aspekty mezinárodních únosů dětí*. Olomouc, 2009. Diplomová práce.

NKMPPD, který byl vyvinut za účelem rychlého a úspěšného nalezení pohřešovaných dětí. Mechanismus zapojuje širokou veřejnost do pátrání a zajišťuje potřebnou psychologickou podporu rodinám pohřešovaných dětí prostřednictvím průběžně proškolených policejních psychologů. Základem systému je pátrací činnost Policie ČR a při rozsáhlých pátracích akcích v terénu je rovněž zapojován integrovaný záchranný systém. Systém jako celek není založen na konceptu vytváření nových institucí, ale na lepším využití existujících mechanismů spolupráce, na efektivním využití existujících komunikačních kanálů a koordinaci odpovědných orgánů. Významně se na komunikaci s veřejností podílí média, s nimiž má Ministerstvo vnitra smluvní vztah.

Od projektu se očekává snížení počtu trestných činů ohrožujících život a zdraví dětí, zvýšení citlivosti veřejnosti k problematice pohřešovaných dětí a zvýšení povědomí veřejnosti o způsobech bezpečného chování a prevence v souvislosti se zmizením dítěte. V této souvislosti ministerstvo vnitra rozšiřuje počet spolupracujících subjektů z veřejné i neveřejné sféry.⁸⁹

⁸⁹ Ministerstvo vnitra České republiky *Intervenční programy* [online], ©2011 [cit. 2013-09-24]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/integracniprogramy.cz/>

7 EXEKUČNÍ ŘÍZENÍ

Civilní proces je v současné právní teorii charakterizován jako postup soudu popřípadě i jiných rozhodujících subjektů, účastníků řízení a dalších subjektů při poskytování ochrany porušeným nebo ohroženým subjektivním právům a zákonem chráněným zájmům vyplývajícím z občanskoprávních, rodinněprávních, obchodněprávních a pracovněprávních vztahů, jakož i procesní vztahy, které se mezi těmito subjekty při této činnosti vytvářejí.

Součástí charakteristiky právního státu je mimo jiné nejen vytvoření systému pravidel, jimiž se mají subjekty v právním prostředí řídit, nýbrž také systém skutečně efektivní kontroly, jenž je schopen zajistit, že v případě porušení či ohrožení práv a zájmů některého ze subjektů právní řád rovněž poskytne náležitou pomoc při jejich ochraně a zajistí, aby povinnost druhého subjektu byla vymožena i proti jeho vůli. Proto vedle řízení nalézacího v civilním procesu rozeznáváme taktéž řízení vykonávací.

Exekuční právo lze vymezit jako soubor právních norem, které upravují činnost soudu nebo soudních exekutorů, účastníků a dalších subjektů exekučního řízení při realizaci plnění, uloženého povinnému subjektu vykonatelným rozhodnutím státního orgánu, jež se uskutečňuje za pomoci donucujících prostředků státní moci. Donucující činnost státních orgánů i postup ostatních subjektů, jež jsou touto činností jakkoli dotčeny, je třeba vždy uskutečnit v mezích přesně stanovených právním řádem. Donucující zákrok státních orgánů (a soudních exekutorů) proti povinnému subjektu se musí uskutečňovat postupem, který je přesně a podrobně stanoven právními předpisy. Faktické vynucení plnění každé povinnosti lze realizovat pouze v přísně stanoveném rámci určitého právního řízení.⁹⁰

Právní řád musí být připraven na to, aby zajistil splnění povinností uložené soudním rozhodnutím tam, kde povinnost není splněna dobrovolně. V těchto případech zajišťuje splnění uložených povinností stát svou autoritou, prostřednictvím státní donucovací moci. Postup, kterým se tato nucená realizace zajišťuje, je obecně nazýván exekucí nebo také výkonem rozhodnutí.⁹¹

Prameny exekučního práva

Exekuční právo nemá samostatný kodex, jenž by je samostatně a výlučně reprezentoval. Za základní pramen české právní úpravy vykonávacího řízení je nezbytné pokládat

⁹⁰ TRIPES, A. *Exekuce v soudní praxi*. Praha: C.H. Beck, 2001, str. 6

⁹¹ TRIPES, A. *Exekuce v soudní praxi*. Praha: C.H. Beck, 2001, str. 1

ustanovení v části šesté občanského soudního řádu (dále jen o. s. ř.) z roku 1963, který pro nucený výkon zvolil tehdy novátorskou terminologii - výkon rozhodnutí, zákonem o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) č. 120/2001 Sb., byl rozšířen právní řád o další druh exekuce, který znovu zavedl terminologický pojem exekucí, a který je koncipován jako zvláštní zákon ve vztahu k obecné procesní úpravě obsažené v občanském soudním řádu.⁹² Novým institutem byla dána možnost subjektům domoci se svých dluhů prostřednictvím subjektu, z větší části nezávislém na státu, který si sám svojí činností zajistí výslednou efektivnost vykonávacího řízení. Z toho důvodu má exekutor při výkonu své exekuční činnosti postavení veřejného činitele a jeho výkon je tedy stejný jako výkon prostřednictvím soudu.⁹³

Výkon soudních exekucí

Exekuce v posledních desetiletích nabývají na významu a jsou aktuálním tématem života mnoha lidí v České republice. Více než kdy jindy uplynulé dekády přináší polarizaci společnosti na ty více a méně úspěšné. Dříve byla exekuce považována za jev nežádoucí a dočasně pomíjivý. Bylo možno očekávat, že s postupujícím vývojem společnosti a s růstem uvědomění občanů se bude dobrovolné plnění uložených povinností stávat čím dále tím více samozřejmostí. Statistické údaje však zřetelně hovoří o tom, jak se postupem doby změnou společenských, politických a hospodářských poměrů zvýšil nejen počet věcí, ale i využívání jednotlivých způsobů výkonů rozhodnutí.⁹⁴

Účel exekučního řízení

Provedením exekučního řízení jde o určitý veřejnoprávní zásah do jinak chráněné integrity povinného. I to je výrazem zakotveného práva Listinou základních práv a svobod na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1), stejně jako okolnost, že tato vynutitelnost se nemůže odbývat než v rigorózně stanovených hranicích exekučního práva (čl. 2 odst. 1). Právo na soudní ochranu je jako ostatní základní práva nezadatelné a nezcizitelné a nelze se jej tedy vzdát.⁹⁵ Exekučním řízením dává společnost občanům k dispozici prostředek k vynucení práva. Zřetelně tím dává najevo, že nelze dopustit, aby své právo si vynucoval každý oprávněný na povinném sám, způsobem, který by sám uznal za vhodný a potřebný.

⁹² TRIPES, A. *Exekuce v soudní praxi*. Praha: C.H. Beck, 2001, str. 3 - 4

⁹³ SCHELLEOVÁ, I., R. LAMKA. *Exekuce v zrcadle právních předpisů III. Soudní exekutoři a jejich exekuční činnost*. Ostrava: KEY Publishing 2007, str. 6

⁹⁴ KURKA, V., L. DRÁPAL. *Výkon rozhodnutí v soudním řízení*, Praha: Linde, 2004, str. 5

⁹⁵ KURKA, V., L. DRÁPAL. *Výkon rozhodnutí v soudním řízení*, Praha: Linde, 2004, str.10

Při nuceném vymáhání práva, které soud při tom provádí, dochází k závažným zásahům do právní sféry povinného a v některých případech i do právní sféry třetích osob. Jde např. o zásahy na nedotknutelnost osoby, jejího soukromí, obydlí a majetku. Proto je celkem pochopitelné, že tyto zásahy mohou být prováděny jen způsoby, které zákon dovoluje, určuje, a že je tak přípustné činit jen postupem, který je zákonem dovolen. Nelze právo vynucovat nelegálními, svémocnými a násilnými prostředky. Zásadou moderního exekučního řízení je to, že předmětem exekuce není sama osoba povinného (personální exekuce), nýbrž jeho majetek (reálná exekuce). Reálná exekuce má povahu buď naturální, nebo peněžní. V prvním případě je určitý majetek nejen sám předmětem exekuce, ale i jejím konečným cílem při odebrání věci povinnému a její odevzdání oprávněnému. V druhém případě postižený majetek slouží k získání peněžního výtěžku, jež je teprve odevzdán oprávněnému.⁹⁶

Prevence předluženosti jako kriminogenního faktoru

Česká společnost a stejně tak postkomunistické společnosti obecně vstoupily do tržního prostředí v oblasti přijímání úvěru dramaticky nepřipraveny a nevybaveny zkušenostmi. Dlouhodobé přežívání „bankovního socialismu“ a pomalý příchod zahraničních ústavů na český trh možná zabránily mnoha lidským tragédiím. Pokud by počátkem 90. let vtrhly do takto naivního prostředí reklamy dnešního ražení („bez splátek“, „kupujte nyní a neplaťte nic“), česká společnost by byla nesporně ve svém vývoji znalostí finančních zákoutí mnohem dále, ale zřejmě za cenu mnoha velkých omylů.⁹⁷

S tím, jak se výrazně zvýšila životní úroveň v podstatě každého občana opravdu ekonomicky významných zemí, se však objevila zásadní sociální nerovnost. Na jedné straně se spotřebitelské chování, jistota, potřeba dokázat si svoji sociální příslušnost nebo ukázat spotřebu vyšší, než odpovídá společenské vrstvě vyvinula všude velmi rychle. Ve vytváření touhy, poptávky a uskutečňování konzumu se česká společnost, stejně jako všechny společnosti postkomunistické, stala nesporně společností kontinentální v tom nejhorším smyslu slova. Rovinu potřeb dohnaly nové unijní národy velmi rychle. Na straně druhé ale chybí stejné společnosti výkonnost a zkušenosti potřebné k tomu, aby vzniklé ambice bylo možné zvládnout se stejně potřebnou odpovědností. Tento rozporný

⁹⁶ KURKA, V., L. DRÁPAL. *Výkon rozhodnutí v soudním řízení*, Praha: Linde, 2004, str. 27

⁹⁷ SMRČKA, L. *Rodinné finance, Ekonomická krize a krach optimismu*. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 386

stav nutně musí u části společnosti vést k tomu, že situaci nebude zvládat a tak se některé rodiny dostanou do stavu předluženosti.⁹⁸

V rámci koordinovaného přístupu k dluhové problematice vznikla 4. května 2011 Aliance proti dluhům, odborná platforma iniciovaná a založená Ministerstvem vnitra, Probační a mediační službou ČR, Sdružením pro probaci a mediaci v justici a dalšími subjekty. Aliance proti dluhům vznikla za účelem koordinace a propojení odborných názorů a zkušeností na problematiku předluženosti s cílem otevřít proces široké odborné diskuse nad navrženými možnostmi, jak eliminovat a snižovat rizika předluženosti, což následně způsobuje výrazné sociální a trestně právní problémy (například přeplněnost českých věznic je do značné míry způsobena zejména osobami, které se opakovaně dopouští majetkové trestné činnosti, na což má výrazný vliv jejich předluženost. Předluženost má vliv i na recidivující chování; rovněž lidé, kteří neměli doposud žádný konflikt se zákonem, se mohou díky problémům s předlužeností dostat do konfliktu se zákonem).

Aliance proti dluhům v současné době dokončuje v součinnosti s dalšími odborníky z vládních a nevládních institucí závěrečnou podobu základního prohlášení s deseti programovými body, které by se měly stát předmětem širší odborné diskuse v rámci pracovní skupiny, kterou zřídí Probační a mediační služba za tímto účelem v kontextu projektu v programu švýcarsko české spolupráce, který probační a mediační služba nyní realizuje (jedná se o projekt pod názvem „Rozvoj probačních a resocializačních programů – posílení prevence a ochrany společnosti před opakováním trestné činnosti“).

Základní prohlášení s deseti programovými body by se mělo stát součástí dokumentu strategie prevence kriminality a výsledky této aktivity budou standardně průběžně vyhodnocovány.⁹⁹

7.1 Výkon rozhodnutí o výchově nezletilých dětí

Ocitlo-li se nezletilé dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, předseda senátu předběžným opatřením nařídí, aby bylo na nezbytně nutnou dobu umístěno ve vhodném prostředí, které v usnesení označí. Vhodným prostředím se rozumí výchovné prostředí u osoby nebo zařízení způsobilého zajistit nezletilému dítěti řádnou péči s ohledem na jeho fyzický a duševní stav, jakož i rozumovou

⁹⁸ SMRČKA, L. *Rodinné finance, Ekonomická krize a krach optimismu*. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 400

⁹⁹ Ministerstvo vnitra České republiky [online]. MV©2010 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z <http://www.mvcr.cz/>

vyspělost a umožnit realizaci případných jiných opatření stanovených předběžným opatřením. Seznam vhodných prostředí pro umístování nezletilých dětí je uveden v příloze I. sdělení Ministerstva spravedlnosti ze dne 25. srpna 2008, č. j. 258/2007-LO-SP/96, a je podle uvedeného sdělení pouze vodítkem pro soudce a zárukou k tomu, že dítě nebude umístováno do zcela nevhodných prostředí. Pokud soud nezvolí prostředí ze seznamu, může zvolit jiné vhodné zařízení, které zajistí řádnou péči podle definice stanovené zákonem.¹⁰⁰

7.2 Výkon rozhodnutí o vykázání ze společného obydlí a nenavazování kontaktů s oprávněným

Soud může předběžným opatřením uložit účastníku, proti němuž směřuje návrh na nařízení předběžného opatření, aby dočasně opustil byt nebo dům společně obývaný s navrhovatelem, jakož i jeho bezprostřední okolí, nebo do něj nevstupoval, nebo aby se zdržel setkávání s navrhovatelem a navazování kontaktů s ním. Nařídí-li takové předběžné opatření, postará se zároveň o bezodkladný výkon tohoto rozhodnutí. Okamžité provedení výkonu rozhodnutí je odůvodněno potřebou ochránit navrhovatele předběžného opatření, jehož život, zdraví, svoboda nebo lidská důstojnost je vážným způsobem ohrožena.¹⁰¹

¹⁰⁰ zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, § 272

¹⁰¹ zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, § 273 b

8 TRESTNÍ ŘÍZENÍ

Trestní zákoník ve svém § 36 taxativně vyjmenovává dva typy trestních sankcí, které je možno dle tohoto zákona uložit: tresty a ochranná opatření. Trestní zákoník tak vychází z dualismu trestní sankcí.¹⁰² Z ustanovení § 36 – 38, představující společná pravidla pro ukládání trestních sankcí je evidentní, že zákonodárce vnímá ochranná opatření jako rovnocennou alternativu k trestům. Dualismus zavádí vedle běžně užívaných trestů také systém zabezpečovacích či ochranných opatření. Dualistický systém sankcí vychází z představy trestu jako sociální a morální výtky jedinci, který se provinil společensky nepřijatelný činem. V případech mladistvých pachatelů se tento systém neuplatní. Je třeba vycházet z koncepce komplexní ochrany mládeže. Je zachována jednotnost pojetí sankcí. Právně významnou skutečností je, že ochranná opatření lze ukládat i jedincům, kteří nejsou trestně odpovědní. Účel ochranných opatření lze spatřovat v ochraně společnosti před páchaním trestných činů, současně působí co nejmenší újmu pachateli. Na rozdíl od klasického trestu, který se ukládá toliko za spáchaný trestný čin, neobsahuje rozměr společenského odsouzení. Mají proto charakter sociálního opatření s preventivním dopadem pro budoucnost. Ochranné opatření je možno uložit i za čin jinak trestný. Vyslovený trest nebo uložené ochranné opatření jsou legálním následkem spáchaných trestných činů. Představují instrument státního donucení a projev mocenského monopolu státu. Obě sankce jsou oprávněni ukládat pouze soudní instituce a vymáhat jejich dodržení může pouze stát.

Zásadní rozdíl mezi uloženým trestem a ochranným opatřením spočívá ve způsobené újmě pachateli trestného činu. V případě trestu je újma způsobená pachateli trestného činu jedním z podstatných efektů. Újma způsobená uložením ochranných opatření není cílem ani smyslem žádného z ochranných opatření, působí jako průvodní jev a současně plní projektivní funkce ve společnosti. Má jednoznačně charakter individuální prevence a represe.

8.1 Mladiství delikventi, tresty a resocializace

Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon

¹⁰² FRYŠTÁK, M. *Trestní právo hmotné*. Ostrava: Key Publishing, 2009, str. 139

soudnictví ve věcech mládeže. Projednáváním protiprávních činů, kterých se dopustili děti mladší patnácti let a mladiství, se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem; řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů.

Zákon má postavení k trestnímu zákoníku „lex specialis“. Existence zvláštní právní úpravy ukládání ochranných opatření mladistvým je dána zejména specifickými odlišnostmi mladistvého od dospělého. Jsou dány především tím, že mravní a rozumový vývoj není ještě zcela ukončen. Zákonodárce při respektování těchto faktů specificky upravuje postup, který reaguje na provinění mladistvého.

Ochranná výchova může být mladistvému uložena pouze podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, pro ukládání ostatních ochranných opatření se subsidiárně použije trestní zákoník. Účelem opatření vůči mladistvému je především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění.

Řešení nepříznivého stavu ve vývoji kriminality dětí a mládeže vyžaduje plně respektovat skutečnost, že zásadní vliv na formování osobnosti dítěte má rodina. Pokud neplní svoji funkci, dítě zpravidla strádá, prožívá zklamání. Uspokojování jeho potřeb bývá ohroženo. V důsledku toho může mít problémy s orientací v mezilidských vztazích, může prožívat nedůvěru v sebe sama, může pochybovat o svých schopnostech a dovednostech. Takový jedinec zpravidla neumí čelit déletrvajícím neúspěchům a stresu, neumí přijímat odpovědnost za své chování. Vytváří si svůj vlastní svět s odpovídajícím systémem hodnot. Na základě tohoto stavu se u něj v důsledku spíše negativních životních zkušeností může vyvíjet nenávisť a agresivita.

Děti, jejichž potřeby nejsou dostatečně uspokojovány nebo které naopak dostávají od rodičů vše, co chtějí, aniž by pro to musely cokoli udělat, mívají často vážné problémy v komunikaci se svým sociálním okolím, chybí jim základní životní jistoty a pozitivní vzory. Těžko se, především v období dospívání, orientují v sociálních situacích,

nedomyšlejší důsledky svého chování, bývají zranitelné a sociálně nevyzrálé. Jejich prožívání bývá často spojené s prázdnotou, beznadějí a často i s permanentní nudou. Snahy o únik z takto depresivně laděného vnitřního světa mohou mít pro ně nepříznivé důsledky. Zpravidla náhoda rozhoduje o tom, jestli začnou užívat drogy, páchat trestnou činnost, seberealizovat se v projevech davové agresivity nebo zda zvolí jinou formu sebedestruktivního chování.

Kriminologické výzkumy považují za kriminogenní faktor i samotný pobyt mladistvého ve vězeňském ústavu. Negativní návyky a zkušenosti získávají mladiství pachatelé ve vězeňských ústavech pro mladistvé. Vazba i výkon trestu deformují psychiku mladistvého abnormalitou prostředí i vztahy, které tu vládnou. Každý mladistvý se více či méně musí tomuto prostředí přizpůsobit. Negativní modely chování svádějí k napodobování a hrozí přijetí subkultury delikventních jedinců již vícekrát trestaných.

Odolnost mladistvých umístěných ve věznicích je vůči zátěži nízká. Nedovedou adekvátně reagovat na podněty a nejrůznější sociální situace. Jsou impulzivní a často i agresivní. Nenaucili se přijímat odpovědnost za své činy. Principiálně jsou stále v opozici, vzdorují a rebelují, nerespektují společenské a právní normy. Neumí se efektivně orientovat v sociálních vztazích, s lidmi ze svého okolí převážně manipulují. Proto nepřekvapuje, že jsou téměř stále v interpersonálních konfliktech. Na mladé lidi však nelze pohlížet jen jako na pachatele trestných činů. Až příliš často jsou totiž i v rolích obětí, nezřídka i organizovaného zločinu. Příčiny jsou spojovány nejen s ekonomickou úrovní, ale též se sociokulturním prostředím jehož jsou součástí. Do oblasti kriminality zasahuje i problém globalizace, který se stává nadnárodním fenoménem.¹⁰³

8.2 Faktory zvyšující pravděpodobnost kriminálního chování

Příčiny vzniku a rozvoje delikvence jsou multifaktoriální. Podstatný význam pro vyšší pravděpodobnost vzniku kriminálního jednání mají biologické a sociální faktory jejich vzájemná interakce.

Mezi biologické faktory se řadí pohlaví. Muži se delikventního chování dopouštějí mnohem častěji než ženy. Důvod je spatřován ve větším významu bezohledného dravého jednání pro seberealizaci v případě mužů, zatímco pro ženy jsou účelné jiné vzorce chování. Značný význam pro kriminální chování má věk. Jedinci, kteří se kriminálního

¹⁰³ JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004, str. 324

chování dopouštějí, jsou většinou mladí. Vrozené dispozice na bázi temperamentových složek osobnosti. Vyšší míru tendence k delikventnímu jednání mají jedinci, kteří jsou zvýšeně dráždiví, mají vyšší impulzivitu a nižší míru frustrační tolerance. K vrozeným faktorům patří úroveň mentálních schopností. Můžeme konstatovat, že se kriminálního chování obecně dopouštějí jedinci, jejichž rozumové schopnosti jsou nižší.

Významným sociálním faktorem, ve kterém si jedinec utváří vzorce chování je bezesporu rodina. K nejvýznamnějším aspektům souvisejícím s vyšší pravděpodobností budoucího negativního vývoje jedince patří z hlediska orientační rodiny otázka anomální osobnosti rodičů, kdy se rodiče sami dopouštějí asociálního a antisociálního chování a otázka funkce až dysfunkce rodiny, spojená zejména s problémem psychické deprivace. Také otázka úplnosti rodiny, náhradních rodičů, náhradní výchovy až výchovy ústavní, problematika syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte.

Na pravděpodobnost vzniku kriminálního chování, zejména na jeho opakování, má vliv i nefunkčnost či ztráta rodiny prokreační, ve které jedinec plní stanovené role a uspokojuje své potřeby, včetně potřeb sounáležitosti a lásky a potřeb seberealizace. Často ke ztrátě funkcí rodiny a k jejímu rozpadu dochází právě v souvislosti s kriminálním chováním a následným uvězněním.¹⁰⁴

Problémy v rodině zvyšují zranitelnost dítěte. Tam, kde jsou vnímány problémy v rodině, vyskytla se vyšší hladina viktimmnosti. Kvalita rodinného zázemí proto vytváří obecný faktor, který omezuje kontakt s rizikovými vrstevníky. Pokud je kvalita vztahů v rodině narušena, stoupá riziko kontaktu s problematickým prostředím. Ale k výraznějšímu nastartování delikventní dráhy dochází až tehdy, stane-li se vyhledávání rizik součástí volného času mladistvých a rodina – ač předtím nebo aktuálně sama v něčem třeba problematická – nedokáže reagovat, neplní svou roli na poli sociální kontroly a o dítě se fakticky nezajímá.¹⁰⁵ Riziko delikventního jednání osoby se zvyšuje, pokud se společně vyskytuje i silný vliv postoje k násilí, narušený respekt k autoritám, nízká míra sebekontroly.

V anamnézách delikventní populace se také často objevuje jako faktor, který ovlivňuje tendenci k asociálnímu a antisociálnímu chování vliv spoluvrstevnických skupin a part.

¹⁰⁴ FISCHER, S., J. ŠKODA, *Speciální pedagogika, Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: TRITON, 2008, str. 161

¹⁰⁵ PODANÁ Z., J. BURIÁNEK. *Česká mládež v perspektivě delikvence*. Praha: Filozofická fakulta University Karlovy v Praze, 2007, str. 78

Často se jedná o kombinaci s negativním rodinným vývojem, někdy i školní neúspěšnosti a seberealizace, ke kterému v rodině i v normálním školním prostředí nedochází. Příslušnost ke skupině s asociálními nebo antisociálními vzorci chování značným způsobem zvyšuje riziko identifikace jedince s těmito nežádoucími způsoby života a vede k následnému rozvoji poruch chování včetně chování kriminálního. K prvním poruchám chování dochází již ve školním věku, v adolescentním věku nabývají poruchy chování větší společenské nebezpečnosti. Pro kriminalitu je považován za kritický věk juvenilní.¹⁰⁶

Závažnější asociální poruchy chování, v tomto případě zneužívání či závislost na psychoaktivních látkách má na pozdější kriminální chování značný vliv. Zneužívání drog je velmi častou primární příčinou následné delikvence. K dalším významným sociálním faktorům patří dosažená úroveň vzdělání a s ní se snoubící postavení ve společnosti. Pachatelé kriminálního chování dosahují obecně nižší úrovně vzdělání a často se seberealizují z hlediska společenského postavení v nižších sociálních vrstvách. S nízkou úrovní kvalifikace souvisí další faktor, který můžeme považovat z hlediska delikvence za negativní. Je jím nízká úroveň až chybějící pracovní dovednosti, zkušenosti a návyky. Nositelé kriminálního chování bývají často dlouhodobě a několikrát nezaměstnaní.

Výrazně vyšší počet delikventů se rekrutuje z městského prostředí. Vyšší kriminalita je zejména ve městech větších, důvodem je především vyšší anonymita a často nedostatečná sociální kontrola. Častěji ke kriminalitě dochází ve specifických městských částech, jedná se zvláště o sídliště nebo vylidněné městské části. Vyšší míra kriminality vzniká v městech průmyslového charakteru a v oblastech s vyšší mírou migrace obyvatel.¹⁰⁷

8.3 Psychické charakteristiky delikventů

Pokusy postihnout kriminální chování typickou strukturou osobnosti selhaly, jednotný model osobnosti neexistuje.¹⁰⁸ Na současné úrovni zkoumání se nepodařilo prokázat existenci typických psychických charakteristik, které by jedince předem určovaly k delikvenci a které by se vyskytovaly pouze v této subkultuře.¹⁰⁹

¹⁰⁶ MATOUŠEK, O., A. KROFTOVÁ, *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, str. 56

¹⁰⁷ FISCHER, S., J. ŠKODA, *Speciální pedagogika, Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: TRITON, 2008, str. 161 - 162

¹⁰⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004, str. 810

¹⁰⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998, str. 68

Přestože je každá osobnost jedinečná a totéž platí o přizpůsobení se jedince vlivům okolí, jeho projevech a chování, lze u delikventní populace nalézt analogické, obecnější aspekty, kterými lze tuto specifickou skupinu jednotlivců charakterizovat. Tato charakteristika pak může být východiskem pro typologické přístupy.

- Pro většinu delikventů je typické, že dovedou o svém cíli a jeho dosažitelnosti logicky uvažovat, nejsou však schopni si připustit následky, chybí jim zpětná vazba. Trest a uvěznění pro ně nemá dostatečnou informační hodnotu, své jednání i návrat do vězení opakují, v případě recidivy mohou být k následkům svého počínání lhostejní. Tato lhostejnost je výrazem určitého životního stylu, kde vězení je jeho standardní součástí, neboť již nejsou schopni řešit problémy jiným způsobem, dokonce ani žít na svobodě.
- Analogické znaky nositelů kriminálního chování můžeme nalézt v oblasti prožívání. V souvislosti s vyšší reaktivitou a impulzivitou mají tendenci k afektivnímu reagování a až extrémním výbuchům. Bývají emočně nestabilní, což se negativně projevuje v sociální interakci. Řada delikventů bývá emočně oploštělá, citově chladná, má nižší míru empatie, do jiného člověka se nejsou schopni vcítit, k jeho problémům, i velmi závažným, jsou lhostejní. Jejich emoční ladění vůči okolí bývá negativní, nepřátelské, hostilní. Pokud se citově projevují, často se jedná o pouhou povrchnost, chybí jim pocit viny. Litují většinou sami sebe, příčinu svého jednání spatřují v naprosté většině případů ve svém okolí.
- Z hlediska způsobu myšlení a uvažování je pro delikventy typická rigidita, kognitivní indolence, lenost uvažovat. To se projevuje orientací na přítomnost, nejsou schopni a ani ochotni přemýšlet o budoucnosti. V uvažování těchto jedinců často chybí kontinuita, jejich názory nemají trvalý charakter, jsou snadno ovlivnitelní aktuálními situačními proměnnými. Nejsou schopni kriticky myslet, neovládají se, řídí se pudy a impulsy, v situacích vyžadujících sebeovládání dochází k nezkontrolovatelnému nebo nezodpovědnému jednání.
- Chování pachatelů kriminálního chování bývá obecně typické bezohledností a agresivitou při dosahování cílů. Jedním z velmi častých projevů myšlení a chování vypoovídajícím o sklonech k delikventnímu chování bývá zatvrzelost projevující se jako

samotářství, dělání těžkostí, krutost, vyhledávání vzrušení, agresivita, ignoraci nebezpečí, zbrklá odvážnost, vysmívání se, pobuřování okolí.¹¹⁰

Psychosociální problémy spojené s obviněním

Spáchání kriminálního činu bývá spojeno s jeho vyšetřováním, případným uložením trestu a pobytem ve vězení. Již samotné obvinění jedince z trestného činu a související vyšetřování znamená změnu ve stávajících, obvyklých vzorcích chování. Pro některé jednotlivce může obvinění znamenat značnou zátěžovou situaci, spočívající zejména v pocitu ohrožení, ztráty pocitu bezpečí a jistoty. Pro jejich reakci a následné prožívání aktuálního ohrožení je typická úzkost, nejistota a aktivace obranných mechanismů, které si většinou konkrétní jedinec neuvědomuje. Jejich chování se může jevit jako nepřiměřené, dokonce může vykazovat znaky symptomů různých psychických poruch.¹¹¹ Po obvinění rovněž může dojít ke změnám ve společenských vztazích, a to nejen s okolím, ale i s blízkými a rodinou. Nejčastějším obranným mechanismem jsou různé formy racionalizace konkrétního deliktu a to z hlediska společnosti pochopitelných motivů. Dále je to potlačení a vytěšňování negativních pocitů a zážitků, kdy kromě snížení jejich intenzity může dojít až ke zkreslení skutečnosti a přesvědčení, že nová verze je pravdivá. Rovněž se samozřejmě objevují účelové, vědomé obrany.¹¹²

Psychosociální problémy spojené s vazebním uvězněním

S obviněním je úzce z důvodů stanovených zákonem spojené vazební uvěznění. Vyšetřovací vazba představuje rizikovou, silně zátěžovou situaci pobytu pachatelů trestné činnosti ve vězeňských zařízeních.¹¹³ Stresovou situaci představuje již samo uvěznění. Uvěznění zahrnuje řadu zátěžových situací, především strádání v oblasti uspokojování psychických i některých fyziologických potřeb. Jedná se zpravidla o nejtěžší zátěž pro jedince v průběhu celého uvěznění. Po vzetí do vazby stojí obviněný před značnými psychosociálními problémy vyplývajícími ze ztráty svobody, postavení, majetku, důstojnosti, nezávislosti, bezpečnosti a osobních v řadě případů rodinných a společenských vztahů. Veškeré soukromí je zničeno neustálou fyzickou blízkostí v níž jsou nuceni žít,

¹¹⁰ FISCHER, S., J. ŠKODA, *Speciální pedagogika, Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: TRITON, 2008, str. 163

¹¹¹ NETÍK, K., D. NETÍKOVÁ, S. HÁJEK. *Psychologie v právu*. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 10

¹¹² VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004, str. 50

¹¹³ zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

život je determinován materiální a psychickou izolací.¹¹⁴ Potřeba stimulace je uspokojována v mnohem nižší míře, prostředí je stereotypní, jedinec je zcela izolován od sociálního prostředí, ve kterém se až donedávna pohyboval. Naprosto nelze hovořit o uspokojování potřeb uznání nebo dokonce seberealizace. V případech zkušených recidivistů může tyto potřeby saturovat pocit moci a nadvlády nad spoluvězni, seberealizace spočívá v dokazování vlastní síly.¹¹⁵

Reakce na vazební uvěznění

Reakce na zátěžovou situaci, vyplývající z výkonu vazby jsou různé, oscilují mezi agresí a různými projevy úniků. Obecně můžeme reakci na vazební uvěznění bez nadsázky označit jako krizi. Jádrem krize z uvěznění je deformovaný, odchýlný a nezřídka i náhradní způsob uspokojování potřeb a to jak některých primárních (biologických) tak naprosto většiny sekundárních (psychologických a sociálních). Lze konstatovat, že silnou zátěží je nejprve šok po nástupu do věznice a dále pak zejména deprivace, tj. strádání.

Adaptační mechanismy totiž mohou selhávat a v takových případech dochází ke vzniku a vývoji reaktivních psychických poruch. Závažné stavy po uvěznění nastávají u skupiny toxikomanů, kdy stav po akutní intoxikaci ústí ve změny fyziologických, psychických nebo behaviorálních funkcí. Může dále dojít k rozvoji posttraumatického stresového syndromu nebo k poruchám disociace.¹¹⁶

Specifickou poruchou, která se může rozvinout v důsledku pobytu ve vazební věznici je asociativní mráкотný stav (fuga) a Ganserův syndrom. Charakteristikou uvedených poruch jsou přiléhavé, ale nehorázné, hrubě nesprávné odpovědi s diskutabilní poruchou vědomí.¹¹⁷ V extrémních případech může dojít k rozvoji mnohočetné poruchy osobnosti. Rovněž může docházet k mimořádným událostem spočívajícím v chování heteroagresivním a autoagresivním.¹¹⁸

U agrese orientované na okolí se jedná zejména o formu verbální a fyzickou, Agresivní chování je směřováno obvykle vězni vůči personálu i vůči spoluvězňům. U agrese

¹¹⁴ HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství I*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1996, str. 30

¹¹⁵ FISCHER, S., J. ŠKODA, *Speciální pedagogika, Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: TRITON, 2008, str. 170

¹¹⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004, str. 421

¹¹⁷ RABOCH J., P. PAVOLOVSKÝ. *Psychiatrie - minimum pro praxi*. Praha: Triton, 2003, str. 12

¹¹⁸ SMOLÍK, P. *Duševní a behaviorální poruchy*. Praha: Maxdorf Jesenius, 1996, str. 287

orientované vůči sobě se jedná o sebepoškozování, sociální jednání, a soustavné odmítání stravy.

8.4 Výkon trestu odnětí svobody

Umístění do výkonu trestu odnětí svobody představuje pro odsouzeného silné sociální stigma. Sankce je nejen reakcí společnosti vůči nepřijatelnému nebo nežádoucímu chování, ale má další sociální stigmatizační a etiketizační důsledky. Nálepka již trestaného a potenciálního kriminálního jedince zůstává i po odpykání trestu.¹¹⁹

V souvislosti s uvězněním jedinec ztrácí dvě základní opory, bez nich pozdější možnost návratu k způsobu života, který je společností akceptován za normální, za minimálně pravděpodobnou jsou:

- Rodina a další sociální kontakty a vztahy. Posilování těchto vztahů a rodiny je jedním ze stěžejních úkolů specialistů vězeňské služby při působení na vězněné jedince.
- Zaměstnání, pracovní návyky a dovednosti. Bez zaměstnání není prakticky jedinec schopen návratu do společnosti bez další delikvence. Působení na tento aspekt patří také k nejdůležitějším úkolům při zacházení s odsouzenými vězni. Nezaměstnanost se svými následnými negativními důsledky byla často jednou z příčin pozdější delikvence.
- Paradoxně jsou k udržení sociálních opor vzorce a způsobu chování získané na svobodě nepotřebné, dokonce nežádoucí, sankcionované. Jedinec je nucen přijmout hodnoty, normy a vzorce nové, umožňující jeho přežití ve vězení.¹²⁰ Prizonizace je proces psychologické přeměny svobodného člověka ve vězně, jedná se o adaptační techniku přizpůsobení se životu ve vězení. Prizonizace je pro řadu obviněných jedinou cestou, jak vazbu nebo výkon trestu odnětí svobody přežít bez inverzibilních poruch duševní rovnováhy.¹²¹

¹¹⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998, str. 52

¹²⁰ FISCHER, S., J. ŠKODA, *Speciální pedagogika, Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: TRITON, 2008, str. 175

¹²¹ HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství I*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1996, str. 33

Probace a mediace

Při práci s delikventními jedinci je ve vyšší míře uplatňována i alternativní forma práce. Hlavní cíl spočívá v humanizačních tendencích, ve zmírnění psychosociálních důsledků penitenciárního procesu. Jednou z alternativních forem práce je probace a mediace, která má i legislativní oporu.¹²² Probace obsahuje prvky sociální, psychologické a pedagogické pomoci a poradenství. Jde o specifický postup v rámci uplatnění sankcí nespojených s odnětím svobody, spočívající v povinnosti odsouzeného (obviněného) jedince být v průběhu zkušební doby v kontaktu s probačním pracovníkem. Obsah probačního dohledu nad jedincem je pojímán jako pomoc a kontrola. Pomoc je zaměřena na snadnější řešení a překonání problémů rodinného, sociálního i pracovního charakteru. Kontrola je zaměřena na žádoucí způsob života a na plnění soudem stanovených omezení a povinností. Mediace spočívá v uceleném procesu mimosoudní formy řešení sporů. Jde o proces se specifickými principy a strategiemi, vedoucími k oboustranné dohodě zúčastněných stran, pachatele i poškozeného bez dalšího trestu.

Penologie a penitenciaristika

Penologie je aplikovaná integrativní věda o trestech a trestání zabývající se tresty ukládanými řádným soudem. Nejdůležitějšími z nich jsou peněžitý trest, trest obecně prospěšných prací a trest odnětí svobody, přičemž prvé dva jmenované bývají spolu s některými dalšími chápány jako alternativy k trestu odnětí svobody a tudíž nazývány alternativními tresty. Jistý přechod, spojovací článek mezi alternativními tresty a trestem odnětí svobody pak představuje trest domácího vězení. V penologii je velká pozornost věnována zkoumání vlastností osobnosti a chování pachatele, a to z hlediska předpokladů pro dosažení možných změn jeho chování v souvislosti s vnějšími vlivy prostředí a podmínkami výkonu trestu. Důraz je kladen na individuum, poznání jeho osobnosti s cílem stanovit adekvátnější diferenciované výchovné zacházení včetně individualizovaného přístupu.¹²³

Pro každodenní konání trestní justice zformulovala penologie důležitý algoritmus ukládání trestu. Pachatelům nejzávažnějších, zejména agresivních zločinů (vraždy, znásilnění,

¹²² zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě

¹²³ Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 145

loupeže) bývají obligatorně ukládány dlouhodobé tresty odnětí svobody. Děje se tak především proto, aby společnost byla od těchto nebezpečných individuů co nejspolehlivěji a co nejdéle ochráněna, rovněž tak proto, aby na dosažení žádoucích pozitivních změn v jejich chování a osobnosti byl zajištěn dostatečně velký časový prostor. Pachatelům méně závažných trestných činů mohou již být ukládány alternativní tresty, a to zejména se zřetelem k jejich solventnosti.

Trest je evidentně základní penologickou kategorií. Obecně ho můžeme definovat jako záměrnou újmu způsobenou provinilci. Trest naplňuje v dnešní penologii dvě základní funkce, totiž regulativní a vyrovnávací.

Regulativní funkce trestu cílí k regulaci trestné činnosti; pomáhá ji udržet ve „společensky únosných hranicích“ (termín je značně diskutabilní a postmoderně relativistický, přesto užitečný). Při analýze realizace této funkce nalezneme tři základní přístupy. Liší se od sebe mj. různou mírou zprostředkovanosti působení trestu na zločin.

První přístup je vhodné označit jako izolování. Nachází-li se odsouzený ve výkonu trestu odnětí, je mu tímto způsobem po dobu uvěznění bezprostředně (téměř) znemožněno páchat (mimo věznici) další trestnou činnost.

Druhý přístup, ve kterém již trest zprostředkovaněji než u izolování působí na zločin, má název odstrašování. Je založen na předpokladu, že především potencionální pachatelé trestné činnosti jsou konfrontováni se skutečností fungující (nejlépe rychle a neodvratně) posloupnosti zločinu na tomto podkladě zváží své budoucí jednání a rozhodnou se zákon neporušit. Problém spočívá v tom, jak nejlépe motivovat pachatele trestného činu nacházejícího se po určité době ve výkonu trestu odnětí svobody k tomu, aby se on sám chtěl změnit a hodně pro to udělal již ve vězení. Soubor aktivit vězeňských pracovníků aplikovaný s cílem motivovat vězně a poskytovat mu společensky hodnotné a současně osobně přitažlivé výzvy k práci na sobě samém a tím pomáhat zvyšovat jeho šance na život v zákonnosti po propuštění a na reintegraci do svobodné společnosti, je označován jako zacházení. Jde o ústřední pojem teorie a praxe vězeňství. Problematika optimalizace zacházení s vězni představuje ohnisko penologického bádání. Nejvýznamnější a nejrozpracovanější částí penologie je v současné době penitenciaristika (vězeňství). Společenské vědy, zabývající se chováním člověka, jeho psychikou, vstupují do penitenciární praxe a podílejí se na řešení problémů spojených s penitenciárním procesem,

jsou většinou označovány jako penitenciární disciplíny.¹²⁴ Moderní penologie žádá zacházení humánní, bezpečné a účinné. Zacházení nemůže být úspěšné bez důkladné penitenciární diagnózy. Ta zahrnuje základní data o vězněné osobě a spáchaném trestném činu („tvrdá fakta“), dále lékařské doporučení (spolu s kontraindikacemi) k pracovním a jiným činnostem, sociální anamnézu, psychologickou charakteristiku a vrcholí v aktu označovaném anglickým termínem risk assessment. Na této bázi je pak v dobře vedené věznici pro každého vězně (a za jeho aktivní účasti) sestaven program zacházení, tj. individualizovaný, časově rozvržený komplex vhodných aktivit vedoucí ke snížení nalezených rizik.

Vyrovňovací funkce trestu, chápána jako schopnost trestu pomoci oběma stranám trestného činu vyrovnat se s nepříjemnou realitou, má logicky dva aspekty: na jedné straně jde o vyrovnání se oběti s trestným činem, na straně druhé sledujeme to, aby se také pachatel vyrovnal se svým spáchaným zločinem. Co se týká prvního aspektu, vychází se z předpokladu, že negativní emoce poškozených či pozůstalých lze eliminovat nebo alespoň kompenzovat právě újmou způsobenou pachateli trestného činu. Pocit zadostiučinění a následné úlevy z toho, že pachatel trestného činu byl brzy dopaden, včas spravedlivě odsouzen a uložený trest skutečně řádně vykonal, bývá dostatečně silným motivem k nastartování psychických procesů vedoucích ke kompenzaci zločinem narušeného psychosomatického stavu oběti. Je přitom podivuhodnou skutečností, že v řadě případů lze k žádoucímu odpuštění oběti pachateli a smíření mezi nimi dojít i bez potrestání pachatele – pouze náhradou materiálních, psychických i dalších způsobených škod spolu s upřímně míněnou a pokorně vyslovenou omluvou. Programy narovnání jsou založeny na osobním setkání oběti s pachatelem, ovšem za přítomnosti zkušeného mediátora (zprostředkovatele), při kterém zejména příležitost oběti vyjádřit pachateli své negativní emoce podněcuje léčivé procesy abreakce (uvolnění emočního napětí). Navíc pachatel má v osobním kontaktu s obětí lepší šanci vcítit se do její situace. Bezprostředním výsledkem takového jednání bývá dohoda o náhradě škody, která je nutnou podmínkou k tomu, aby pachatel nemusel být odsouzen k trestu. Je ale třeba poznamenat, že narovnání je vhodné jen u pečlivě vybraných pachatelů. Neuplatní se u osob s výraznými specifickými poruchami osobnosti, tj. dle dřívější terminologie u psychopatů a pouze

¹²⁴ Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 146

u některých trestných činů. Ani to však nelze chápat rigidně; velmi záleží zvláště na kvalitách mediátora citlivě zohledňujícího jedinečnost každého realizovaného procesu narovnání.

Druhou stranou téže mince, tedy vyrovnávací funkce trestu, je penologická snaha o vyrovnání se pachatele se společensky nepřijatelnou skutečností spáchaného trestného činu.

Rozhodující je třetí krok, nazveme ho pokání. Důraz je zde kladen na činy. Penologie, která tento pojem převzala z teologie a naplnila ho specifickým obsahem, předpokládá realizaci pokání ve dvou paralelně probíhajících rovinách. Jedná se o narovnání zločinem narušených vztahů mezi pachatelem a obětí a reintegraci, tj. postupné, dlouhodobé znovuzачleňování odsouzeného (vězněného a posléze z vězení propuštěného) do svobodné společnosti. Narovnání má zahrnovat (velmi citlivě a individuálně co do času, místa a způsobu provedení) omluvu za spáchaný zločin a vždy také patřičnou finanční kompenzaci způsobených materiálních, psychosociálních i dalších ztrát a škod. Teprve při dodržení algoritmu výkonu trestu ve všech jeho třech krocích lze oprávněně očekávat vysokou pravděpodobnost plnohodnotného dosažení cíle penologického úsilí, totiž smíření mezi pachatelem a obětí a další život člověka propuštěného z výkonu trestu již v zákonnosti.¹²⁵

Skutkové podstaty trestných činů, druh sankce za jejich spáchání a obecná ustanovení o jejich vykonání stanovují trestněprávní normy, Zákon o výkonu vazby, Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a Zákon o výkonu zabezpečovací detence jsou pak provádějícím předpisem k ustanovení trestního řádu, ve kterém je podrobně upraven způsob výkonu vazby ve vazební věznici, výkon trestu odnětí svobody v jednotlivých typech věznic a výkon zabezpečovací detence v ústavech pro výkon zabezpečovací detence.

Trestněprávní vědy tedy přesně vymezují právní rámec, ve kterém se odvíjí penitenciární zacházení s odsouzenými, usilující o naplnění účelu výkonu trestu.

¹²⁵ HÁLA . J. *PROLEGOMENA K PENOLOGII*. [cit. 2013-09-25]. Dostupné z: <http://www.penologie.hala.sweb.cz/>

Viktimologie

Viktimologie zkoumá roli oběti v genezi trestného činu, roli oběti v odhalování a stíhání trestného činu, způsoby, jak pomoci oběti po trestném činu a způsoby, jak se vyhnout poškození trestným činem. V kriminologii rozumíme obětí fyzickou osobu, která trestným činem utrpěla újmu na životě, zdraví, majetku, cti nebo jiných právech.

V tomto pojetí má pojem oběť blízko k trestněprocesnímu pojmu poškozený, ale není s ním totožný. Za oběť ve viktimologickém smyslu se většinou pokládají jen osoby fyzické, a nikoliv právnické.

Význam viktimologie je uznáván jak pro rozvoj vědeckého poznání o příčinách trestné činnosti, tak pro společenskou praxi.¹²⁶

Újma způsobena obětí a pomoc obětem trestných činů

Újmu můžeme klasifikovat z rozdílných hledisek. Podle předmětné povahy rozlišujeme újmu na životě, na zdraví, na majetku, na psychice, na cti nebo jiných nehmotných statcích. Určení majetkové škody nečiní zpravidla potíže, ale jiné škody se zjišťují velmi nesnadno. Psychické trauma může být pro oběť daleko trýznivější než újma na zdraví nebo majetková škoda. Za důležité hledisko je považována napravitelnost újmy. Majetkové škody se dají odstranit, ale jiné druhy škod mohou být nezvratné, a dokonce mohou i narůstat.

8.5 Základní formy pomoci obětem

Poradenská, sociální a terapeutická pomoc

Tato pomoc je nejpotřebnější bezprostředně po činu, kdy je postavení oběti nejtěživější a mnohdy reaguje na tuto situaci neadekvátně, což dále prohlubuje její traumatizaci.

Proto je potřebné obětem poskytovat také odbornou psychologickou či psychiatrickou péči. Zvláště významné je to u dětí a starých osob. Pro řešení těchto náročných situací jsou vypracovány různé programy, nazývané souhrnně krizová intervence. Jejím cílem je překonat akutní krizi, podpořit racionální reakce oběti, poskytnout jí psychickou oporu, poradit v řešení sociálních a právních problémů, včetně bezprostřední materiální pomoci.

¹²⁶ Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 107

Tyto úkoly by měly plnit profesionálně fungující instituce, začleněné do systému státní sociální péče.

Praxe však ukazuje, že pouhé státní instituce nejsou schopné pro svou určitou těžkopádnost a nedostatek finančních prostředků tyto úkoly zvládat. Proto se v řadě zemí rozvíjí paralelní systémy různých občanských, církevních či jiných aktivit charitativního a sociálního zaměření. V České republice působí od roku 1991 dobrovolná občanská organizace „Bílý kruh bezpečí - sdružení pro pomoc obětem zločinů“. Od roku 1996 je Bílý kruh bezpečí členem Evropského fóru služeb obětem.¹²⁷

Na území bývalých okresů většinou fungují poradny pro rodinu a partnerské vztahy, které také poskytují pomoc obětem trestných činů. Ve spolupráci s nimi poskytují účinnou první pomoc obětem trestných činů tzv. linky důvěry.

Obětem domácího násilí jsou určeny azylové domy. Psychologickou pomoc dospělým obětem poskytuje organizace RIAPS (Regionální institut ambulantních psychosociálních služeb) a různá jiná krizová centra, z nichž významné místo zaujímá ROSA - informační a poradenské centrum pro ženy - oběti domácího násilí, La Strada ČR - prevence a pomoc obětem obchodu se ženami a s ním spojeného násilí na ženách, zajištění sociální, právní, psychologické a lékařské pomoci).

Kompenzace škody státem

V případech, kdy náhradu škody není možné získat od pachatele, by měl náhradu škody poskytnout stát. Vychází se z toho, že stát, jako nositel státní moci, má povinnost chránit své občany před trestnými činy, a jestliže nedokázal zabránit spáchání trestného činu, má povinnost pomoci jeho obětem.

Také u nás máme od 1. ledna 1998 účinný zákon č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.¹²⁸

Dnem 1. srpna 2013 nabyl účinnosti zbývající část zákona o obětech trestných činů. Nový předpis z dílny ministerstva spravedlnosti přináší poškozeným kromě výrazného rozšíření

¹²⁷ Ministerstvo vnitra České republiky. *Domácí násilí - institut vykazání a další informace* [online], ©2011 [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/domaci-nasilii-institut-vykazani-a-dalsi-informace.aspx/>

¹²⁸ Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 116

procesních práv i nová pravidla týkající se peněžité pomoci. Zjednodušuje se systém posuzování oprávněnosti nároku a zvyšuje se maximální výše jednorázové finanční podpory na 200 000 Kč. Nově bude také možné vyplácet příspěvek na terapii týraným dětem a obětem trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.

Na proplacení peněžité částky ke zmírnění dopadů trestného činu v sociální oblasti mají právo jak oběti, kterým byla trestným činem způsobena škoda na zdraví, tak pozůstalí po oběti, která následkem trestného činu zemřela.

Na rozdíl od předchozího zákona o peněžité pomoci obětem trestné činnosti nemusí podle nové právní úpravy tyto poškození prokazovat výši tzv. bodového hodnocení vytrpěné bolesti. Ministerstvo spravedlnosti bude při posuzování žádostí vycházet z intenzity způsobené zdravotní újmy zachycené ve spisech orgánů činných v trestním řízení či v lékařské dokumentaci.

O žádostech o peněžitou pomoc bude ministerstvo spravedlnosti rozhodovat ve správním řízení.

Ministerstvo spravedlnosti ČR přijímá od dubna r. 2013 žádosti subjektů, které se chtějí v souladu s novým zákonem o obětech trestných činů akreditovat k poskytování pomoci obětem trestných činů. Subjekty mohou získat akreditaci pro jednu nebo dvě služby, kterými jsou poskytování právních informací a poskytování restorativních programů. Úspěšná akreditace je rovněž podmínkou pro podání žádosti o dotaci ze státního rozpočtu.

Podmínky pro udělení akreditace jsou stanoveny zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. O akreditaci mohou žádat pouze právnické osoby, které před podáním žádosti poskytovaly pomoc obětem nejméně po dobu jednoho roku, nebyly založeny za účelem podnikání, disponují bezúhonností žadatele i všech fyzických osob, které budou službu poskytovat, mají pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování svých služeb a splní další podmínky dle zákona.¹²⁹

¹²⁹ Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Akreditace Ministerstva spravedlnosti ČR* [online]. MSP [cit.2013-10-15]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=6115&d=330754>

9 PORUCHY CHOVÁNÍ

Poruchy chování můžeme vymezit jako vzorce chování, které jsou v dané sociokulturní normě nežádoucí, nechťené nebo až nepřijatelné. Z vývojového hlediska je lze pak charakterizovat jako odchylku v oblasti sociálních vztahů, kdy jedinec není schopen respektovat normy a psaná i nepsaná pravidla chování na úrovni jeho věku.¹³⁰

V případě dětí a dospívajících lze za poruchové chování označit takové způsoby chování, u kterých můžeme pozorovat obecné znaky nerespektování platné společenské normy. O poruše chování můžeme hovořit tehdy, pokud jedinec normy a pravidla chápe, ale není ochoten je akceptovat nebo se jimi není schopen z různých důvodů řídit. O poruchu se nejedná v případech, kdy jedinec normě nerozumí, protože není schopen pochopit její význam. Také tehdy, pokud není schopen navazovat a udržet přijatelné sociální vztahy. To souvisí s odlišnými způsoby interakce s okolím v důsledku nižší míry empatie, egocentrismu, zploštělé emocionality. Mezi znaky patří i bezohlednost vůči okolí, zaměřenost na uspokojování vlastních potřeb, bez ohledu na druhé a chybějící svědomí a pocit viny.

Poruchové chování může vyústit v závažnější formy chování asociálního a antisociálního charakteru.¹³¹

Faktory zvyšující pravděpodobnost vzniku a rozvoje poruch chování

Příčiny vzniku a rozvoje poruch chování jsou multifaktoriální. Podstatný význam pro vyšší pravděpodobnost rozvoje poruch chování mají následující faktory a jejich vzájemná interakce:

Biologické faktory

K biologickým faktorům v první řadě patří pohlaví. U jedinců mužského pohlaví dochází k poruchám chování mnohem častěji než u žen. Důvod je mimo jiné spatřován ve větší tendenci k agresivním způsobům chování u mužů, vzhledem k mužskému pohlavnímu hormonu testosteronu. Významným faktorem ovlivňujícím pravděpodobnost rozvoje poruch chování je věk. První z vývojových poruch chování se objevují v pěti letech věku v souvislosti s hyperkinetickými poruchami. Ve větší míře se poruchové chování objevuje

¹³⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004, str. 58

¹³¹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004, str. 78

v období pubescence a adolescence.¹³² K dalším faktorům patří vrozené dispozice k určitým způsobům reagování. Jedná se o vrozené dispozice na bázi temperamentových složek osobnosti. K vrozeným faktorům patří také úroveň mentálních schopností. Děti a dospívající jedinci, u kterých se objevují poruchy chování, mají nižší míru rozumových schopností. S poruchami chování se lze setkat i u jedinců, jejichž intelekt je nadprůměrný. Zde je nutné často hledat souvislost s pravděpodobným negativním působením rodiny. Poruchy chování mohou s větší pravděpodobností vznikat u jedinců s narušenou strukturou nebo funkcí centrální nervové soustavy. U funkčních poruch se jedná o lehkou mozkovou dysfunkci a syndromy ADHD a ADD a jsou příčinou změn v distribuci energie. Tím jsou pak ovlivněny prakticky všechny kognitivní funkce. Organická poškození jsou spojena s vyšší agresivitou a neočekávanými reakcemi.¹³³

Psychické faktory

Z faktorů souvisejících s psychikou jedince má pro případný rozvoj poruch chování význam motivace a s ní související potřeby dotyčného jedince. Velmi často bývá příčinou poruch chování potřeba uspokojení potřeb bezpečí a jistoty, sounáležitosti a lásky. Nežádoucí chování se může stát předmětem seberealizace. Tato může souviset i s prostředky dosahování s ní spojených cílů. Prostředky mohou vykazovat znaky poruchy chování.¹³⁴

Sociální faktory

Nejdůležitějším sociálním faktorem, ve kterém si jedinec utváří vzorce chování je bezesporu rodina. Rodina se může stát rizikovým faktorem pro rozvoj poruch chování v případě, že se v ní vyskytují různé patologické jevy. Jedná se o problémy spojené s anomální osobností rodičů, kdy se rodiče sami dopouštějí asociálního a antisociálního chování. Velmi významná je otázka dysfunkce rodiny, spojená s problémem psychické deprivace, resp. subdeprivace.¹³⁵ Značný význam pro rozvoj poruch chování má úplnost rodiny. Rozvoj poruch chování je spojen často s výskytem syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Vliv spoluvrstevnických skupin a part se rovněž může stát faktorem, který ovlivňuje tendence k poruchám chování asociálního

¹³² LANGMEIER, J., D. KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: H & H, 1998, str. 22

¹³³ ZVOLSKÝ, P. *Speciální psychiatrie*. Praha: Karolinum, 2001, str. 23

¹³⁴ FISCHER, S., J. ŠKODA, *Speciální pedagogika, Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: TRITON, 2008, str. 86

¹³⁵ LANGMEIER, J., Z. MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011, str. 45

a antisociálního charakteru chování. K prvním poruchám chování dochází již v mladším školním věku, v adolescentním věku nabývají poruchy chování vyšší společenské nebezpečnosti a zvyšuje se riziko identifikace jedince s takovými poruchami chování.

Významný je i faktor prostředí. Vyšší počet poruchového chování lze zaznamenat zejména ve větších městech, důvodem je především vyšší anonymita a často nedostatečná sociální kontrola. Jedná se o jedince trávící čas ve specifických městských částech, na sídlišťích nebo vylidněných částech měst. Významný je i průmyslový charakter měst a vzdělanostní struktura jeho obyvatel.

Znalost příčin poruch chování a typických vlastností jejich nositelů je nezbytná pro účinnost pedagogické, etopedické, výchovné a terapeutické práce. Bez znalosti příčiny můžeme poruchy chování, které jsou jejím důsledkem, těžko ovlivňovat.¹³⁶

Delikvence a porucha osobnosti

Zkoumání působnosti pachatele trestné činnosti je nesmírně obtížné, neboť je podmiňováno řadou vzájemně působících příčin a současně i limitováno celistvostí a systémovostí psychických funkcí a vlastností. Jistě i proto dosud neexistuje jednotná koncepce osobnosti delikventa. Přesto však bývá často diskutována otázka, zda se jedinci, kteří se dopouštějí trestné činnosti, vyznačují určitým komplexem psychických zvláštností osobnosti, který by byl pro ně charakteristický a odlišoval by je od osob, jež se nedostávají do konfliktu se zákonem.

Příčiny kriminálního chování nelze redukovat jen na psychický vývoj a osobnost pachatele. Existuje řada dalších faktorů, které mají bezprostřední vliv na to, že člověk spáchá trestný čin. Ten může být podmíněn situačně, někdy k němu může dojít náhodně, jindy může stát v pozadí silný vliv sociálního okolí. Pochopit chování pachatele trestného činu předpokládá objasnit i motivy, potřeby i snahy, z nichž může pramenit porušení zákona. V některých případech bývá motiv často i cíl delikventního chování dosti nečitelný.

Přestože v genezi delikventního chování mají rozhodující vliv faktory sociální povahy, nelze z kriminogenních komponentů vylučovat faktory biologické. Vliv jakéhokoli biologického činitele na chování člověka však lze posuzovat jedině v kontextu zrání a individuálního rozvoje osobnosti jedince. Delikventní chování je tedy nutné vnímat jako

¹³⁶ FISCHER, S., J. ŠKODA, *Speciální pedagogika, Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: TRITON, 2008, str. 88

výsledek vzájemného působení jedince a vnějšího prostředí. Při posuzování jednání delikventa je důležité věnovat pozornost vlastnostem osobnosti a její genezi ve smyslu vzájemného působení psychofyziologických zvláštností jedince a vnějšího prostředí a současně i vzájemného působení osobnosti a konkrétní životní situace.¹³⁷

Zatvrzelost ve spojení s emoční labilitou jsou významným predátorem asociálního a antisociálního chování, a z nich vyplývající postojů a pojetí své společenské seberealizace. Takové osoby jsou charakteristické izolovaností od normálního světa, žijí v jiných hodnotových systémech. Normou požadovaná socialita je těmto jedincům relativně vzdálena, jsou nekritičtí. Empatie, pocit viny a soucitu jsou pro tyto jedince pouze prázdnými pojmy. V kombinaci s vysokou mírou emoční lability jsou pak až chorobně citliví a zranitelní, cítí se neustále ohroženi, ve snaze eliminovat zátěž u nich nastupují obranné reakce, nejčastěji lhavost, úniky do fantazie a různé formy racionalizace.¹³⁸

Jedinci s poruchou osobnosti se koncentrují téměř výlučně na získání zpevnění, a to za jakoukoliv cenu. Zpevnění jsou pocity a fyziologická vzrušení způsobená vždy přítomnou potřebou stimulace. Tato zpevnění jsou posilována zejména tím, že splňují okamžitou potřebu. Dlouhodobější cíle a plány tyto jedinci ignorují. Jejich zájmy se v podstatě zaměřují na to, jak může jejich sociální okolí napomáhat k uspokojení jejich potřeb. Proto hledí na okolí výlučně z perspektivy svých vlastních zájmů. Pokud někomu ublíží, neprožívají zpravidla pocit provinění. Viny za svá selhání přenášejí obvykle na druhé, čímž se subjektivně utvrzují v tom, že vlivy sociálního okolí jsou nepředvídatelné a tudíž je nemohou ovlivnit. Odpovědnost za vše, co se děje, tedy i za jejich životní neúspěchy nesou ti druzí.¹³⁹

9.1 Možnost práce s jedinci s vývojovými poruchami chování

Proces edukace a ovlivňování je determinován zejména věkem, typem poruchy chování a stupněm mravní narušenosti.

Harmonické soužití v každém lidském společenství předpokládá mimo jiné i dodržování vnějších pravidel regulujících chování členů společnosti. Taková pravidla se tvoří v dlouhodobém procesu historického vývoje a nejsou vyjádřena jen psanými normami, ale

¹³⁷ JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004, str. 325

¹³⁸ FISCHER, S., J. ŠKODA, *Speciální pedagogika, Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: TRITON, 2008, str. 132

¹³⁹ JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004, str. 327

i nepsanými pravidly lidského chování a morálky. Jejich dodržování bývá podle okolností chváleno, odměňováno a porušování sankcionováno. Ty normy, které jsou nejdůležitější pro život společnosti, jsou zpravidla prosazovány státem prostřednictvím příslušných orgánů formální kontroly. Velmi důležitá je však i existence neformální kontroly ze strany veřejného mínění, která se odráží v úrovni kriminální citlivosti občanů.

Právní stát, ke kterému směřujeme, se musí postarat, aby se kriminalita nevymkla z jeho kontroly a nenarušila základy naší pluralitní demokracie. Svě důležité místo zde má i kriminologie, k jejímž významným úkolům patří permanentní analýzy příčin a podmínek kriminality jako východisko k prognózování vývoje kriminality a k zaměření preventivních aktivit.¹⁴⁰

Prevence

Při prevenci se klade důraz na skutečnost, že je lepší násilí předcházet než ho léčit. Při selhávání výchovných funkcí rodiny a ohrožení psychického, fyzického a sociálního vývoje se z důvodu společenské závažnosti nabízí podpora a pomoc ze strany různých institucí. Problémům se dá předcházet včasnou prevencí a stanovením výchovných opatření zaměřených na společensky požadovaný vývoj.

V primární prevenci si musíme počínat tak, aby k určitému nedbalému společenskému jevu nedocházelo. Předjít jeho vzniku, potlačit jej v zárodku, nedat mu příležitost k plnému rozvoji. Zaměřit působnost dění na širokou veřejnost jako celek takovým směrem aby docházelo k tvorbě hodnot a postojů za účelem vytvoření společenské životní atmosféry, v níž by se jakékoliv násilí snižovalo na minimum.

Primární prevencí lze charakterizovat aktivity zaměřené proti vzniku poruchy chování. Cílem je obecně pomáhat zvyšovat sociální způsobilost, posilovat orientaci v mezilidských vztazích, zvyšovat schopnosti řešit adekvátním způsobem různé konflikty a náročné situace, vytvářet příznivou situaci pro pozitivní seberealizaci. Těžiště spočívá v rodinách, školách a organizacích mimoškolního charakteru. Školským zařízením pro preventivně výchovnou péči je středisko výchovné péče, které poskytuje všestrannou preventivní speciální pedagogickou péči a psychologickou pomoc jedincům s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji. Stejně tak i jedincům propuštěným

¹⁴⁰ Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 84

z ústavní výchovy při jejich integraci do společnosti. Pomoc poskytuje i odbornými informacemi osobám odpovědným za výchovu.

Účelem **sekundární prevence** je včasná detekce rizik a zabránění jejímu působení.

Sekundární prevence se zabývá rizikovými jedinci a skupinami osob, u nichž je předpoklad nežádoucího jednání a výskytu sociálně patologických jevů. Cílem je včasné vyhledání problémů a jejich řešení. Tato forma je zaměřena i na potenciálně ohrožené jedince.¹⁴¹

Terciární prevence představuje resocializační a reintegrační opatření cílená na děti jako oběti trestných činů, pachatele protiprávního jednání a na lokality, které jsou danou formou násilí zasaženy. Účelem této prevence je zabránit prohloubení traumatu, zabránění rozvoji nevratných následků, komplikací, ale také systémového násilí, které může být zdrojem polyviktimizace dětí.

Terciární prevence spočívá v úsilí o zmírnění dopadu na osobu, v dosažení korekce v nežádoucích způsobech chování, v nasměrování chování do sociálně přijatelných struktur. Ta je již realizována ve specializovaných zařízeních pro ochranu výchovu.¹⁴²

9.2 Principy, cíle a priority

Prevence kriminality zahrnuje veškerá opatření ke snižování rizika výskytu trestných činů, jakož i jejich škodlivých důsledků pro jednotlivce a společnost, včetně strachu z kriminality. Prevence kriminality se snaží působit na různorodé příčiny kriminality. Prosazování práva a trestní sankce jsou v této souvislosti ponechávány stranou, navzdory jejich potenciálně preventivním účinkům.¹⁴³

Na strategické (národní, případně mezinárodní) úrovni je prevence kriminality řízena vládou, respektive ministrem vnitra. Vláda přijímá každé 4 roky střednědobou strategii prevence kriminality, která vytyčuje strategické cíle pro další období, reaguje na aktuální trendy a vytváří pro všechny subjekty systému prevence kriminality věcný a finanční rámec na následující období. Za její přípravu a realizaci odpovídá ministr vnitra. Vláda ČR při formování a realizaci politiky prevence kriminality respektuje dlouhodobě mezinárodní doporučení, zejména ze strany OSN. Zkušenosti nabyté realizací opatření prevence

¹⁴¹ MATOUŠEK, O., A. KROFTOVÁ, *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, str. 26

¹⁴² FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2006, str. 10

¹⁴³ Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 12. Kongres osn o prevenci kriminality a trestní justice, Salvador, Brazílie, 12. – 19. dubna 2010 [online], ISBN 978-80-7338-102-8 ©2010 [cit. 2013-09-24]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/377.pdf>

kriminality od roku 1996 jednoznačně potvrdily závěry a doporučení OSN pro oblast prevence kriminality a trestní justice, která je jednou z důležitých agend OSN. Účinná prevence kriminality je základním faktorem při podpoře udržitelného rozvoje. Snižování kriminality a zvyšování bezpečí zlepšuje podmínky pro podnikání a zaměstnanost a umožňuje směřování zdrojů do oblasti socio-ekonomického rozvoje namísto kontroly kriminality. Z etického, finančního ani praktického hlediska není žádoucí ani realizovatelné reagovat na trestnou činnost pouze odstrašováním a justičními prostředky. Zejména programy sociální prevence podporují sociální začleňování okrajových skupin či usnadňují jejich reintegraci. Některé programy pomáhají obětem či jiným zranitelným skupinám, což je dalším aspektem sociálního začleňování. Prevence kriminality není záležitostí spadající pouze do oblasti prosazování práva a trestní justice. Není jen úkolem pouze policie a systému trestní justice: každá politika ovlivňující kvalitu života občanů, zejména rodin, dětí a mladých lidí, zpravidla má na prevenci kriminality vliv. Vzhledem k tomu, že trestná činnost se rodí z více různých faktorů, je nezbytný koordinovaný a víceoborový přístup, v němž mají významnou roli státní orgány na všech úrovních.

Dobře naplánované strategie prevence kriminality snižují kriminalitu a tím i viktimizaci, podporují bezpečnost ve společnosti a zlepšují kvalitu života občanů. Účinná prevence kriminality vytváří dlouhodobý přínos snižováním nákladů souvisejících s oběťmi a systémem trestní justice.

V rámci prevence kriminality mají nezaměnitelnou roli dobře cílená sociální opatření. Sociální prevence povzbuzuje prosociální chování prostřednictvím opatření z oblasti sociální, ekonomické, zdravotní, trhu práce a vzdělávání, se zvláštním důrazem na děti a mládež, a zaměřuje se na rizikové a ochranné faktory spojené s trestnou činností a viktimizací. Jejím úkolem je rovněž působení na rizikové faktory, které přispívají k výskytu kriminálního chování.

Úkolem terapie je objektivní zjištění rozsahu násilného chování, představuje východisko pro určení diagnózy, terapie a rehabilitace dobře provedené vyšetření a stanovení diagnózy. Léčba by měla být komplexní a interdisciplinární. Důležité je, aby na pravidelné terapeutické setkání docházelo nejen dítě jako oběť, ale také rodina, a ostatní osoby, kterých se situace týká. Protože celá rodina, včetně širšího okolí, byla postižena, a proto potřebuje odbornou pomoc medicínskou, psychologickou, výchovnou, trestněprávní a civilněprávní.

Mezinárodní spolupráce

Mezinárodní aktivity České republiky v oblasti prevence kriminality se budou soustřeďovat především na spolupráci v rámci Evropské unie. Ministerstvo vnitra reprezentuje Českou republiku v Evropské síti prevence kriminality (European Crime Prevention Network, EUCPN) zřízené na základě Rozhodnutí Rady 2009/902/JHA. Tato síť stanoví úkoly členských zemí prostřednictvím víceleté strategie s cílem posílit roli prevence kriminality a zefektivnit preventivní aktivity v rámci celé Evropské unie. Jednou z úspěšných aktivit je každoroční vyhlášení a ocenění nejlepšího evropského preventivního projektu (European Crime Prevention Award, ECPA), které umožňuje sdílení a výměnu dobré praxe na poli prevence kriminality v rámci Evropské unie.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Ministerstvo vnitra České republiky. *Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2012 až 2015* [online], ©2011 [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/strategie-prevence-kriminality-na-leta-2012-2015.aspx>

10 PŮSOBNÍ SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Současná společnost je společností příležitostí i rizik, které se výrazně projevují i v socializaci mladých lidí.

Mladí lidé, vyrůstající v této společnosti jsou dnes konfrontováni s odlišným světem, než ve kterém se socializovali jejich rodiče. Životní zkušenosti starších jsou již nepředatelné, svět se dnes zásadně mění už v průběhu jedné generace a musí se učit i generace starší, aby tomuto světu vůbec porozuměla.

Doba socializace předchozí generace byl svět s jasně formulovanými a realizovanými cíly, kde obecný cíl byl rozložen do řady řešitelných problémů. Svět byl chápán jako spojitý celek, kde probíhala socializace směrem k soudržnosti celku, a to vše plánovitě v reálném čase, směřující od nedostatků přítomnosti k budoucnosti. Prosazovala se institucionalizovaná výchova, vedoucí k socializaci do přehledné a stabilní společenské struktury.

Charakteristickým rysem je možnost volby, jako souboru možností, které nejsou determinovány. Každý mladý člověk si uvnitř společnosti tvoří vlastní jedinečnou cestu, která probíhá formou střetů mezi možnostmi jedince a normami společnosti.¹⁴⁵

Východiskem v pluralismu životních projektů musí být vždy pro každého jedince aktuální osobní situace mladého člověka a zohlednění faktu, že každý mladý člověk je tvůrce své vlastní životní cesty.

Místem, kde by mladý člověk měl udělat tuto zkušenost, je především na prvním místě rodina. S jejím současným selháváním je však tento úkol přenášen na pracovníky pomáhajících profesí, kteří jsou často jediní, kdo tvoří mladým lidem pevnou oporu v nejistotě dospívání. Tento fakt proto přináší na sociálně-pedagogické pracovníky nárok umožnit mladým lidem vstupovat do interakcí s individuálními a skupinami, které jsou nositeli hodnot.

V poslední době, zejména vzhledem k nepříznivým tendencím vývoje některých sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, se hledají cesty ke zvýšení efektivnosti výchovně vzdělávacích procesů v rámci systému formálního i neformálního vzdělávání. Přínosné by bylo zavádění předmětů, které by měly přispět k pozitivní socializaci žáků. Požadované

¹⁴⁵ SVOBODA, M. *Sociálně-pedagogické přístupy práce s „neorganizovanou mládeží“ v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež*. České Budějovice, 2007. Diplomová práce.

předměty z kategorie společenskovedního základu zatím ale nemají systémové a tudíž ani legislativní ukotvení v disciplíně sociální pedagogiky, která svojí historií i současným pojetím má k tomuto poslání veškeré předpoklady. Vzhledem k nezbytnosti změn ve výchovně vzdělávacím systému je účelné i v těchto souvislostech uznat sociální pedagogiku, jako společensky významnou oborovou a vědní disciplínu, způsobilou přispět svými specifickými prostředky, formami a metodami sociální edukace a sociální výchovy k harmonizaci vztahů mezi osobnostmi a sociálním prostředím. Sociálně pedagogický pohled na výchovu a vzdělávání může dát příslušným procesům plánování, organizace, operativního řízení i kontroly žádoucí sociální rozměr.¹⁴⁶

Otázka po smyslu individuálního života se stává sociologickým problémem, protože je problémem sociálním: smysl života se utváří ve společnosti, v konkrétním společenství lidí a je na povaze tohoto společenství závislý.¹⁴⁷

Hlavním úkolem sociálního státu je usnadnit občanům plně profitovat z občanských a sociálních práv spojených s právem na minimální ekonomické zabezpečení a právem na zajištění možnosti podílet se na životě společnosti a žít život civilizovaným způsobem podle standardů převažujících ve společnosti. Z témat aktuálních a významných pro sociální pedagogiku tak jsou při řešení sociálních problému relevantní zejména práce sociálních pedagogů v terénu, sociálně výchovné působení v minoritních a rizikových pospolitostech, práce s komunitami, dobrovolnická práce a metody sociálně výchovného působení.

Je třeba konstatovat, že sociální pedagogika je vědou, jež je aktuálně ve fázi progresivního rozvoje, což souvisí především se skutečností, že se zabývá otázkami, které provázejí současnou společnost na každém kroku, respektive problémy, které pro tuto společnost představují určité ohrožení.¹⁴⁸

Jedno z užších pojetí vymezuje sociální pedagogiku jako „široký okruh problémů spjatých s výchovným působením na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny mládeže a dospělých“.¹⁴⁹

¹⁴⁶ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 9 - 10

¹⁴⁷ PETRUSEK, M. *Společnost pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, str. 19

¹⁴⁸ PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky: Úvod do studia oboru*. Praha: Portál, 2006, str. 87

¹⁴⁹ PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky: Úvod do studia oboru*. Praha: Portál, 2006, str. 88

Jedním z významných vymezených úkolů sociální pedagogiky je „poskytovat pomoc v adaptaci na náročné životní podmínky těm jedincům a skupinám, které se vyznačují rizikovým chováním“.¹⁵⁰

Z hlediska sociální pedagogiky je definována pomoc jako aktivní účast při řešení konkrétní životní situace, a to s konkrétním cílem, který vyplývá z daného ohrožení nebo nouze. Je to soubor činností, kterými projevuje snaha kompenzovat odhalené nedostatky, tj. aktivizovat člověka a pomáhat mu zajistit sociální i psychickou stabilitu a sociální nezávislost, tedy zkvalitnit jeho život.¹⁵¹

Pokud je sociální pedagogika koncipována jako životní pomoc lidem, kteří se ocitli v nouzi, tj. v situaci, kterou sami dost dobře nemohou, či snad neumějí řešit, nabízí sociální pedagogika poměrně široké spektrum metod.

K odstranění těchto nedostatků mohou pomoci poradny a vzdělávací centra řízená charitativními organizacemi a úřady práce.

Cílem je především poskytovat odborné rady jak situaci vyřešit vlastními prostředky a v mezích zákona.

Může se jednat i o sféru sociálního poradenství poskytovaného klientům úředníky probační a mediační služby, v jehož rámci by bylo možno uplatnit vedení pachatelů trestných činů k posílení vlastních kompetencí (ve smyslu přetváření hodnotového systému, uvědomění si vlastní svobody rozhodování), plánování dalších životních perspektiv se zaměřením na seberealizaci.

10.1 Sociální práce a sociální pedagogika

Důsledkem postmodernismu byl vznik moderní sociální práce. Sociální práce je založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti.

Sociální práce se stále více specializuje, ale i přes tuto snahu příjemci její pomoci neubývají. Pozitivním aspektem může být představa, že se lidstvo humanizuje, když se péče o potřebné tak výrazně profesionalizovala. Na druhou stranu zažíváme určitou skepsi

¹⁵⁰ BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, Public promotion, 2008, str. 41

¹⁵¹ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, str. 135

z mizejících rodinných a komunitních vazeb a sociálních sítí, které dokázaly přirozeně zachytit řadu lidí v nouzi, počínaje seniory, přes děti bez rodičů, po nemocné.¹⁵²

Je především v kompetenci sociálních pracovníků, aby se daným problémům současné společnosti věnovali a ovlivnili celkový vývoj společenské situace. Úloha sociálního pracovníka v aktivní obraně je poskytnutí pomoci klientovi, podpořit jeho správné rozhodnutí bojovat proti psychickému stresu. Sociální pracovník může vést klienta ke správnému sebevědomí, k asertivitě. Může pomoci vyhledávat svépomocné skupiny, ve kterých jeho klient může najít oporu. Velmi vhodné je využít při aktivní obraně svoje schopnosti a profesionalitu, svoji chuť se vzdělávat a naučit se správně řešit konflikty, zvládat stres. Etický kodex ho předurčuje ke službám společenství, což znamená napomáhat ke slušnosti a zdvořilosti, kterou by měl být příkladem pro ostatní. Kvalitní sociální pracovník nevybavuje vše za svého klienta, naopak se snaží přesvědčit jej o jeho kvalitách, schopnostech opřít se o sebe samého. Důležitá je úloha správně vnitřně motivovat klienta a spojit v jeho nitru osobní cíle s jeho schopnostmi.¹⁵³

Sociální práce je vymezena řadou témat, které souvisí se změnami a vývojem společnosti. Alarmujícím problémem spojujícím sociální pedagogiku a sociální práci je extremismus. Jednou z příčin může být inklinace společnosti ke konzumnímu způsobu života a ke konformitě představované spíše touhou mít se dobře než se angažovat ve prospěch ideálů a pozitivních společenských změn. Mezi další příčiny patří tlak globalizované společnosti na úspěšnost jedince, zejména v oblasti postavení a financí, což vede k tomu, že početná skupina dospělých tráví většinu času v práci a nemá prostor (posléze ani kompetence) pro výchovu dětí, kterou mnohdy suplují média, zejména počítačové hry a další činnosti spojené s tímto fenoménem.¹⁵⁴

Abychom mohli vytvořit vhodné strategie řešení, měli bychom se orientovat v problémech společnosti, dokázat je pojmenovat a hledat příčiny, které je vytvářejí. Sociální práce je úzce provázaná se sociálními patologiemi.

Aktuálním tématem je migrace, soužití menšin a většinové společnosti a v této souvislosti i deprivace vlivy velkých měst, chudoba a bída, téma ženských práv a tenderu, téma nezaměstnanosti a diskriminace. Aktuálním tématem je i oblast dětských práv. Děti patří

¹⁵² GULOVÁ, L. *Sociální práce*. Praha: Grada Publishing, 2011, str. 9

¹⁵³ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 105

¹⁵⁴ GULOVÁ, L. *Sociální práce*. Praha: Grada Publishing, 2011, str. 20

k nejohroženějším skupinám, mnohé z nich jsou zanedbávány a týrány svými příbuznými, stávají se oběťmi násilí a dětské prostituce, jsou využívány jako levná pracovní síla. Současně se prosazují diskuse o sociálních právech občanů, diskuse o tom, na co mají nárok, včetně nároku na vzdělání, k práci, svobodnou volbu. Zaznívá výrazná snaha o dosažení rovnosti příležitostí a rovnosti přístupu k výsledkům práce. O svá práva se hlásí lidé s odlišnou sexuální orientací. Objevují se témata spojená se stářím, neboť v populaci západní civilizace přibývá seniorských skupin. Další témata pak vymezují lidi s různými psychickými a fyzickými handicapami.¹⁵⁵

Sociálně-pedagogický přístup je takový způsob doprovázení mladých lidí, který se odehrává v sociálním prostoru mladých se záměrem utváření a případné změny jejich životního způsobu. Jde především o pomoc a podporu při vytváření a změně životního způsobu, o pomoc zorientovat se v hodnotovém chaosu postmoderní společnosti a o pomoc při řešení konfliktů při interakci osobních možností s normami společnosti.¹⁵⁶

Sociálně-pedagogický přístup je zároveň přístupem výchovným, a proto hovoříme o záměru směřem k utváření životního způsobu. Ten zde chápeme jako široký komplex činností a vztahů, jimiž lidé a sociální skupiny uspokojují své potřeby a rozvíjejí své možnosti. Zároveň je i komplexem vztahů, které v tomto procesu vznikají, včetně s nimi spjatých hodnot, norem a idejí.

Sociálně-pedagogická práce spočívá v pomoci vyrovnávat vznikající rizika a konflikty a spolupracovat na přeměnách společnosti. Sociální pedagogiku obecně definovat nelze, neboť je hraničním oborem. Velmi blízko má sociální pedagogika k etopedii, oboru speciální pedagogiky zaměřené na výchovu a vzdělávání osob, u nichž běžné způsoby příznivého ovlivňování psychosociálního vývoje selhávají.

Sociální politika

Další významnou disciplínou, která má úzkou provázanost se sociální prací a se sociálními patologiemi, je sociální politika. Vazba sociální práce na sociální politiku je evidentní. Sociální politika vytváří rámec pro naplňování sociální práce. Sociální politika je uvědomělá a záměrná činnost státu v sociální sféře.

¹⁵⁵ GULOVÁ, L. *Sociální práce*. Praha: Grada Publishing, 2011, str. 15

¹⁵⁶ JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004, str. 361 - 367

Sociální politiku lze definovat mnoha způsoby, v podstatě se jedná o určitá pravidla, která jsou nastavena v dané společnosti a jejím cílem je řešení a zmírňování sociálních problémů společnosti. Snahou je nastavit mechanismy společnosti co nejideálněji, vytvořit program sociální spravedlnosti a její hodnotový systém vychází ze solidarity a sociálního citění.¹⁵⁷

10.2 Rizikové faktory dnešní společnosti

Na přelomu 20. století byly považovány za sociálně patologické jevy sebevražda, alkoholismus, homosexualita, prostituce, rozvodovost, nezaměstnanost a válka, později narkomanie, drogové závislosti, násilí a agresivita. V našich podmínkách se začíná zabydlovat přesvědčení, že jsou nevyhnutelné, stanou se součástí naší kultury a v procesu socializace si mladí lidé v podobě různých vzorců a norem chování začnou násilí osvojovat od útlého dětství. Pro charakteristiku sociální deviace je nezbytné vystihnout určitý specifický stav společnosti, ve které přestávají platit sociální normy a zákony; tomuto stavu se říká anomie a znamená bezzákonnost. Jevy označované jako nenormální po čase vnímáme jako normální.

Dnešní společnost je mnohdy považována za kvalitativně odlišnou ve srovnání s minulostí. Je označována přívlastkem postmoderní. Vznikala na základech moderní etapy společnosti. Bývá mnohdy charakterizována jako pluralistická. Pojem postmoderní společnost označuje duchovní a společenské klima současné lidské společnosti. Je tu patrná snaha o reflexi. Tato společnost je proti uniformitě. Často i proti všem fungujícím nástrojům společenské kontroly. Odmítá absolutno v jakékoliv oblasti. S problémy označenými sociální patologií se však společnost setkává od svého vzniku. I když se dikce různí, obsah zůstává. V průběhu společenského vývoje dochází ke změně kvantity i kvality obsahu a formy projevu. V současné době se potýkáme s růstem počtu lidí a s tím souvisejícím růstem sociálních nerovností.

Vývoj společnosti sebou přináší i procesy modernizace současně doprovázející i narůstající anonymitu. Je znepokojivé, že narůstá četnost postojů, zejména z řad těch úspěšných, kteří z tíživé sociální situace viní jen jejich nositele. Označení jedinci postupně vytvářejí sociálně vyloučené komunity a připravují podmínky pro sociální kolizi.

¹⁵⁷ GULOVÁ, L. *Sociální práce*. Praha: Grada Publishing, 2011, str. 18

Život v postmoderní době má své pravidla a cíle. Charakteristické znaky postmoderní společnosti a její samotný proces postmoderního jevu podléhá neustálým myšlenkovým změnám, které se vzájemně prolínají a střídají.

Sami lidé postupem času určili, co považují za správné a standardní chování. Stejně tak určili, co je v lidském chování nepřijatelné, jakým způsobem bude stíhané a trestané. Účelem je zajištění takového chování, které by vedlo k relativní stabilitě společenských jevů.

Doba, ve které žijeme je mnohým nesrozumitelná, pro mnohé nepřehledná. Je provázána závažnými ekonomickými a technickými změnami, charakteristická sociálními problémy. Situaci zvýšené zranitelnosti je u dětí také odpadnutí ze standardní vzdělávací dráhy, u mladých lidí pak nezaměstnanost. Také období přechodu od vzdělávání k zaměstnání je náročné na adaptaci. Dítě je během dlouhého období adolescentního moratoria odpojeno od sféry ekonomiky a trhu práce. Až v momentě, kdy vzdělávací dráhu končí, je náhle konfrontováno s požadavky tržního mechanismu. Hodnota nekvalifikované práce je na trhu práce tak nízká, že je mnohdy přitažlivější nepracovat a nechat se podporovat sociálním státem. Nezaměstnanost otvírá mládeži prostor k aktivitám, které mohou jiné lidi ohrožovat.¹⁵⁸

Společnost v současné době prochází řadou proměn. Rychlý rozvoj vědecký i společenský, začleňování do evropských struktur, globalizace, změny výchovného klimatu sociálního prostředí, vznik informační společnosti, touha po pokroku a hon za uspokojením životních potřeb a civilizační determinanty zvyšují nároky kladené na současnou generaci. Vzrůstá obtížnost integrovat se do společnosti a nalézat individuální prostor s prosociálním zaměřením.¹⁵⁹

Kriminogenní faktory v oblasti politické a ekonomické

Oblast ekonomiky bývá širokým polem vzniku a působení celé řady kriminogenních faktorů. Předčasná dekriminalizace činů spočívajících v neodpovědném nakládání se státním majetkem a úplné zhroucení kontrolních mechanismů byly hlavní příčiny, které

¹⁵⁸ MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi-specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, str. 268

¹⁵⁹ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 19

umožnily téměř bezrizikové obohacení jednotlivců i skupin hospodářských pracovníků státních podniků nebo pseudoakciových společností na úkor společenského vlastnictví.

Přechod na tržní hospodářství přinesl i nové formy páchání hospodářské kriminality. Také liberalizace cestování a uvolnění mezinárodních vztahů ovlivnilo kriminalitu.

Politika ovlivňuje celý společenský život, zejména tvorbu a realizaci práva, ekonomické podmínky života společnosti i výchovný systém a to buď pozitivním, nebo negativním způsobem. Negativní působení politiky pak může vyvolat sociální nepokoje vedoucí až k protiústavní činnosti, rasismu, terorismu, ale také k násilné a majetkové trestné činnosti a celkovému růstu kriminality. Velmi významným politickým faktorem je i právní řád státu. Předlistopadové období se vyznačovalo nízkou úrovní právního vědomí občanů, neboť předchozí režim zákony často obcházel. Osvojování si právního vědomí v současné době je komplikováno nízkou úrovní vědomí mravního.

Negativně působí četné mezery v legislativě, které poznamenaly řadu odvětví našeho života, především však privatizační proces. Právní řád se po roce 1989 podstatně změnil, došlo k přijetí celé řady nových zákonů a obrovské novelizaci původních právních norem.

Právní řád se stával nepřehledným, chaotickým a ve společnosti se rozrůstal despekt k právu a zákonům, což ještě více oslabilo otřesené právní vědomí. Odborníci upozorňovali, že přestože je takový stav svým způsobem příznačný pro každé období převratných společenských změn, nebude-li se proces přeměny uskutečňovat s přísným respektováním zákonných pravidel, nepřispěje k jistotě vlastnických ani jiných vztahů, ani k vytvoření funkčního tržního hospodářství, ale naopak povede jen k dalšímu růstu kriminality. Postupně se odstraňují největší rozpory a mezery v právním řádu a přesto, že rekodifikace právních norem není dokončena, je v současné době náš právní řád v podstatě stabilizován. Nesystémový přístup v budování právního řádu počátkem devadesátých let však jednoznačně přispěl k růstu kriminality.¹⁶⁰

Po roce 1989 se lidé zcela nepřipraveni ocitli v podmínkách otevřené společnosti. Do popředí se dostala snaha co nejrychleji zbohatnout a dosáhnout úspěchu, přičemž úspěch byl ztotožňován buď s mocenským postavením, nebo se získáním materiálních statků. Na jedné straně vznikla úspěšná podnikatelská vrstva, na druhé straně velké skupiny lidí klesají na nižší životní úroveň, než na jakou byli po řadu let zvyklí. Tato

¹⁶⁰ Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 83

situace vede u části populace při nedostatku vnitřních zábran k napodobování úspěšných vzorů často za pomoci kriminálního jednání. Stav pasivity vyvolaný komunistickým režimem byl vystřídán dehumanizací společenských vztahů, uvolněním emocí, pudů a egoismu. Nejcennější morální vlastnosti a hodnotové systémy se budují dlouho, ale k rozšíření těch nežádoucích stačí krátké období.

Působení médií

Součástí sociálních souvislostí života tvoří všudypřítomné působení médií masové komunikace, která stále více ovlivňuje náš život. Skrze působení médií vstupuje do našich životů globální rozměr, stáváme se účastnými dějů, daleko přesahujících individuální rozměr života.¹⁶¹

Příjem informací z médií má vliv na naši povahu, inteligenci, rozhled, na naši přejícnost nebo sobectví, citlivost nebo otupělost, ušlechtilost nebo zhovadilost. Přitažlivost médií stoupá, zejména televizní pořady spojující násilí a zábavu. Člověk naší doby tráví před obrazovkou stále více času a je stále více pod jejím vlivem. Ztrácíme tak postupně svůj vlastní svět a žijeme v syntetickém světě médií. A to představuje velké nebezpečí naší doby. Audiovizuální média změnila celý náš způsob života. Nese to s sebou vážná nebezpečí pro duševní a mravní vývoj dětí, jsou ohroženy lidské vztahy v rodinách, mezi přáteli, i jinde.

Naše zákonodárství do jisté míry zabraňuje tomu, aby se do našich médií nedostávaly nevhodné programy pro děti a mládež, které by mohly ohrozit jejich mravní nebo duševní vývoj. Od šesté hodiny ranní do desáté hodiny večerní by se na obrazovkách neměly uveřejňovat pornografické scény tak brutální, že jejich nevhodnost je naprosto zřejmá. Trestní zákon v § 205 zahrnuje i vystavování pornografických časopisů tam, kde je mohou vidět děti a mladiství. Perverzní fotografie spojené s krutostí nesmí být uveřejněna nejen v televizním vysílání, ale ani v tisku nebo v půjčovnách videokazet. Velké finanční zisky ovšem v mnoha případech prolamují nastavená pravidla a zákony proto někdy zůstávají jen na papíře, zvláště když se veřejnost a různé organizace, které mají ochranu duševního a mravního vývoje mládeže ve svém programu nedožadují, aby se dodržovaly. Zákony postihují jen ty nejhrubší prohřešky proti slušnosti a proti duševní pohodě a mravnímu

¹⁶¹ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, Publishing, 2007, str. 65

vývoji dětí. Není možné zakázat nevkus, hrubost, sprostotu a zejména hloupost, ta je odjakživa neprůstřelná.¹⁶²

Násilí na obrazovce

Největší hrozbu představuje pro děti a mládež mediální násilí. Jednak proto, že předváděné scény bývají příliš krvavé a kruté, drastické až sadistické, jednak proto, že nespravedlivé zločinné násilí ve filmech vítězí a bývá líčeno se sympatií.¹⁶³ Vedle prokazatelného vlivu televizního násilí na agresivitu dětí a mládeže ovlivňují dnešní masová média dospívající i propagací idolů, jejichž chování je často za hranicemi normality, někdy i za hranicemi zákona. Vliv problematických vzorů je tím větší, čím menší je vliv rodiny.¹⁶⁴

Televizní pořady pro děti jsou poměrně nevinné. Je prezentováno méně vražd, méně krve. Ale přesto se prezentuje v pořadech pro nejmenší nejvíc násilí. Násilí je podáváno v odlehčené podobě rvaček, výprasků, nadávek. S ohledem na věk diváků neznamená, že je méně škodlivé. Jedná se o násilí označená jako přiměřené věku. Od předškolního věku se tak formují řady diváků akčních filmů.

Žijeme v kultuře, v níž je utrpení zlehčováno a násilí oslavováno. Citový a rozumový vývoj dětí nezůstane bez následků. Kriminalita mládeže stále roste. Propagace surovosti, která zaplavila média a trhy se na tomto faktu velkou měrou podílí.

Děti obojího pohlaví, každého věku, každé rasy z každé společenské vrstvy, na každém stupni inteligence mohou být nepříznivě ovlivněny sledováním násilných pořadů na obrazovce.

Násilí na obrazovce především láká k praktickému napodobení. Současně oslabuje jejich schopnost soucitu a probouzí se v nich zalíbení v destruktivitě. U některých dětí může naopak vést k bázlivosti, k přílišnému strachu a ke zbabělému chování. I toto chování je nebezpečné. Odolnost dítěte je závislá na bezpečném citovém zázemí. Ve vztahu k dospělým pak může uspišit provedení násilného trestného činu.

Nezanedbatelný vliv mají také neformální organizace (dobrovolné, zájmové) a způsob trávení volného času. Neúčinnost vlivu rodiny a školy bývá mnohdy doprovázena zesíleným vlivem živelně vytvořených skupin, v nichž se objevují protiprávní normy

¹⁶² ŘÍČAN, P., D. PITHARTOVÁ. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál, 1995, str. 15

¹⁶³ ŘÍČAN, P., D. PITHARTOVÁ. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál, 1995, str. 61

¹⁶⁴ MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi-specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, str. 268

chování, které nezdědka přerůstají v trestnou činnost. V současnosti, kdy narůstají poruchy ve fungování rodiny, sílí i působení negativních podmínek rodinné výchovy. K tomu stavu přispívají i masové sdělovací prostředky a „umělecká díla“ propagující násilí, nevázaný sex apod. (napodobování vzorů).

Kriminogenní faktory v oblasti kulturní úzce souvisejí s oblastí výchovy. Výsledkem jejich působení je i určitý systém životních hodnot a jejich preference. Vedle rodiny a školy ovlivňují jejich tvorbu i celý systém společenských institucí, principy společenské morálky a její praktické uskutečňování (např. náboženství).¹⁶⁵

Vliv masmédií ve společnosti spoluvytváří atmosféru strachu ze zločinu prostřednictvím nadměrné prezentace násilí. Objevují se senzační případy, avšak zpravodajství je přitom nezdědka vzdáleno realitě. Mnohdy chybí zasvěcený pohled na příčiny páchaní násilných trestných činů a zobrazení jejich bolestivých a strastiplných následků očima oběti. Občané pak násilí verbálně odmítají, ale současně jsou jím fascinováni a považují je za napínavé a zajímavé.¹⁶⁶

Přibývá lidí, kteří tráví před obrazovkou většinu svého volného času. Tato přitažlivá a snadno dostupná zábava vytlačuje z jejich života mnoho cenného, aktivní způsoby trávení volného času, brzdí rozvoj řeči a představivosti, potlačuje tvořivost a družnost, oslabuje citové vztahy a tím je ochuzuje. Tomuto nebezpečí podléhají neurotici, lidé s nižším vzděláním a samozřejmě i děti, pokud jsou ponechány samy sobě. Zkreslený a ochuzený obraz světa dostihuje především děti. Zejména těm, kteří se teprve učí odlišovat skutečnost od televizního obrazu hrozí, že si vytvoří falešný obraz světa, kterého se budou později jen těžko zbavovat. Před televizními obrazovkami zakrňuje jedna z nejkrásnějších schopností, která ke svému rozvoji potřebuje ticho a klid: tvořivá představivost.¹⁶⁷

Mravnostní kriminalita

Podstatou této kriminality je ukájení pohlavního pudu formami, které společnost netoleruje. Znásilnění a pohlavní zneužívání patří k trestným činům s vysokou

¹⁶⁵ Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 83

¹⁶⁶ Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 196

¹⁶⁷ ŘÍČAN, P., D. PITHARTOVÁ. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál, 1995, str. 30

společenskou nebezpečností, protože zasahují do oblasti důstojnosti člověka a do zdravého vývoje mládeže. Nelze opomenout ani možné důsledky promítající se do psychiky, zdraví či morálky osob, na kterých byl spáchán trestný čin. Zde je možné dlouhodobé nebo dokonce trvalé psychické poškození oběti – strach, úzkost, deprese, pocit bezmocnosti.

V rámci mravnostní kriminality lze rozlišit: trestné činy směřující proti svobodě rozhodování v pohlavních vztazích, trestné činy ohrožující zdravý vývoj mládeže, trestné činy směřující proti zásadám morálky v pohlavních vztazích.

Míra objasňování mravnostních trestných činů je poměrně vysoká. Pachatelé se vyznačují značnými odlišnostmi z hlediska věku, úrovně vzdělání, kulturnosti, rysů osobnosti, sociálního původu, mravních kvalit, společenského postavení, závislosti na alkoholu. Mravnostní trestné činy patří k oněm, jež se vyznačují vysokou latencí. K důvodům latence řadíme obavu ze msty pachatele, stud před přáteli a v neposlední řadě nechť podrobit se vyšetření a výsledku.

Sexuální trestné činy mohou vycházet z narušeného sebevědomí a sebeidentity pachatele. K osobnostní výbavě pachatelů sexuálních trestných činů často patří snížená schopnost postihovat společenskou realitu v plné šíři a dimenzích.

Soudní rozhodování týkající se špatného zacházení s dítětem bývá ztěžováno neexistencí přímých důkazů, obtížemi při získávání jasného a spolehlivého svědectví dítěte a hrozbou emočního traumatu, které může být vyvoláno tím, že dítě bylo nuceno svědčit proti svému rodiči, případně proti jiné blízké osobě. Necitlivé vyšetřování případu zneužívání a týrání může být právem označováno za druhotné poškozování oběti (sekundární viktimizaci).¹⁶⁸

Závislost a zneužívání psychoaktivních látek

Život ve městech, kam se během industrializace přesunula velká část obyvatel venkova, dává mladým lidem mnoho příležitostí k rizikovému trávení volného času. Mladým lidem jsou bez velkých překážek dostupné různé typy návykových látek.

Návyková látka je každá chemická látka, která mění psychický stav a na kterou se může vytvořit návyk a závislost. Zneužívání může vést k rozvoji duševních a behaviorálních poruch, k poškozování zdraví v oblasti somatické nebo psychické.

¹⁶⁸ MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi-specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, str. 29

Syndrom závislosti lze definovat jako soubor psychických (kognitivních, emočních, behaviorálních) a somatických změn, které se rozvinuly v důsledku opakovaného užívání psychoaktivní látky.¹⁶⁹

Na závislostní chování a škodlivé užívání psychoaktivních látek je nutno hledět jako na nemoc, z hlediska medicínského a psychologického vzhledem k jednotlivci a rovněž jako na patologii (nemoc) celé společnosti z hlediska sociologického.

Při vzniku různých závislostí se nejedná pouze o vznik závislostí jako takových. Je možno vysledovat mimo jiné taktéž vznik a vývoj kriminální kariéry u dětí a mládeže, kde zneužívání návykových látek bývá velice často průvodním jevem jejich další různorodé delikventní činnosti. Na negativní důsledky sociálně patologických jevů u dětí je třeba včas a kvalifikovaně reagovat. Jedním z hlavních cílů je výchova a zvyšování právního vědomí mladé generace. Zneužívání návykových látek obecně, a především pak u dětí, je závažný fenomén dnešní doby, na který je třeba pružně reagovat a efektivně jej řešit. Je zde nezbytná součinnost všech zainteresovaných subjektů, do jejichž kompetence tento problém zasahuje. Aktivita jsou zaměřeny především na eliminaci takovýchto sociálně patologických jevů u dětí. Včasná intervence, na níž se subjekty zúčastněných institucí mohou nemalou měrou podílet, má na tomto místě jistě smysl. Za pomoci kvalifikovaných zásahů do tzv. nevyzrálé osobnosti lze dosáhnout žádoucích výsledků ve smyslu budoucího zdravého a bezkonfliktního vývoje jedince.¹⁷⁰

Návykové látky a kriminalita

Již na samém počátku historie lidské společnosti jsou zaznamenávány snahy lidí nacházet látky, které by zmírňovaly bolest, léčily různé choroby, a které po požití vyvolávají pocity štěstí a blaha. Omamné prostředky provázejí tedy člověka celým jeho vývojem k jeho pomoci i záhubě. Jejich užívání vyvolává závislost psychickou i fyzickou. V posledních letech se návyk na tyto látky rozrostl ve většině zemí a je provázen nejen vážným ohrožením zdraví společnosti, ale i rostoucí kriminalitou. Tradiční a legální drogou naší střeoevropské kultury je alkohol.

Požívání alkoholu je nebezpečné i pro to, že je často předstupněm k zneužívání jiných drog. Pokud jde o vztah alkoholu k trestné činnosti, statistické údaje dokumentují, že

¹⁶⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004, str. 548

¹⁷⁰ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 148

kriminalita páchaná pod vlivem alkoholu představuje vážný problém kriminality celkové. Alkohol jako kriminogenní faktor v genezi konkrétního trestného činu působí buď bezprostředně, nebo zprostředkovaně.

Pokud jde o metody prevence, existuje celá řada zkušeností. Strategie počítá v oblasti primární prevence s omezováním nabídky alkoholu. Počítá se snižováním poptávky (reklama alkoholu, zdravotní výchova). V oblasti sekundární a terciární prevence je třeba zavádět diferencované formy prevence zaměřené k rizikovým skupinám.

Preventivní opatření realizované sociální sférou, směřující k omezení poptávky, jsou obsaženy v celostátním programu prevence kriminality, který je orientovaný ke snižování počtu drogově závislých a k zastavení poklesu jejich věku.

Koordinaci činnosti státních i nestátních orgánů a organizací, kteří se zabývají protidrogovou prevencí, zajišťuje Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky.

Přes veškerá pozitivní úsilí organizované na regionální i celosvětové úrovni s téměř již stoletou tradicí, dochází v posledních letech k rapidnímu nárůstu nabídky i zneužívání návykových látek.¹⁷¹

Sociální důsledky alkoholové závislosti

Alkoholismus je značnou zátěžovou situací pro celou rodinu. Abnormalita vztahů, rozvoj různých obranných mechanismů vede k celkové deprivaci a devastaci vzájemných vazeb a vztahů. Jedinec závislý na alkoholu není schopen plnit rodičovské role a funkce psychologické, sociální a ani materiální. Alkoholismus je spojen se ztrátou pracovního výkonu, následnou ztrátou pracovních dovedností a zejména návyků potřebných k výkonu řádného a trvalého povolání. Konečným stadiem je ztráta zaměstnání a sociálních vztahů s ním spojených. Dojde-li k překročení normy užívání alkoholu, začne být závislý jedinec předmětem sociálního stigma.

Sociální důsledky závislosti na nealkoholových psychoaktivních látkách

Tolerance většinové společnosti vůči zneužívání drog je oproti alkoholu mnohem nižší (téměř nulová). Kromě přijetí vzorců chování, typických pro tuto subkulturu, je nebezpečím ztotožnění se s jejich hierarchií hodnot, jejich zvnitřnění jedincem

¹⁷¹ Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 197

ve skutečnosti znamená snížení šancí na změnu tohoto asociálního životního způsobu na minimum. Závislost na drogách vede dále velmi často k delikvenci, kriminálnímu chování. Trestná činnost je v naprosté většině těchto případů sekundárním problémem v případě úspěšné léčby a abstinence k její recidivě později nedochází.¹⁷²

Kriminalita etnických menšin

V každé společnosti existují různé druhy minorit (menšin), např. etnické, rasové, politické apod., které jsem navzájem velice odlišné. Menšiny se s větší pravděpodobností stávají předmětem různých předsudků o diskriminaci. Navíc v průměru mívají nižší úroveň vzdělání a nižší sociální status. Jejich hodnotová orientace může být ve velkém nesouladu s hodnotami, jež určují život většinové společnosti. Mladí lidé náležející k těmto skupinám si vytvářejí svou subkulturu, která může být nepřátelská vůči většinové společnosti. Je proto v zájmu celé společnosti, aby menšiny, které v ní žijí, se do ní vhodně integrovaly. Samostatná integrace je však dlouho dlouhodobý a složitý proces.

Společnost se často zajímá o minority etnické, popř. rasové, které jsou její stabilní součástí, ale i o minority, které zde žijí přechodně, či po nepřilíš dlouhou dobu. Některými problémy vážícími se na vztah minority a majority jsou např. vyšší míra nezaměstnanosti členů minorit, jejich větší sociální patologie včetně zvýšené kriminality menšin, ale současně též jejich větší míra viktimizace ve srovnání s majoritní populací. Jednou z forem extrémního vyjádření předsudků vůči menšinám mohou být organizované skupiny osob z majoritní populace, které se tak samy stávají menšinami a které často násilně vyjadřují svůj postoj některým minoritním skupinám (např. skinhead vůči Romům).

Vliv na kriminalitu minorit má tedy patrně – vedle nepříznivého postavení menšin ve společnosti – též negativní vztah společnosti k nim, který teprve sekundárně působí v osobnostní rovině na deformaci a může vést ke kriminalitě.¹⁷³

10.3 Eliminace patologických jevů prostřednictvím koncepce tvořivé resocializace

Využitím poznatků z teoretické i praktické disciplíny resocializační pedagogiky lze eliminovat sociopatologické jevy. Věnuje se jedincům, u kterých se vyskytne defekt

¹⁷² FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2006

¹⁷³ Ministerstvo vnitra České republiky [online]. MV©2010 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z <http://www.mvcr.cz/>

v socializačním procesu. Věnuje se tedy těm kategoriím osob, které vykazují z různých důvodů sociální nepřizpůsobení, sociální vykojení a antisociální chování. Patří sem i takové skupiny, kde se proces socializace a výchovy prostě nepovedl. Tito lidé jsou také vnímáni jako odchylní se od normy. Soubor pedagogických postupů, které mají resocializační charakter má jedince opět dostat do společensky uznávaných norem, následně převychovat jedince do takových projevů chování, které budou garancí optimálního zespolečenštění. S tím také souvisí otázka hodnot a norem. Ambicí resocializační pedagogiky je modifikovat parametry jedince a eliminovat problematické, škodlivé, patologické prvky jak pro jedince, tak pro společnost. Z hlediska pragmatismu je resocializace metodickým procesem převýchovy reality. Resocializační pedagogika je vnímána jako samostatná vědecká disciplína o problematice patologického chování a jeho nápravě.¹⁷⁴ Resocializační pedagogika má biodromální charakter – její záběr jde přes celou životní dráhu jedince. Nejnovějším trendem resocializační pedagogiky je vykrystalizování tzv. tvořivé socializace či tvůrčí. Představuje kreativní resocializační činnost využívající vypracovaných metod sociotechnických a napomáhajících. Jejím úkolem je změnit individuální a sociální parametry identity jedince sociálně narušeného.

Staví se do protikladu s postmodernismem a postmoderním uvažováním. Postmodernismus je příčinou sociálního vykojení. V procesu tvořivé resocializace tedy dochází ke sporu s postmodernismem. Postmodernismus má bezesporu vliv na každý lidský osud. Někteří tuto skutečnost nezvládli a deviovali. Pedagogický optimismus však musí být v resocializační pedagogice dominantním principem. Tvořivá resocializace ale není alternativou ke klasické resocializační pedagogice, ale doplňuje ji o nové dimenze a kontexty. Dokáže se dívat na sociální nepřizpůsobení z jiné perspektivy. Tvořivá resocializace je vícedimenzionální a zohledňuje všechny existenční parametry jedince ve vztahu k jeho sociálnímu fungování jako bio – psycho – socio – spirituální osobnosti a jeho člena společnosti a různých sociálních skupin.¹⁷⁵

Prevence

Pokud se začnou vyskytovat ve společnosti sociálně-patologické jevy, je nutná regulace pomocí zákonů. Je pouze na nás do jaké míry využijeme právo v rámci sociální prevence.

¹⁷⁴ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 80

¹⁷⁵ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 83

Můžeme se jím nechat omezovat nebo je budeme brát jako výhodu. Nastolený řád v rámci sociálně – patologických jevů ve společnosti je však nutný. Tuto důležitou skutečnost si uvědomujeme tehdy, pokud se začíná vytrácet. Pokud projevujeme zájem na tom, aby společnost, ve které žijeme, byla klidná a spokojená, musíme udělat všechno pro zamezení výskytu nežádoucích jevů.

Pokud se již ve společnosti sociální problémy vyskytují, je jen velmi málo pravděpodobné, že je odstraníme jen zákonem a právem.

Sociálně – patologické teorie vycházejí nejčastěji z předpokladu, že ve společnosti existují dlouhodobé strukturální nedostatky, které členy společnosti různě postihují. Nejefektivnějším způsobem boje proti těmto sociálně-patologickým jevům v současné postmoderní společnosti je odstraněním společenského zla a jeho prevence. Jde o odstranění toho, co v sociální práci nazýváme sociální patologií. Všechny tyto nežádoucí účinky postmoderní společnosti se dotýkají dětí, tak i mládeže a dospělých.¹⁷⁶

Nejlepší cestou k řešení sociálně patologických problémů je systémová prevence. Jedná se nejenom o úkol edukační, výchovný, ale o úkol každého z nás. Je v našem zájmu vytvořit dobré společenské klima, založené na sociálním smíru a udržení sociálního smíru nemůže být postaveno na násilí. Proto je nutné hledat takové cesty, které by sociální disharmonii a sociálnímu neklidu pokud možno předcházely. Změna musí začít od jedince. Pojmout jeho výchovu a vzdělávání tak, aby prožíval pokud možno dobrý život, v dobré společnosti. „Těm, kteří neumí, je třeba říci jak, těm co nemohou, je třeba pomoci. A ty co nechtějí, je třeba přinutit k respektu norem daných právním řádem a základními etickými principy.“¹⁷⁷

Otázka proč se lidé odchylují od normy je motem sociální patologie. Biolog řekne, že lidské chování je závislé na biologických parametrech osobnosti (genetika, dospívání, stárnutí, fyziologické mechanismy), psycholog se zaměří na psychologickou podstatu osobnosti, regulační mechanismy osobnosti, vnitřní složky osobnosti apod. Sociolog hledá sociální determinanty deviace a pedagog se všemu tomu diví, proč je dítě tak zlé, nehodné,

¹⁷⁶ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 45

¹⁷⁷ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 14

problematické a často to uzavře, že to s ním půjde už celý život a v tom má často pravdu.¹⁷⁸

Je složité odhadnout do jaké míry a jakým způsobem je možné zpomalit či odvrátit vývoj společnosti směrem ke stále rozšířenějším sociálně-patologickým jevům. V možnostech společnosti není možné zabezpečit likvidaci sociálně patologických jevů. V současném chápání a při momentální společenské atmosféře je možné zabezpečit prevenci pohledem negativních faktorů postmodernismu jako sociálně-společenských jevů. Aby sociálně-patologické jevy v postmoderní societě neovlivňovaly lidstvo, je potřebné hledat alternativní řešení na zmírnění, případně na její odstranění. Je potřebné se zabývat analýzami a změnami ve výchovném sociálním prostředí nejen v primárním, ale i sekundárním důsledku celospolečenských změn a procesů charakterizujících postmoderní společnost.

Společenská pravidla a společenské normy jsou nevyhnutnou součástí života člověka a celé postmoderní společnosti. Určují jejich vzorce a způsoby chování jednotlivá a skupin jako přiměřené a přijatelné. Taktéž stanoví, kde je jejich chování pro společnost nepřiměřené a nežádoucí. Stanovit co je pro postmoderní společnost normální a co není normální je těžko definovat. Hranice normy v postmoderní společnosti jsou pohyblivé a mohou být posuzované z různých kritérií.¹⁷⁹

Profylaxe

Nedílnou součástí resocializační pedagogiky je také sociální profylaxe. Je to nauka o prevenci zaměřená jak na jednotlivce, tak sociální skupiny. Má bezesporu i celospolečenskou dimenzi. Zde nesmíme opomenout, že sociálně patologické projevy mají vedle morálních sociálních, právních, interpersonálních důsledků, dominantně důsledky ekonomické, ty se dostávají do popředí v dnešní době.¹⁸⁰

Aktuálním tématem je téma rovnosti příležitostí, které nabízí narovnání určitých životních podmínek sociálně znevýhodněným skupinám a vstupuje do různých úrovní společnosti. Rovnost příležitostí se výrazně promítá do sociální práce, ale i do pedagogických disciplín,

¹⁷⁸ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 81

¹⁷⁹ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 48

¹⁸⁰ BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010, str. 81

v rámci vzdělávání a oblasti volného času. Současná společnost se jeví jako velmi problematická, jen rozvojem poznání, akceptováním plurality hodnoty, změn v klasické nukleární rodině druhé vlny a přisouzení adekvátního významu sociálním službám (sociální práci) a sociální pedagogice jako významné oblasti prevence je možné hledat a nacházet řešení problémů spojených se sociálními patologiemi.

10.4 Charakteristiky obětí a jejich rodin

Oběťmi špatného zacházení se pravděpodobněji stanou děti s vrozeným poškozením nebo z různých dalších důvodů zaostávající ve vývoji a také děti, jež se chovají v rozporu s očekáváními rodičů. Nechtěné děti, předčasně narozené děti, děti s příznaky autismu, děti trpící psychickými poruchami – to vše jsou skupiny, u nichž je větší riziko špatného zacházení. Rodiče týraných a zneužívaných dětí často zažili týrání a zneužívání během svého dětství. Mají nízkou frustrační toleranci. Projevují tendenci agresivně reagovat nejen na dítě, ale i na dospělého partnera, s nímž žijí.¹⁸¹

Prostředím, v němž často dochází ke špatnému zacházení s dětmi, jsou mnoho problémové rodiny. V těchto rodinách se kumulují důsledky různých osobních a sociálních znevýhodnění. Rodiče, kteří nevhodně zacházejí s dítětem, mají obvykle zastřenou představu o důsledcích svého jednání. Míra jejich soucitu s dítětem je nedostatečná. Vzniká dojem, že rodiče jsou emočně i fyzicky od dětí odděleni. Případně mohou rodiče chování dítěte vnímat jako obraz svých negativních vlastností. Nevhodné zacházení je pak důsledkem obranných mechanismů projekce a popření.

Ne všechny příčiny špatného zacházení rodičů s dětmi je možné odůvodnit osobními anomáliemi rodičů, případně tím, že rodiče svým chováním kopírují nevhodné způsoby výchovy, jímž byli sami jako děti vystaveni. Stres aktuálně působící na rodinu a v rodině, zejména nezaměstnanost, společenská izolace, chudoba, problémy s bydlením, může být činitelem, který uvolní chování, jež by za jiných okolností rodič mohl mít pod kontrolou. Zmíněné druhy stresorů se mohou potenciovat, zejména chudoba v kombinaci se společenskou izolací zvyšuje riziko, že dítěti nebude poskytována pozornost a péče jakou potřebuje.¹⁸²

¹⁸¹ MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi-specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, str. 29

¹⁸² MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi-specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, str. 30

Jednou z nelogických reakcí obětí domácího násilí je chování, které je označováno termínem Stockholmský syndrom. „Tímto termínem jsou označovány dočasné projevy náklonnosti oběti vůči násilné osobě a vytvoření emocionální vazby k násilníkovi. Jde o jev, který se objevuje u týrání obecně. Obdobné projevy byly pozorovány u vězňů z koncentračních táborů za druhé světové války, válečných zajatců, politických vězňů a objevují se i u týraných dětí.“ Stockholmský syndrom vzniká u lidí izolovaných od okolního světa. Cítí se ohrožení a jejich situace jim přijde bezvýchodná. Zároveň se k nim násilná osoba chová přechodně laskavě a tím udržuje v oběti naději na zlepšení. Oběť uvěří, že agresor není tak zlý a dává mu další šanci na změnu.¹⁸³

„Výchova bez násilí se rovná výchova proti násilí.“ U dětí, které vyrůstaly v klidném a láskyplném prostředí, lze předpokládat, že v dospělosti budou lépe zvládat stresové situace. V konfliktních situacích si budou umět poradit a budou umět v klidu jednat, bez jakéhokoli agresivního chování. To platí pro jejich jednání v rodině i ve společnosti.¹⁸⁴

Význam rodinného prostředí

Rodina patří mezi významné společenské instituce. Její výchovná funkce je akceptována v odborné i laické veřejnosti jako nezastupitelná. Rodinu označujeme jako základní, primární a neformální sociální skupinu. Vztahy uvnitř rodiny jsou založeny na příbuzenských a manželských vazbách. Převažují v ní bezprostřední a důvěrné kontakty, společné skupinové zájmy, plánování budoucnosti, vzájemná pomoc a spolupráce. V rodinném prostředí se lidé učí reagovat na svět kolem sebe, na situace, v nichž se postupně ocitají. Rodina je chápána jako sociální subsystém. Člověk se v ní celý život učí hrát základní sociální role. Obsah rolí v dnešních rodinách je velmi proměnlivý a je vždy podmíněn kulturní a dobovou situací. Jednou z hlavních funkcí je funkce ekonomická a zachovávání nepřetržitosti přenosu kulturních vzorců. V českých rodinách se objevuje dlouho neexistující problém nezaměstnanosti. Vyskytuje se mnoho rodinných problémů, včetně vysoké rozvodovosti. Prostředí rodiny má velmi silný vliv na život všech jejích členů. Je to právě rodina, která utváří hodnotovou orientaci vzdělanostní úrovní

¹⁸³ BEDNÁŘOVÁ, Z. *Domácí násilí: zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám*. Praha: Acorus, 2009, str. 16

¹⁸⁴ BUSKOTTE, A. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Brno: Computer Press, 2008 s. 138 - 139

rodičů, profesi, tak aby byly vytvořeny objektivní společenské, ekonomické a dobové podmínky života rodiny. Rodinné prostředí každého člověka velmi výrazně utváří.¹⁸⁵

Význam a váha rodinnej výchovy vyplýva z toho, že v období svojho vývinu dieťa trávi v rodinnom prostredí najviac času a okrem toho intenzita výchovných vplyvov, ktorým v tomto prostredí dieťa podlieha, je umocnená vzájomnými citovými vzťahmi členov rodiny. V období, keď dieťa všetky svoje predstavy, postoje a konania odvodzuje z príkladu dospelých, celá atmosféra rodinného prostredia veľmi ovplyvňuje proces formovania jeho osobnosti. Pevný rodinný kolektív, jeho vnútorný život, vzájomné vzťahy členov rodiny, ciele, ktoré sledujú, sú výchovnou silou, ktorú nemožno ničím nahradiť. V dobrom rodinnom kolektive sú nevyčerpatelne zdroje detských skúseností, ktorými sa rozvíja a obohacuje duchovný svet, utvára a upevňuje sa mravné presvedčenie, svetonázor, formuje sa celá osobnosť. Usporiadaná, vnútorne zladená rodina utvára radostné, ale aj náročné prostredie nielen z hľadiska výchovného posobenia na deti, ale aj z hľadiska ďalšieho pozitívneho vývinu a sústavného všestranného zdokonaľovania rodičov.¹⁸⁶

Rodiče by se měli stávat vzorem způsobu řešení zátěžových situací. Mnohdy se však pod tlakem existenčních problémů dostávají do tak složitých situací, že útěk před nimi je jediné východisko. Dlouhodobě se ocitají v situaci nejrůznějších starostí – existenční nejistota, strach ze ztráty bydlení, nestabilní a nejisté vztahy v rámci užší i širší rodiny, sociální pozice outsidera na okraji společnosti. Důsledkem těchto obtíží bývá neprospívání dítěte v rodině. Nemusí se vždy jednat o záměrné ubližování ze strany rodičů, ale jedná se spíše o projev jejich snížené kapacity vyladit se na dítě a jeho potřeby.

K problematickému psychosociálnímu vývoji dítěte dochází nejen v rodinách kriminálních, alkoholiků, toxikomanů a lidí, kteří principiálně nemají zájem pracovat, ale i všude tam, kde chybí láska, pocit bezpečí, kde výchovu provází nedůslednost nebo nezdravé ochránářství nabízející dítěti vše, na co si vzpomene. Klíčovým činitelem zdravého vývoje dítěte je kvalita vztahu mezi ním a matkou, později mezi ním a otcem a samozřejmě i mezi dalšími členy rodiny.¹⁸⁷

U matek dětí z rodin, ve kterých dochází k zanedbávání, popsal na základě svých studií Polanski syndrom apatie a marnosti. Tyto ženy jsou pasivní, uzavřené, nedokážou vyjádřit,

¹⁸⁵ PŘADKA, M. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, str. 26 - 28

¹⁸⁶ LACA, S. *Sociální pedagogika*. Brno: IMS, 2011, str. 81

¹⁸⁷ JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004, str. 322

co cítí. Mají pocit, že jejich život nemá smysl. Jejich vztahy k jiným lidem jsou povrchní, často jsou zcela sociálně izolovaní. Mívají pocity strachu a úzkosti. Cítí se přetíženi odpovědností spojenou s každodenní péčí o děti a rodinu, případně s pracovní činností. Jejich slovní vyjadřování je chudé, při těžkostech reagují negativisticky. Mají malou schopnost vypořádávat se s jakýmkoli změnami. Jejich intelektové schopnosti jsou proti populačnímu průměru nižší. Často samy jako děti zažily deprivaci citových nebo i základních biologických potřeb. Syndrom apatie a marnosti nemá vztah k chudobě.¹⁸⁸

Význam školního prostředí

Školní prostředí bývá nejčastěji sledováno z hlediska institucionalizovaného a cílevědomého výchovně – vzdělávacího působení. Škola je vždy součástí lokálního prostředí, které je školou ovlivňováno a zároveň ono samo na ni výrazně působí. Škole patří a očekává se od ní nejvýraznější vliv na rozvoj lidského jedince. Jako sociální instituce má stanovené výchovné cíle, vlastní organizaci, metody i techniky práce. Je specifická tím, že je založena na interakci dvou generací, dětí a dospělých. Dnešní doba vyžaduje po škole realizaci náročných úkolů v oblasti výchovné. Není to nový úkol pro školu, ale často je podceňovaný. Škola nevyužívá možnosti působení v oblasti primární prevence negativních společenských jevů. Škola je schopna plnit své funkce dobře tehdy, jestliže existují různé formy spolupráce s rodiči žáků. Tato společná činnost výrazně ovlivňuje sociální podmínky, které se rovněž podílejí na utváření školního prostředí. Škola je představitelem všech platných sociálních norem dané společnosti, její primární funkcí je výchovně-vzdělávací práce. Školní prostředí je souborem vnějších a vnitřních podmínek výrazně ovlivňujících všechny činitele výchovy.¹⁸⁹

Přístupy orientované na jedince v sociálním prostředí

Základem sociálně-psychologického přístupu je hypotéza, že blízké sociální okolí může významně spolupůsobit při vzniku kriminálního jednání či delikventního zaměření jedince, a to tehdy, vytvoří-li se na základě jeho osobnostního vybavení určité reakce, vazby a struktury v osobnosti. V genezi rozvoje kriminální orientace jsou tak charakteristiky osobnosti považovány za důležité, avšak k jejich uplatnění a vývoji v tomto směru dochází až pod specifickým působením sociálního okolí. Jednou z těchto teorií je teorie napětí.

¹⁸⁸ MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi-specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, str. 30

¹⁸⁹ PŘADKA, M. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, str. 28 - 30

Společnost předkládá svým členům cíle, avšak nedala všem stejnou možnost jich dosahovat, na což někteří reagují delikventně. Dříve se teorie zaměřovala na vztah jedince a společnosti, ale v současnosti na vztah jedince v blízkém sociálním okolí. Zda bude jedinec reagovat delikventně, či nikoliv, závisí na vnitřních (osobnosti se týkajících) a vnějších (prostředí) faktorech. Z vnitřních faktorů jsou významné osobnostní charakteristiky, jako je temperament, inteligence, tvořivost, schopnost řešit problémy, interpersonální schopnosti, sebehodnocení apod., které ovlivňují výběr strategií vyrovnávání se s napětím. Na osobnostní úrovni existují také určité mechanismy, které mají vztah k volbě mezi delikventním a nedelikventním způsobem vyrovnávání se s napětím. Současná teorie napětí je velice rozpracovaná a zvažuje strukturální a dynamické aspekty osobnosti v jejím sociálním kontextu ve vztahu k pochopení delikventního jednání jedince.

Teorie sociálního učení se primárně zaměřuje na pozitivní vztahy s druhými delikventy. Předpokládá, že kriminalita vzniká jako výsledek vytvořené vazby či spojení s poruchovými osobami, kteří jedinci poskytují vzory patologického chování, předávají mu závadové hodnoty a posilují ho v takovém chování. V procesu vývoje delikventního chování je tedy v podstatě učení, skupinové působení, psychologická závislost jedince na sociálním okolí a negativní zaměřenost tohoto okolí. Tato teorie se uplatňuje zejména, jedná-li se o genezi a rozvoj delikventního chování dětí a mladistvých.

Teorie sociální kontroly objasňuje delikventní jednání jedince na absenci jeho důležitých vztahů s konvenčními (tj. společností schvalovanými) významnými druhými (včetně institucí). Člověk sklouzne do delikvence, jestliže si nevytvořil vazbu na rodiče, školu, jiné instituce. To znamená, že ti, kteří by jedince měli vést ke společensky požadovaným hodnotám, nemají na něj vliv, resp. on k nim nemá psychologicky významný vztah, takže ho nemohou vést. Delikventní chování jedince tak není záležitostí vnějších sil, které by ho tlačily do takového chování, ale spíše je to záležitost buď jeho vnitřního stavu, či vybavení hůře ovlivnitelného vnějším působením, nebo jeho reaktivity na nějakou situační pobytku.

Další je teorie "labeling" nálepky, která tvrdí, že jestliže se jedinec zapletl do nějakého delikventního chování (primární deviace), vytváří to u něj následně problém přizpůsobení, který ho v důsledku obvykle dále vede k sekundární deviaci. Zároveň s tím se rozvíjí i jeho deviantní sebekoncept a zvažuje se pravděpodobnost podvědomého psychologického

zaujetí pro angažování se ve zločinu, čili vzniká motivace k páchání trestné činnosti, s níž zároveň klesají vnitřní zábrany působící proti takovému jednání.¹⁹⁰

Pracovní role a charakter pracovní činnosti do značné míry determinuje seberealizaci člověka. Po stránce fyzické, intelektuální, emoční i sociální. Desocializace člověka v důsledku nezaměstnanosti není jen prázdný pojem, ale reální sociální hrozba individuální i společenská.

Stav nezaměstnanosti může mít pro nezaměstnaného a souběžně i jeho rodinu, v některých případech, poměrně zásadní sociální důsledky. K těm nejčastějším a nejzávažnějším sociálním důsledkům nezaměstnanosti náleží mimo finanční zátěž i pokles životní úrovně, psychické problémy, zdravotní problémy, alkoholismus, kriminalita, ztráta kvalifikace a pracovních návyků, sociální vyloučení.

Experimentálně se u nás začíná ověřovat nový typ sociálního pracovníka, který se výlučně věnuje preventivnímu opatření a působení na děti a mládež. Program sociální prevence se chce zaměřovat také na zprostředkování práce nezaměstnané mládeže. Zahraniční zkušenosti ukazují, že programy jsou zaměřeny na nejrůznější pomoc a osvětu v rodinách a školách.

Za prevenci kriminality je v různé míře odpovědná celá společnost: v první řadě státní a místní orgány státní správy a volená zastupitelstva, z určitých hledisek i jednotlivci a jejich sdružení.

Bez multidisciplinárního přístupu lze jen obtížně kriminalitu kontrolovat nebo redukovat. Preventivní projekty a programy musí být zaměřené, koordinované a dlouhodobé. Preventivní aktivity musí směřovat přímo k subjektům prevence na místní úrovni a být přizpůsobeny situaci v místě.

¹⁹⁰ Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, str. 97

11 EXKURZ DO CIZOZEMSKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

In an unstable and dynamically changing situation, various social problems come to surface, sometimes referred to by the umbrella term of social pathology problems. It is at the discretion of scientists representatives of social sciences - to provide explanation of the causes and mechanisms of the pathological phenomena in order to enable the implementation of appropriate prophylactic and preventive measures. In my understanding, the term social pathology embraces social problems that are present in common consciousness, and are perceived as detrimental and destructive to individuals, groups, or the entire society. I refer to thus formulated working definition as it is difficult, if not impossible, to construct a single, objective and universal definition of social pathology. This term (along with violence and deviation) falls within a social-political paradigm, which means that its definition lies at the discretion of social subjects who hold the power, and also relates to a particular time in history and to a given society. A social reality (including social pathology) is continually being constructed anew in the process of confrontation of perspectives and definitions of individuals, institutions and social groups. Therefore what interests the authors of the book more than the disputes on the right definition, is the understanding of social pathology phenomena - their causes, mechanisms, and social costs.

V nestabilní a dynamicky se měnící situaci vyplouvají na povrch různé sociální problémy, někdy zastřešené termínem problémy sociální patologie. Je v kompetenci vědců zabývajících se společenskými vědami, aby přišli s vysvětlením příčin a mechanismů těchto patologických fenoménů za účelem přijetí odpovídajících ochranných a preventivních opatření. Podle mého názoru termín sociální patologie zahrnuje sociální problémy, které jsou přítomné v obecném povědomí a jsou vnímány jako škodlivé a destruktivní pro jednotlivce, skupiny nebo celou společnost. Odkazuji na takto formulovanou pracovní definici, jakkoli je obtížné, ne-li nemožné, vytvořit jedinou, objektivní a univerzální definici sociální patologie. Tento termín (společně s termíny násilí a deviace) patří mezi sociálně-politická paradigmat, což znamená, že jejich definice závisí na uvážení sociálních subjektů, které jsou u moci, a také se vztahuje na konkrétní historický okamžik a danou společnost. Společenská realita (zahrnující sociální patologii) je nepřetržitě budována v procesu konfrontace názorů a definic jednotlivců, institucí a sociálních skupin. Proto objektem zájmu autorů této knihy je spíše než diskuze nad

správnou definicí porozumění fenoménu sociální patologie – jeho příčin, mechanismů a společenským důsledkům.¹⁹¹

¹⁹¹ PIOTROWSKI, Przemysław. *Understanding Problems of Social Pathology*. Edited by Przemysław Piotrowski. Editions Rodopi B.V., Amsterdam - New York, Printed in the Netherlands, ©2006, IX.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

12 PRAKTICKÁ ČÁST

Součástí diplomové práce jsou kapitoly kazuistik popisující skutečné životní případy aktérů z mého pracovního prostředí u obecného soudu. Vycházím z platné a účinné právní úpravy, z komentářů, monografií, z odborných článků a další odborné literatury, která se k tématu blíže vztahuje.

Hypotéza a výzkumná otázka vybízejí k použití kvalitativní metody, jejímž cílem je získání detailních a komplexních informací o studovaném jevu.

Případové studie popisují situace reálných účastníků řízení za účelem zachycení co nejkomplexnější popisu trestné činnosti směřované vůči dětem a sociálně negativního chování dospělých.

Jednotlivé kazuistiky byly zpracovány s teoretickým úvodem do problému, o němž se ve studii pojednává. Kvalitativní analýza představuje metodu myšlenkového rozčlenění poznávaného celku za účelem hlubšího poznání jeho jednotlivých částí a souvislostí mezi nimi. Výstup případové studie v diplomové práci má charakter předběžného orientačního šetření, které může vyústit do výzkumu v pozdější doktorandské práci.

12.1 Metody výzkumu

Při získávání a techniky sběru dat vycházím z rozhovoru vedeného s účastníkem životního příběhu, studia dokumentů a jejich analýzy, pozorování, analýzy odborné literatury a článků, kazuistiky účastníků řízení. Při hodnocení používám jednotná kritéria a maximální objektivita. Analyzuji popisovaný jev, účastnický děj a snažím se je předat v sociálním kontextu. Kvalitativní výzkum se provádí pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jednotlivce či skupiny jedinců. Kvalitativním výzkumem získáváme podrobný popis a zkoumáme fenomén v přirozeném prostředí. Kvalitativním výzkumem můžeme pružně reagovat na situace a podmínky. Jeho výsledky nejsou však zobecnitelné na celou populaci nebo jiné prostředí, je časově náročný a výsledky mohou být ovlivněny samotným výzkumníkem.

12.2 Provedení výzkumu

Případové studie byly získány ze spisového materiálu okresního soudu. Snažila jsem se získat podklady ke studiu vytvořené kauzou účastníků z činností jednotlivých oddělení jejich specializované činnosti tak, aby byl popsán komplexní obraz typický pro zvolené

téma s popisovaným sociálním kontextem. Podrobný popis zkoumaných osob, skutku a charakteristiku jevu, který popisují, empaticky zpřístupní pochopení zachycené případové studie. V každé z nich je detailně popsána právní kvalifikace bez užití statistických metod.

12.3 Výsledky výzkumu a jejich analýza

1. kazuistika

pohlaví: muž A. B.

narozen: 1946

V dané věci obžaloba státního zastupitelství vinila obžalovaného A. B., že od přesně nezjištěné doby, přechovával řádově desítky obrazových souborů v digitální podobě s tematikou dětské pornografie, tedy obnažené dívky, zjevně mladší 15 let situované v polohách vyzývavě předvádějících obnažené pohlavní orgány a dále pak snímky těchto dětí zachycujících je v polohách skutečného či předstíraného sexuálního styku s nimi a jiné obdobné sexuálně a eroticky motivované snímky, tedy přechovával počítačové pornografické dílo, které zobrazuje nebo jinak využívá dítě, čímž spáchal přečin výroby a jiného nakládání s dětskou pornografií podle § 192 odst. 1 trestního zákoníku.

Obviněný A. B. se k jednání, jež je mu kladeno za vinu, vyjádřil tak, že dětská pornografie mu nic neříká, to jen obrazně ze zvědavosti by se na to podíval, ale není zatížený na děti, je normálně sexuálně orientován. Názory mezi odborníky se na problematiku dětské pornografie značně rozcházejí. Mnoho odborníků zpochybňovalo, že se toho dá zneužít, já jsem příkladem toho, jak se toho dá zneužít, já jsem ani nevěděl, že tam něco takového mám.

Soud provedl důkaz promítáním stop na nosičích dat a jednotlivými popisy daného zobrazení projekce a ke každé fotografii četl vyjádření znalkyně k této fotografii. Obžalovaný A. B. měl možnost se ke každému snímku vyjádřit.

Z vyjádření znalkyně:

Jako dětskou pornografií označujeme zobrazení nahého dětského objektu, který nedal souhlas k tomu, aby byl fotografován a aby bylo s jeho zobrazením manipulováno. Tzn., nemusí tam být přímo zobrazen dětský zející genitál. Samozřejmě jakékoliv dítě, které je takto prezentováno na internetu a jeho fotografie, jsou hodnoceny jako materiál,

který slouží k sexuálnímu uspokojení. Materiál, který jsem od policie dostala, jako materiál zadrženy, a který jsem posuzovala, tak v převážné většině jde o dětskou pornografii. Jakmile je dítě pod věkovou zákonnou hranicí fotografováno v erotických pozicích, které nepřísluší této věkové kategorii, tak musíme hovořit o pornografickém materiálu.

V červnu roku 2013 byl vyhlášen rozsudek za spáchaný přečin výroby a jiného nakládání s dětskou pornografií podle § 192 odst. 1 trestního zákoníku, a obžalovaný A. B. byl odsouzen podle § 175 odstavec 1 trestního zákoníku za použití § 43 odstavec 1 trestního zákoníku k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání 16 (šestnácti) měsíců. Podle § 81 odstavec 1, § 82 odstavec 1 trestního zákoníku se výkon tohoto trestu podmíněně odkládá na zkušební dobu v trvání 3 (tří) let.

Odvolací soud rozhodnutí soudu I. stupně potvrdil.

2. kazuistika

pohlaví: žena C. D.

narozena: 1987

K založení trestního spisu došlo záznamem o přijatém oznámení od primáře dětského oddělení, který oznámil telefonicky na linku 158, že ošetřoval dítě narozené 2006, které utrpělo na svém těle rozsáhlé popáleniny opařením vodou, a bylo po ošetření byl letecky transportováno do FN Brno – Bohunice, popáleninové centrum. Žádá o prošetření věci.

Obviněnou ze spáchání trestného činu týrání svěřené osoby podle § 215 odst. 1 trestního zákona č. 140/1961 Sb., byla žena C. D., kterého se měla v přesně nezjištěné době, dopustit takovým způsobem, že nezletilému způsobila podlitiny na obličeji, levé končetině a jizvy na zádech, a následně ve sprchovém koutě koupelny způsobit zranění, a to popáleniny 1. až 2. stupně.

Žena svoji vinu popírala, uvedla, že neudělala to, co je jí kladeno za vinu, necítí se vinna. Neví, jak se to stalo, X. je živé dítě a všude někde narážel a padal, modřin měl více. Nevím o tom, kdo by jej někdy další bil či jinak zle s ním zacházel. Ostatní, s kterými bydlela v bytě, syna netrestali, neviděla nic takového. Proč je stíhaná neví.

Ze spisu bylo zjištěno:

Otec nezletilého dítěte není uveden v rodném listě. Po narození syna byla ubytována s nezletilým v Azylovém domě. Důvodem byla krizová situace spojená se ztrátou bydlení. Oběma byla poskytnuta mimo ubytování i materiální pomoc – potraviny, hygienické potřeby a komplexní psychosociální pomoc, pomoc při vyřizování nových dokladů. I přes snahu personálu a jiných spolubydlících neprojevila sebevětší zájem o dění kolem dítěte, chyběla snaha z její strany. Péče o syna nebyla moc dobrá, byl nutný dohled personálu, nerespektovala denní režim a potřeby dítěte.

Nezletilý X byl přijat do dětského centra na základě usnesení o předběžném opatření dle ust. § 76a občanského soudního řádu.

Matka byla zbavena rodičovské zodpovědnosti podle § 35 odst. 3 občanského soudního řádu ve spojení s § 35 odst. 1 písm. d) občanského soudního řádu a za použití § 44 odst. 3 zákona č. 94/1963 Sb.

Rozsudkem okresního soudu byla C. D. odsouzena k trestu odnětí svobody v trvání 12 (dvanácti) měsíců. Podle § 58 odstavec 1 trestního zákona a § 59 odstavec 1 trestního zákona se výkon uloženého trestu podmíněně odkládá na zkušební dobu v trvání 24 (dvacetičtyř) měsíců.

Ve věci byl zpracován znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví úrazová chirurgie, v němž bylo uzavřeno, že poškozený X utrpěl popáleniny 1. – 2. stupně v rozsahu 10 % tělesného povrchu. Byly rovněž zjištěny podlitiny staršího data na obličeji, levé dolní končetině a jizvy na zádech. Popáleniny, dle názoru znalce, nemohl si poškozený zavinit sám. Takové jednání musela způsobit jiná osoba. Opaření způsobila voda s teplotou vyšší než 60 stupňů Celsia, kdy postačí několikavteřinová expozice. Ostatní jizvy nesou typické znaky týraného dítěte.

Žena podala odvolání proti rozsudku. Usnesením krajského soudu bylo odvolání obžalované zamítnuto.

Usnesením z ledna 2012 podle § 368 trestního řádu s přihlédnutím k článku IV. odstavec 1 písmeno b) amnestie prezidenta republiky ze dne 1.1.2013 byl uložený trest prominut. Podle článku IV odstavec 3 amnestie prezidenta republiky ze dne 1.1.2013 se na odsouzenou C. D. hledí jako by nebyla odsouzena.

3. kazuistika

pohlaví: žena E. F.

narozena: 1972

Problematizované či dokonce konfliktní mezilidské vztahy, související s propouštěním a následnou ztrátou zaměstnání, přispívají významným a mnohdy velmi dramatickým způsobem dokonce i ke ztrátě domova. Pojem bezdomovec je běžně spojován s problémem lidí bez domova, bez střechy nad hlavou a zpravidla i bez trvalých prostředků obživy. Jedná se o jedince, který nemá zázemí, kam se uchýlit. Mohou mu chybět fungující rodinné vztahy, je osamělý a nemá nikoho, kdo by mu účinně pomohl ze začarovaného kruhu existenčních problémů. Mnohdy si lidé kladou otázku, jak se člověk stane bezdomovcem? Běžně se má za to, že většina bezdomovců pochází z rozvrácených rodin a že valná většina spořádaný život nikdy nezažila. Podstatnou část života prožili v dětských domovech a poté, jak se dá.

Příčinou ztráty domova naší aktérky E. F. z případové studie byly vyhrocené manželské problémy řešené rozvodem, ztrátou blízké rodiny, ztrátou stálého příjmu provázenou ztrátou dítěte a závislostí na alkoholu. Patřila k těm, kteří se snaží čelit stavu bezdomovectví, jako důsledku nechtěné události, nikoliv k těm, kterým je bezdomovectví volbou. Fakt ztráty rodiny, především dítěte považovala za tragický rys života a s různou formou intenzity se snažila E. F. o znovuzískání stálého bydlení a tím vytvoření zásadního kroku na cestu resocializace. Při jejím snažení o navrácení se zpět do konvenčního života však důvěřivě uvěřila slibům podvodnici, která si podvodem na její osobě získala nemalé finanční prostředky a naší aktérku E. F. přivedla do hlubšího životního marastu. Pokud byla do té doby schopna hradit příležitostnými brigádami alespoň skromné ubytování v laciných penzionech, po skončeném trestním řízení a uložení trestu si nebyla schopna zajistit ani nejzákladnější životní potřeby. Několik let přebývala E. F. v provizorních přístřešcích, kanálech, nádražích nebo stanech, a to za každého počasí v průběhu celého roku. Vždy odmítala sociální pomoc v zařízení, která nabízejí bezdomovcům pomoc spočívající především v poskytování jídla, přespání nebo základního oblečení. Na otázku, proč tomu tak bylo a jaký zásadní důvod měla pro toto rozhodnutí odpověděla, že poměry, které panují na ubytovnách, berou člověku i poslední zbytky lidské důstojnosti. Pokud si byla schopna nalézt sobě blízkou komunitu, bylo jí mnohem bližší řešení problému ve spolupráci se stejně postiženými lidmi.

Pomocnou ruku v její dlouhodobě bezvýhodné situaci jí nabídla paní z příbuzné rodiny jejího bratra. Po těžké operaci ramene jí nabídla pomoc ve formě ubytování za nízký poplatek a výpomoc v domácnosti a při péči o její osobu. V důsledku zdravotních potíží obou osob vznikla závislost na vzájemné pomoci. Po rehabilitaci si dokonce E. F. zajistila i místo uklízečky. Finanční ohodnocení je sice malé, se sociální dávkou vyplácenou úřadem práce je pro její potřeby dostačující.

Pozitivně směřující vývoj její životní dráhy zkrátil cestu soudní exekutor při vymáhání nedoplatek vzniklých z její důvěřivosti a ze snahy zajistit si lepší životní standart v dřívější době. Ač sama nevlastní žádné hodnotné věci movité, ze kterých by byla schopna dluhy uspokojit a v místě současného bydliště nemá prokazatelně žádné svoje věci, které by tvořily součást vybavení domácnosti, postup vymahačů je nekompromisní. Zneužívají možnosti získání finančního plnění nátlakem na osobu pronajímatelky. Pokud bude tento stav dlouhodobě neudržitelný, bude se drama naší aktérky opakovat.

Z dopisu povinné E. F.:

Já E. F. pravdivě prohlašuji, že od r. 2002 jsem bezdomovkyně. Byla jsem na pracovním úřadě od r. 1998 – 2012 a poté jsem začala pracovat u společnosti x. y., kde pracuji pod firmou y. z. za minimální mzdu Kč 5.070,- na zkrácený úvazek. Jsem osoba zdravotně omezená 20 % invalidní mám OZZ. Již půl roku jsem v pracovní neschopnosti, mám po operaci pravé ruky a vyplácí mě správa soc. zabezpečení částkou Kč 3.300,-. Pomáhají mi cizí lidé, poskytli mi střechu nad hlavou za pomoc fyzickou a příspěvkem na bydlení. Paní, která se mě ujala, mi nabídla ubytování. Je vážně nemocná a já jsem moc ráda, že se najdou i tací lidé, kteří pomohou i bezdomovci, když rodina se otočí k vám zády. Měla jsem velké problémy s alkoholem, ale ta p. mi řekla na rovinu, buď budu bydlet a nebo zemřít venku. Už nemám sílu skončit zas někde mimo civilizaci. Udělala jsem tlustou čáru za minulostí. Zkuste mi prosím vyjít vstříc. Mám toho vážně hodně za sebou, mám podlomené zdraví.

Dále prohlašuji: nevlastním žádný majetek, cennosti, auto, chatu prostě nic. Nepobírám žádné jiné dávky, jenom to, co si vydělám. Dále prohlašuji, že celou dobu jsem byla různě venku, na penzionu, prostě kde se dalo.

Dále uvádím, že od ...2009 jsem ubytována u paní, která se mě ujala a vzala si mě z ulice. Dala mi k dispozici pokojíček za minimální finanční příspěvek. Vlastním pouze oblečení, které mi víceméně nakoupila paní. Vypomáhám jí v domácnosti, protože je vážně

nemocná. Dům a veškeré vybavení je majetkem dotyčné paní, která vše může doložit. Jelikož jsem přišla o vše a skončila jsem na ulici, byla jsem u řeky ve stanu, byly mrazy až -20 stupňů, tak mi známí řekli, že se mohu ubytovat a že sociální úřad přispívá na bydlení....

4. kazuistika

poškozená: nezletilá X, narozena 1995, ve výchově matky

matka: narozena 1961, rozvedená, t.č. vedena na úřadě práce

otec: narozen 1944, ženatý, podnikatel

nežijí ve společné domácnosti; ze strany otce i matky má polorodé sourozence

Z rodinné anamnézy:

Vztah k otci má ambivalentní, někdy až nepřátelský. Mezi rodiči nejsou dobré vztahy, otec se snaží výchovně působit na nezl. dceru X, ale neúspěšně. Dcera X obývá dům s matkou, často se zde zdržují i osoby pro výchovu nezletilé nevhodné. Matka opakovaně léčena na psychiatrickém oddělení pro opakovaný suiciduální pokus. Bratr je problémovou osobností, byl řešen odborem sociálních věcí městského úřadu, užíval drogy, byla u něj nařízena ústavní výchova, v současné době se nachází ve výkonu trestu.

Ke spolužákům se nezletilá X chová nepřátelsky, jedná vulgárně, je verbálně i fyzicky agresivní. Ohodnocena třetím stupněm z chování. Má opakované dlouhodobé psychické problémy, které matka řešila opakovanou hospitalizací v Psychoterapeutickém centru. K prvnímu umístění došlo na základě doporučení psychiatra z důvodu fonického tiků (hýkání) a ke druhé po předchozím pobytu na dětském oddělení nemocnice, kam byla přijata po intoxikaci marihuanou. Užívá drogy, ve 14 letech se stala obětí trestného činu pohlavního zneužívání.

V místě bydliště se zdržuje matčin přítel s kriminální minulostí. Nezletilá X jeho přítomnost vadí. Uvádí, že kvůli němu fetuje. Matka vše zlehčuje, tvrdí, že za ní přítel jen dochází, že po pohnuté minulosti je již jiným lepším člověkem. Dcera mluví o sebevraždě a sebepoškozování.

Městský úřad požádal o nařízení předběžného opatření podle § 76a občanského soudního řádu u nezletilé X, a to tak, aby nezletilá byla umístěna do Diagnostického ústavu.

V odůvodnění uvedl, že kurátor orgán sociálně právní ochrany dětí provedl návštěvu rodiny. V průběhu se dostavila hlídka Městské policie, která prověřovala otcem oznámený neoprávněný pobyt nájemníků v bydlišti dcery a matky. Následně se dostavil i telefonicky přivolán dcerou otec, došlo k vzájemnému jednání, místy velmi emocionálnímu, matčin přítel se v domácnosti stále zdržuje. Nezletilá X s tím nadále nesouhlasí, matka odmítá přítele vystěhovat, bojí se prý být sama s dcerou, která ji napadá, např. i ozbrojená nožem. Nezletilá X přiznává, že stále užívá pervitin, prý se jedná o reakci na přítele matky. Nehodlá akceptovat ústavní výchovu, hovoří o útěcích a sebevraždě. Nezletilá X je v obličeji zbitá, na levé ruce má velký hematom, má pořezanou pravou ruku. Včera měla přítele matky a matku napadnout, přičemž ji přítel matky fyzicky přemohl. Nezletilá X nevhodně oslovuje matku a jejího přítele, matka považuje další soužití za neúnosné. K dceři uvedla, že podle jejích poznatků tato získává drogy za poskytovaný orální sex. Otec by rád dceru převzal do osobní péče, ale aktuálně to není možné, neboť má po operaci nepohyblivou manželku. Za této situace je městský úřad toho názoru, že příznivý vývoj i zdraví a život dítěte jsou ve stávajícím prostředí ohroženy. Nezbyvá, než dítě umístit v jiném prostředí, kde nebude docházet ke konfliktům a kde není dostupná droga.

Nezletilá X absolvovala pobyt v psychiatrické léčebně, pobyt ukončen porušením pravidel ze strany X.

Ze závěrečné zprávy Diagnostického ústavu - je cholerického temperamentu, inteligenčně v pásmu nižšího průměru. Je nedůtklivá, neklidná a labilní s vysokými neurotickými tendencemi. Pokouší se demonstrovat svou soběstačnost a nezávislost sebevědomím, hrdým až hostilním jednáním. Ke svému okolí je přehnaně kritická, nedůvěřivá a podezřívavá. Dá se usuzovat, že tyto postoje se rozvíjely v důsledku zažitých zklamání. Má pocit, že není snad nikoho, na koho by se dalo spolehnout. Emočně je spíše utlumená – nechce a nemůže se citově vázat. Má sklon k negativismu – odpor vůči autoritám.

U nezletilé X byla nařízena ústavní výchova.

Ze zprávy výchovného ústavu ... je X uzavřená dívka, která se jen obtížně smiřuje s umístěním v kolektivním zařízení, je-li dostatečně motivována zejména možnostmi dovolenky, chová se slušně k pedagogům.. Pokud je však perspektiva případného pobytu u rodičů nejistá, dochází u ní ke značným výkyvům nálad, je velmi lítostivá. Nezletilá X však opakovaně selhala tím, že začala užívat návykové látky a odmítala se vrátit do

našeho zařízení. Její problémové chování v průběhu vánoční dovolenky mělo za následek hospitalizaci v psychiatrické léčebně. Léčbu úspěšně ukončila, ale v průběhu následujícího pobytu u rodičů otec požádal o zrušení dovolenky z důvodu nezvladatelného chování dcery. Svůj návrat do našeho zařízení nese velmi těžce, aniž by však byla schopna racionálního náhledu na své chování.

Opakované hodnocení je totožné – nezletilá X veškerou odpovědnost za své chování a jednání svaluje na ostatní. Neschopná náhledu na své jednání, chybí jí vůle ke zlepšení. Vzdělávání nevěnuje značnou pozornost, patří mezi horší žákyně.

Z ústavu vyřazena pro plnoletost. Odešla ke svým rodičům.

Následoval návrh na zahájení řízení o způsobilosti k právním úkonům.

5. kazuistika

pohlaví: muž Y. Z.

narozen: 1970

obžalován pro

ad 1a) trestný čin týrání svěřené osoby dle § 215 odst. 1, odst. 2 písm. a) trestního zákona

ad 1b) trestný čin ublížení na zdraví dle § 222 odst. 1 trestního zákona

ad 2) trestný čin pohlavního zneužívání dle § 242 odst. 1, odst. 2 trestního zákona

Obžalovanému bylo kladeno za vinu, že:

- v přesně nezjištěnou dobu nezajišťoval jako manžel matky nezletilé P. Q., nar. 1996, a své dcery X.Y., nar. 1997, jejich řádný tělesný a duševní rozvoj.

Výpověď otce Y. Z. ke zranění nezletilé P. Q.:

...děvčata šla čurat, ale P. Q. se nevrátila. Šel se podívat do koupelny a viděl, jak se zvedá ze země, za chvíli se jí na čele objevila modřina. Potom byla normální.šel do baru a tam pro něho přišel kamarád, že P. Q. leží na zemi nehýbá se. Po příchodu domů už ležela na posteli a nic si nepamatovala. To se opakovalo. Zvedl ji a ona ležela bezvládně,

spadly jí ruce i hlava. Nedýchala a tak jí dával dýchání z úst do úst a masíroval srdce, lískal ji po obličejí, aby ji probral. Protože stále nedýchala, vzal ji za nohy a třepal s ní hlavou dolů, jestli náhodou něco nevdechla. Když se pokoušel přesvědčit, zda nemá zapadnutý jazyk, měla stisknuty čelisti tak použil násilí aby se mohl podívat do úst, nejprve začala chrčít a pak naskočila. Hodil si ji přes rameno a utíkal za manželkou ta hned volala sanitku... pokud se má vyjádřit k modřinám, domnívá se, že je to od toho jak s ní třepal a také od sestry, s níž se stále pere. Tvrdil, že děti jsou na něho fixované víc než na matku.

Výpověď matky ke zranění nezletilé P. Q.:

využila svého práva a proti manželovi Y. Z. nevypovídala.

Souhrn osobní, rodinné a sociální anamnézy sdělené odsouzeným Y. Z. pro potřeby soudně znalecké psychologické expertízy:

Vlastní rodiče nezná, byl dán k adopci jako velmi malý. O tom, že je adoptován věděl již v raném dětství. K nevlastnímu otci sděluje, že se spolu nikdy neměli rádi, nerozuměli si téměř v ničem a měli časté konflikty. Nevlastní matku líčí jako hysterku hádavou. Po narození vlastního syna adoptivních rodičů jej tito dali do dětského domova. Několik let pracuje „na černo“ v různých hlídacích službách a agenturách jako hlídač v nevěstincích, vyhazovač v barech apod. Sděluje, že má tolik dluhů, že nemůže pracovat v řádném pracovním poměru, protože by většina platu šla na jejich úhradu a on by neměl z čeho žít. Je mu vcelku jedno kolik dluhů má, nepočítá s tím, že by je někdy začal splácet. Poněvadž děti nedbaly na svou hygienu, tak je naučil že „mají sáhnout na pipinu a když jim bude prst smrdět, tak se musely vykoupat“. Doznává že také asi několikrát „přičichl“ aby poznal, zda jsou umyté. Nepovažuje toto svoje jednání za nic mimořádného... Nikdy dcery neohmatával s cílem se sexuálně uspokojit nebo vzrušit. Rozhodně se nepovažuje za „úchyla“.

Výpověď nezletilé P. Q. u psychologického vyšetření:

Nejprve zcela odmítala mluvit a dlouho trvalo než překonala silný negativismus. K vyšetřované události nejdříve uvedla, že zranění hlavy jí způsobil otec, který do ní žduchal a rukou jí bil. Bil jí po těle a také po hlavě. Na podrobnější dotaz uvedla, že jí

zranění hlavy nezpůsobil rukou, ale žduchl do ní a ona narazila hlavou o stěnu. Jak spadla bouchla se hlavou do stěny a ta se jí motala. nakonec přiznala že má od matky přikázáno všude tvrdit, že narazila hlavou na stěnu. Po delší době sdělila, že zranění má po bití. Otec jí mlátil vařekou po celém těle a jak byl rozzlobený, ta jí do hlavy silně vařekou udeřil. Spadla na zem, udělalo se jí zle, a na zemi asi chvíli spala (bezvědomí?), když se probírala, tak plakala. U všeho byla sestra X.Y. Táta ji zbil, protože zlobila. Do hlavy ji silně praštil táta. Potom měla domácí vězení a nesměla chodit vůbec mezi lidi. V noci za ní taťka stále chodil, budil jí a svítil na ni baterkou. Potom jí bylo špatně a padala. Táta je bil často. Bil je vařekou, rukou a také řemenem. Řemenem dostávala po nohách a po rukou. Musela nastavit ruce dlaněmi nahoru a táta ji po dlaních švihal. Po těle mívala stále modřiny. Máma je ale bila taky a také po hlavě. Táta je po hlavě bil častěji. Také nezletilou několikrát táta namáčel do studené vody. Napustil do vany studenou vodu, musela se do ní nahá posadit a táta ji několikrát strčil hlavu pod vodu a chvíli ji tam držel. Vždy se pořádně napila. Často musela klečct, to vyžadoval zejména táta. Klečela na zemi a tělo musela držet úplně rovně a nesměla povolit záda. Ukazuje na loutce jak jí táta držel ve vaně, jak pila vodu a potom hodně kašlala.. Táta říkal oběma holkám, že mezi nohama mají kačenku nebo taky piču. Kontroloval, jestli jsou umyté a čisté. Musely si sundat kalhotky a do přirození si strčit ruku. K ruce si čichaly potom samy nebo táta. Když jim ruka smrděla, musely se jít umýt. Při mytí jim táta nepomáhal. Táta jim také na kačenku sahal. Bylo to často, když seděly na válendě a dívali se na televizi. Během sledování televize je držel taťka za kačenku. Ruku jim strkal pod kalhotky. Také chtěl, aby mu kačenku ukazovaly, před nimi se nikdy nesvlékal a nechtěl, aby na něho sahaly. Mamka o tom nevěděla, protože to dělal, když nebyla doma. Nikdy o tom nemluvily, protože se styděly.

Shrnutí výpovědi znalcem:

výpověď nezletilé P. Q. je věrohodná.

Nezletilá sestra X. Y. věrohodně potvrdila výpověď své sestry, kterou neměla možnost slyšet a opakovat.

Ze znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví úrazová chirurgie:

.... kdyby nebyla provedena okamžitá operace, úraz by skončil smrtí poškozené. Po zjištění druhého bezvědomí vyhledal obviněný Y. Z. lékařskou pomoc bezodkladně, takže nedošlo k prodlení, které by zhoršilo vyhlídky poškozené na úspěšné léčení.

Matka vypovídá – ze společné domácnosti jsem odešla, neboť mně manžel stále vyhrožoval, že mě zabije, stejně jako nezletilou P. Q. Proto jsem z práce odešla, našla si práci. Pak jsem se seznámila se svým současným přítelem, s nímž očekávám narození společného dítěte.....můj přítel je cizinec, chceme se vzít a

Rozsudkem okresního soudu byly nezletilé děti svěřeny do výchovy matky. Nad výchovou dětí byl stanoven dohled.

Rozsudkem okresního soudu bylo manželství rozvedeno.

Rozsudkem okresního soudu byl otec Y. Z. zbaven rodičovské zodpovědnosti k nezletilé dceři P. Q.

Rozsudkem okresního soudu za trestnou činnost uvedenou pod bodem 1a, 1b, 2, 3, podle § 242 odst. 2 trestního zákona s přihlédnutím k § 35 odst. 2 trestního zákona byl obžalovaný Y. Z. odsouzen k souhrnnému trestu odnětí svobody v trvání 7 roků. Tento trest je nepodmíněný.

Krajský soud podle § 256 trestního řádu odvolání odsouzeného zamítl.

Nejvyšší soud podle § 265 i odst. 1 písm. b), e) trestního řádu dovolání odsouzeného odmítl.

Z písemných žádostí odsouzeného Y. Z.:

...píši Vám, protože jsem psychicky na dně a uvažuji, že raději s tohoto světa odejdu...
Proč. ..Odsoudila jste mě na 7 let do vězení z ostrahou.č. ... kdyby jste si na mě nemohla spomenout. A hlavně jste mě odsoudila za dosti choulostivé paragrafů zde ve věznici pro vězně. Od začátku trestu zažívám muka, formou psychického ničení ze strany vychovatelů a hlavně vězňů. Je to sílené, a to dokonce jsem zjistil že i na zdravotní karty mi někdo napsal za co sedím. Takže opravdu galeje. Někdy si říkám proč jste mne raději neposlala na smrd hned. Před ½ rokem se mi konečně povedlo se za dobré chování dostat z ostrahy do dozoru a myslel jsem si že jsem si polepšil. A prd odvezli mne do ...kde je opět x vězňů. jen se mi smějí, že se odsud nedostanu. proto se ptám, proč jste mi nedala raději trest smrti. Musím jet na program GREPP (týrané děti) a já nechci jet, ale nechci mít diferenční skupinu...v kolika věznicích zjistily za co sedím, vždy jsem psal, že od vězňů je psychické a někdy i fyzické týrání normální, když zjistí, že vězeň sedí za týrané děti.....

12.4 Vyhodnocení praktické části

Děti zneužívané, týrané a zanedbávané mají za sebou většinou příběh, který provází trvalé a hluboké konflikty způsobené jednáním dospělých, zejména těch nejbližších. Takové konflikty jsou u dětí doprovázeny strachem, odmítáním a zmatkem, protože nemají sílu a důvěru, aby takové napětí vydržely. Z prostředí, ve kterém vyrůstaly, je často vyháněno psychické a fyzické násilí, k němuž patří permanentní psychický tlak a ambicí, vlastnických nároků, emocionálního chladu, nadávek a odmítání ze strany rodičů. Dále je to týrání a jeho nejbrutálnější a nejpodlejší forma, totiž sexuální zneužívání. Pokud děti nemohou unést takovou bolest a zmatek, zůstávají-li navíc se svými strachy a zoufalstvím samy a nemohou-li očekávat pomoc a podporu, jejich psychický vývoj je narušen. Ač se staly oběťmi, cítí vinu a bezcennost a utíkají od rodiny. Prostituci, kterou vnímají jako nejhlubší sebeponížení, používají k tomu, aby posílily pohrdání sebou samými. Zároveň tím vyjadřují mstu, zlobu a strach nahromaděné vůči těm, kdo byli příčinou jejich situace. V případové studii se jedná o klasický příklad toho, kdy rodiče na děti přenesli zkušenosti z vlastního týrání a zneužívání v dětství, nebo sami neunesli tíživou životní situaci.¹⁹²

Pohled na někoho, kdo se ničí, je alarmující, případně odstrašující. O to bolestivější se jeví případy týkající se užívání drog mladými lidmi. V určitých stadiích vývoje závislosti nemají sebelépe vyškolení a sebevíce nadšení terapeuti naději klientův postoj k droze změnit. Obdobně jako v případě naší aktérky. Působení nejbližších rodinných příslušníků, pracovníků sociálních odborů nebo ústavů se opakovaně mívá účinky. U postižených lidí zisky vysoce převažují nad ztrátami, nebo dokonce ztráty ještě ani nejsou klientovi zřejmé. V těchto stadiích nezbyvá než čekat na další vývoj, udržovat s klientem kontakt, zajímat se o klienta i o jeho životní situaci a omezit se na minimalizaci rizik spojených s užíváním drogy.

Jakmile si klient začne uvědomovat, že mu užívání drogy přináší problémy, nabízí se motivačnímu poradenství „záchytné body“. V této fázi se doporučuje zesilovat rozpor mezi tím, jak klient vnímá svou závislost a jak vnímá jiné hodnoty, případně cíle, jejichž dosahování mu závislost na droze blokuje.

Ve všech fázích práce s klientovou motivací je žádoucí podporovat klientovu sebedůvěru.

¹⁹² MILFAIT, R., *Komerční sexualizované násilí na dětech*. Praha: Portál, 2008, str. 41 - 43

Aktérka případové studie se nachází v takové fázi své drogové závislosti, že si neuvědomuje nebezpečí hrozící užíváním drog a že pomoc nutně potřebuje. Její takřka neřešitelná situace je pak zesílena vydáním rozhodnutí o způsobilosti k právním úkonům, které situaci jen zhorší. Klienti vstupují do intenzivní a dlouhodobé léčby po provedení vlastní bilance zisku a ztrát z užívání návykové látky.

Aktérka však drogy užívá dlouhodobě a tento fakt snižuje motivaci k čemukoli, snižuje i energii, kterou má člověk k dispozici, takže jako klient možná ani v dohledné době nebude schopna výraznějšího odhodlání k léčbě.¹⁹³

Opakovaně jsem ve své práci, včetně vypracovaných kazuistik, uváděla důležitost vazby rodiny a domova. Domov je místo spojené s určitou úrovní jistoty a bezpečí, nejen s místem, kde lze přespat v technickém slova smyslu bez hlubších vazeb a odpovídajících emocí.

Ztrátou trvalého domova jsou nejvíce ohroženi lidé dlouhodobě nezaměstnaní, hendikepovaní, senioři, lidé adaptovaní na život v institucích, příslušníci etnických minorit a migranti. Při ztrátě domova se na okraj společnosti mohou dostat různí lidé ohrožení nestejnými problémy.

Podobní jsou si pouze v důsledku: ve ztrátě domova a v životě (nejen) na ulici.

Bezdomovci se stávají i lidé z přesvědčení čili ti, kdo si bezdomovectví zvolili jako svůj životní styl a jsou spokojení. Takoví lidé existují, ale tvoří početně naprosto zanedbatelnou menšinu. I když nemají domov, zřídka se stávají klienty sociálních služeb, čerpají z jiných zdrojů, protože je pro ne ze všech skupin bezdomovců nejméně příjemné záviset na institucionalizované podpoře a pomoci.

Také osoba z kazuistiky odmítala nabízenou sociální pomoc a hledala zaopatření jiným, pro ni dostupnějším a výhodnějším způsobem. Osobou bez domova se stala jak v důsledku objektivních faktorů, tak na její stav působily i faktory subjektivní. Její vlastní schopnosti sociální adaptace byla nedostatečná.

Sociální marginalita obecně, ovlivňuje člověka v mnoha ohledech - postavení na okraji společnosti prohlubuje depresivní a sebevražedné tendence, může napomáhat vzniku

¹⁹³ MÜLLEROVÁ, P., O. MATOUŠEK, A. VONDRÁŠKOVÁ. *Sociální práce v praxi-specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, kapitola 11. Sociální práce uživateli drog, str. 211 - 220

a rozvoji psychického onemocnění, má obecně destruktivní vliv na sebehodnocení a emocionalitu.

Marginalizací jsou ohroženi právě a především lidé zranitelní: lidé s nižší sociální inteligencí, hendikepovaní, hraniční osobnosti, psychicky nemocní apod.

Bezdomovectví je komplexním jevem se spleťnými příčinami a důsledky. Tomu by měla odpovídat i struktura organizované pomoci.

Služby zaměřené na reintegraci a soběstačnost by měly nabízet výcvik v potřebných dovednostech (zejména v dovednostech sociálních) a služby podporující zaměstnanost, vzdělávací a rekvalifikační služby. Sociální firmy jsou velmi dobrým řešením pro lidi trvale znevýhodněné na trhu práce. Tím, že zaměstnanci ponechávají maximum odpovědnosti a samostatnosti, tím, že produkují prodejné výrobky nebo služby, přispívají k dobrému sebehodnocení lidí, kteří v nich pracují, a samozřejmě také k jejich kladnému přijetí okolím.

Konečným cílem spolupráce s klientem bez domova je jeho úplné osamostatnění, odpovědnost za sebe a nezávislost.¹⁹⁴

¹⁹⁴ SCHWARZOVÁ, G. *Sociální práce v praxi-specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, kapitola 17. Sociální práce s bezdomovci, str. 315 - 328

ZÁVĚR

Teoretická část analyzuje kvalitu současné společnosti a prezentuje společnost jako postmoderní a přikládá vzniku sociálně patologickým jevům primárně etiologii sociální. Společnost je představena v hodnotách a normách dané doby. Sociální souvislosti života tvoří společenské, hospodářské a politické poměry, ve kterých jedinec žije, které na něho doléhají, s nimiž se vyrovnává, a potvrzují hypotézu, že mají zásadní vliv na tvorbu kvality jeho života. Podléhá jim, nebo se je snaží jakkoli svou vlastní aktivitou ovlivnit.

Opakovaně ve své práci přikládám značný význam interakci členů rodiny, výchovnému stylu, kvalitě vztahů a rodinnému prostředí. Prostředí je silnou determinantou ve vývoji jedince. Každé dítě se vyvíjí a formuje vlivem neustálého působení společenského prostředí, ve kterém vyrůstá. Zásadní a rozhodující roli vytváří sama rodina. Na výchově v rodině velmi záleží. Určuje, jak se bude každé dítě vyvíjet, jaké předpoklady se u něho utvoří při zařazení do konkrétní práce a společenského života, ale i pro jeho osobní životní štěstí a spokojenost.

V každém období lidského života je kladen akcent na některý druh výchovného prostředí. Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, zásadně ovlivňuje celý jeho vývoj. S přibývajícím věkem jedince významnost rodiny postupně ztrácí na svém vlivu, neboť ztratily vývojovou funkci a je nahrazena především vrstevnickými skupinami v jejich různých formách a hledání vlastní identity.

Mladý člověk, vyrůstající v takto zaměřené společnosti adekvátně očekává, že prožije svůj život kvalitní a naplněný. Bohužel však konfrontace s náročnými životními situacemi, bez opory ve stabilních vztazích, se pro některé z dospívajících stává příčinou mnohých selhání. Velký úkol autorství vlastního života často ustupuje problému zvládnutí života, a z naděje mladých lidí se stává zklamání, hmatatelné v pasivitě, lhostejnosti a vnitřní prázdnotě.

Určitá charakteristika osobnosti je výsledkem působení ne v izolované příčině, ale v systému souvislostí – má kontextovou povahu, činí její změnu obtížnou.

Snažila jsem se postihnout i problematiku resocializace sociálně patologických jevů a koncepci tvořivé resocializace za současného působení resocializační pedagogiky, jako jedné z možností eliminace sociálně patologických jevů.

Výchovné či převýchovné působení musí také zvažovat strategické vytváření systémových změn: působení na jednoho jediného činitele může mít jen těžko úspěch. Sociální souvislosti života nepůsobí jenom jako determinanty, stavící nás do role utvářených a formovaných objektů vnějších vlivů. Působí také jako aktivizující výzvy a úkoly, povolávající jedince do role subjektu, přetvářejícího působení vnějších vlivů a osvobozujícího se od diktátu okolností. Nejsme vystaveni jenom bezprostředně působícím vlivům. Do působení bezprostředních vlivů se promítají vlivy další, vzdálenější, zprostředkované, tvořící ve svém úhrnu systém sociálního kontextu. Tomu pak musí v oblasti vzdělávání, výchovy a převýchovy odpovídat strategické vytváření systémových změn v působení na jedince, potřebujícího naši pomoc.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARGEL, M., P. MÜHLPACHR, a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: IMS, 2010. ISBN 978-80-87182-12-3

BARGEL, M., P. MÜHLPACHR. *Senioři z pohledu sociální pedagogiky*. Brno: IMS, 2011. ISBN 978-80-87182-21-5

BAKOŠOVÁ, Z. *Sociální pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, Public promotion, 2008. ISBN: 978-80-969-9440-3

BEDNÁŘOVÁ, Z. *Domácí násilí: zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám*. Praha: Acorus, 2009. ISBN 978-80-254-5422-0.

BECHYNOVÁ, V., M. KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-7367-392-5

BUSKOTTE, A. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-1786-6

COLOROSOVÁ, B. *Krizové situace v rodině*. Praha: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1027-7

ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3.

DVOŘÁČKOVÁ, D. *Kvalita života seniorů v domovech pro seniory*. Grada Publishing, Praha: 2012. ISBN 978-80-247-4138-3

FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2006. ISBN – 80-7044-772-9

FISCHER, S., J. ŠKODA, *Speciální pedagogika, Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: TRITON, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0

FRANCOVÁ, M., J. DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010. ISBN: 978-80-7357-350-8

FRYŠTÁK, M. *Trestní právo hmotné*. Ostrava: Key Publishing, 2009. ISBN 978-80-7418-159-7

GJURIČOVÁ, Š., J. KUBIČKA. *Rodinná terapie*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2390-7

GULOVÁ, L. *Sociální práce*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3379-1

HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství I*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1996. ISBN 80-7040-235-0

HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3

JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0

JELÍNEK, J. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-22-6

KLABOUC, J. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. Praha: Orbis, 1967

KOPROVÁ, M. *Očanskoprávní aspekty mezinárodních únosů dětí*. Olomouc, 2009. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Právnická fakulta, Katedra obchodního práva a mezinárodního práva soukromého. Vedoucí diplomové práce Michal Malacka

KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3

KURKA, V., L. DRÁPAL. *Výkon rozhodnutí v soudním řízení*, Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-443-9

LACA, S. *Sociální pedagogika*. Brno: IMS, 2011. ISBN 978-80-87182-19-2.

LANGMEIER, J., D. KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: H & H, 1998. ISBN: 8086180034

LANGMEIER, J., Z. MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5

MALÍKOVÁ, E., *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Praha: Grada Publishing 2011. ISBN 978-80-247-3148-3

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 2003. ISBN 80-86429-19-9

MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi-specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X

MATOUŠEK, O. *Sociální služby*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9

MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ., J. KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0

MATOUŠEK, O., A. KROFTOVÁ, *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X

MATOUŠEK, O., H. PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8

MILFAIT, R., *Komerční sexualizované násilí na dětech*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-320-8

MÜHLPACHR, P., *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7

MÜLLEROVÁ, P., O. MATOUŠEK, A. VONDRÁŠKOVÁ. *Sociální práce v praxi-specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. kapitola 11. Sociální práce uživateli drog. ISBN 80-7367-002-X

NETÍK, K., D. NETÍKOVÁ, S. HÁJEK. *Psychologie v právu*. Praha: C.H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6

NOVÁK, T. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4110-9

ONDREJKOVIČ, P., a kol. *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda, 2001. ISBN 80-224-0685-6

PETRUSEK, M. *Společnost pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-86429-63-2

PIOTROWSKI, Przemysław. *Understanding Problems of Social Pathology*. Edited by Przemysław Piotrowski. Editions Rodopi B.V., Amsterdam - New York, Printed in the Netherlands, ©2006. ISBN-10: 90-420-2025-3 ISBN-13: 978-90-420-2025-2. Dostupné z: <http://www.questia.com/read/117722859/understanding-problems-of-social-pathology>

PLAŇAVA, I., M. PILÁT. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. Brno: Barrister & Principal, 2002. ISBN 80-86598-36-5

PODANÁ Z., J. BURIÁNEK. *Česká mládež v perspektivě delikvence*. Praha: Filozofická fakulta University Karlovy v Praze, 2007. ISRD-2

PROCHÁZKA, M. *Sociální Pedagogika*. Praha: Grada, 2012, ISBN: 978-80-247-3470-5,

PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky: Úvod do studia oboru*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-717-8944-5

PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ, J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6

PŘADKA, M. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3469-6

RABOCH J., P. PAVOLOVSKÝ. *Psychiatrie - minimum pro praxi*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-423-3

ŘÍČAN, P., D. PITHARTOVÁ. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-084-7

SCHELLEOVÁ, I., R. LAMKA. *Exekuce v zrcadle právních předpisů III. Soudní exekutoři a jejich exekuční činnost*. Ostrava: KEY Publishing 2007. ISBN 978-80-87071-38-0

SCHWARZOVÁ, G. *Sociální práce v praxi-specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. kapitola 17. Sociální práce s bezdomovci. ISBN 80-7367-002-X

SMOLÍK, P. *Duševní a behaviorální poruchy*. Praha: Maxdorf Jesenius, 1996. ISBN: 80-8591-218-X

SMRČKA, L. *Rodinné finance, Ekonomická krize a krach optimismu*. Praha: C.H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-199-4

SVOBODA, M. *Sociálně-pedagogické přístupy práce s „neorganizovanou mládeží“ v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež*. České Budějovice, 2007. Diplomová práce. Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, Katedra pedagogiky. Vedoucí diplomové práce Michal Kaplánek

ŠEVČÍK, D. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál 2011. ISBN 978-80-7367-690-2

TRIPES, A. *Exekuce v soudní praxi*. Praha: C.H. Beck, 2001. ISBN 80-7179-489-9

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN 978-80-262-0225-7

VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Print-Typia, 2001. ISBN 80-86384-00-4

VEČERKA, K a kol. *Sociálně patologické jevy u dětí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. ISBN 80-86008-74-6

VYKOPALOVÁ H. *Násilí na seniorech*. Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta, 2002. ISBN 80-244-0409-5

VÝROST, J., L. SLAMĚNÍK. *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada Publishing, 2001. ISBN 80-247-0042-5

ZIMMELOVÁ, P. *Domácí násilí na seniorech – ekonomické zneužívání seniorů*. České Budějovice, 2007. Disertační práce. Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta

ZVOLSKÝ, P. *Speciální psychiatrie*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-7184-203-6

Internetové zdroje

Bílý kruh bezpečí, Právní úprava [online], ©2007 [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <http://www.domacinasili.cz/pravni-uprava/zakon-na-ochranu-pred-domacim-nasilim/>

Institut pro kriminologii a sociální prevenci. *12. Kongres osn o prevenci kriminality a trestní justice, Salvador, Brazílie, 12. – 19. dubna 2010* [online], ISBN 978-80-7338-102-8 ©2010 [cit. 2013-09-24]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/377.pdf>

HÁLA. J. *PROLEGOMENA K PENOLOGII*. [cit. 2013-09-25]. Dostupné z: <http://www.penologie.hala.sweb.cz/>

Koordinace organizace proti domácímu násilí. *Dopady domácího násilí na děti a právní úpravy* [online] ©2007 Sdružení Koordona [cit. 2013-09-16]. Dostupné z: <http://www.koordona.cz/domaci-nasili/legislativa/12-dopady-domaciho-nasili-na-deti-a-pravni-upravy.html>

Ministerstvo spravedlnosti České republiky [online]. MSP [cit. 2013-10-10]. Dostupné z <http://www.justice.cz/>

Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Výstupy pracovní skupiny pro otázky mezinárodních únosů dětí a výkonu rozhodnutí odnětím dítěte* [online]. MSP [cit. 2013-10-10]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=4520&d=172693>

Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Akreditace Ministerstva spravedlnosti ČR* [online]. MSP [cit.2013-10-15]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=6115&d=330754>

Ministerstvo vnitra České republiky [online]. MV©2010 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z <http://www.mvcr.cz/>

Ministerstvo vnitra České republiky *Domácí násilí - institut vykazání a další informace* [online], ©2011 [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/domaci-nasili-institut-vykazani-a-dalsi-informace.aspx/>

Ministerstvo vnitra České republiky *Intervenční programy* [online], ©2011 [cit. 2013-09-24]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/integracniprogramy.cz/>

Ministerstvo vnitra České republiky. *Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2012 až 2015* [online], ©2011 [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/strategie-prevence-kriminality-na-leta-2012-2015.aspx>

Šikana v práci. Mobbing free company. *Informace pro občany při porušování pracovněprávních předpisů zaměstnavatelem* [online] ©2012 [cit. 2013-10-05]. Dostupné z: <http://www.sikanavpraci.webnode.cz/pravni-obrana/>

Vichlenda, Milan, I. Krček. *Kriminologie*. In: Střední odborná škola ochrany osob a majetku [online]. Zlín ©2011 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>

Periodikum

Časopis Soudce, Soudcovská unie České republiky, roč. XV, č. 3/2013, 18.3.2013

Časopis Právo a rodina, DURDÍK, T., *Nové přístupy k řešení problematiky domácího násilí v ČR*, Praha: Linde, 2004, roč 6, č. 12

Český časopis pro sociální pedagogiku - Sociální pedagogika, ONDREJKOVIČ, P. *Medzigeneračné vzťahy v optike sociologickej teorie*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, Fakulta humanitních studií, 2013, ročník 1, číslo 1. ISSN 1805-8825. Dostupné z: <http://www.soced.cz>

Ostatní zdroje

Identifikační číslo ASPI ID:MER065032CZ, KREJČOVÁ, L., D. ČÁP, P. HROZEK. Název Merita: Pedagogická intervence u žáků ZŠ 2010, název části Merita: Modely intervence ve školách. Rizikové chování, Vrstevnické skupiny a subkultury mládeže

Identifikační číslo ASPI ID:MER065048CZ, KREJČOVÁ, L., D. ČÁP, I. ŠTĚTOVSKÁ. název Merita: Pedagogická intervence u žáků ZŠ 2010, název části merita: Modely intervence ve školách. Rodiče. Rodinná problematika, která ovlivňuje školní úspěšnost žáků

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1072/2012

Zákony

zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

zákon č. 104/1991 Sb., úmluva o právech dítěte

zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně

zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě

zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti

zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci

zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů